

Från smedja till sambands- central

Var finns plats för idédebatt?

**Red. Hanna Finmo &
Magnus Wennerhag**

Från smedja till sambandscentral

Från smedja till sambandscentral: Var finns plats för idédebatt?

Red. Hanna Finmo och Magnus Wennerhag

Boken ges ut i samarbete mellan Socialdemokratiska studentförbundet
och Premiss förlag.

© Författarna

Grafisk form och produktion: Magnus Wennerhag

Tryck: Norhaven A/S, Danmark 2008

ISBN: 978-91-85343-70-6

premiss
FÖRLAG

Premiss förlag

Drottninggatan 83

111 60 Stockholm

Premiss förlag ingår i Arenagruppen – den radikala sfär som bland annat består av tidskriften Arena, bokförlaget Atlas, tankesmedjan Agora och seminarieverksamheten Arena Program.

Från smedja till sambands- central

**Var finns plats
för idédebatt?**

**Red. Hanna Finmo &
Magnus Wennerhag**

INNEHÅLL

7 Inledning

HANNA FINMO OCH MAGNUS WENNERHAG

Del 1. Arbetarrörelsen, studenterna och de intellektuella

- 27 En tidig »think-tank« inom arbetarrörelsen:
Socialdemokratiska studentförbundet 1931–1970

CRISTER SKOGLUND

- 48 Blicken mot stjärnorna och fötterna stadigt på jorden

ANNE-MARIE LINDGREN

- 60 Akademikerna i arbetarrörelsen

ENN KOKK

- 70 Forskare inom politiken och politik i forskningen

HANNA FINMO samtalar med **Jenny Andersson, Sverker Gustavsson, Cecilia von Otter, Per Sonnerby, Göran Therborn och Johan Wikström**

Del 2. Politik utan idéer och politiker?

- 91 Att vinna utan att bevisa att man är ovärdig att vinna:
Några tankar om politisk kommunikation

KATRINE KIELOS

- 100 Det demokratiska samtalet är ett öppet samtal

KLAS GUSTAVSSON

- 112 Förtroendevalda under förmyndare

MORGAN JOHANSSON

Del 3. Har idésmidandet lämnat partierna?

- 133 Var finns idépolitiken i dag?
HANNA FINMO samtalar med **Håkan A Bengtsson, Göran Eriksson, Jörgen Hammarin och Camilla Lundberg Ney**
- 151 Partipressen är död, men a-pressen måste uppfinnas på nytt
BO BERNHARDSSON
- 162 Idédebatten på det nya torget
JONAS MORIAN
- 170 Var hittar vi internationella förebilder för idésmidandet?
ERIC SUNDSTRÖM
- 180 Rättviseutredningen och tanken om en idédebatt underifrån
MAGNUS WENNERHAG samtalar med **Ingemar Lindberg och Olle Sahlström**

Avslutning

- 199 Rörelsen måste röra vid helheten
KAJSA BORGNÄS
- 216 Noter
- 220 Författare och intervjuade

Inledning

Det diskuteras för lite politik inom politiken. Kanske är detta det enklaste sättet att sammanfatta de bevekelsegrunder som ligger bakom denna bok. Många gick nog, liksom vi två, en gång med i ett ungdoms- eller studentförbund för att få utlopp för vår diskussionsvilja, för att få nya perspektiv på samhället och kanske även påverka det – för att sedan upptäcka att det här med att vara politiskt aktiv i dag mest verkar gälla att hålla koll på nomineringstider och vem som representerar vilken grupp på de alltför långa och alltför formella medlemsmötena. Och alltför lite om vad vi verkligen vill åstadkomma politiskt.

Detta gäller även dagens socialdemokrati i stort. Den bärande idén som förenar dagens socialdemokrater verkar vara att vi åtminstone är överens om att vi inte vill det som den nuvarande högerregeringen vill. Som om det enda skälet till att socialdemokraterna borde vinna nästa val är att alternativet är värre. Idéer om vad vi själva faktiskt vill åstadkomma är det skralare med.

Men idélösheten syns inte bara inom socialdemokratin eller den politiska vänstern i allmänhet. Vi ser också en rörelse

i hela samhället, mot en politik som är utspelsorienterad, snabb och ytlig och som mer handlar om färgen på parti-ledarens slips eller pumps, och dennes personliga egenskaper, än om hans eller hennes politiska åsikter, förändringsförslag och visioner. För i ett medielandskap där budskapet alltid måste sammanfattas till en tio sekunders *one-liner* är det svårt att förklara mer komplicerade samband.

Är denna förändring av politiken oundviklig? Vi tror inte det. I denna antologi vill vi därför ge plats åt en diskussion om var vi i dag kan hitta eller skapa rum för idédebatt och andra mer långsiktiga diskussioner om vilket samhälle vi vill ha. Det handlar om att ge andra perspektiv än dem som vanligen kommer fram, samt lyfta fram en rad positiva exempel på hur en mer idéorienterad politik kan se ut.

Frågorna vi vill behandla är många. Varför är idédebatten viktig? Har rollen för arbetarrörelsens »intellektuella« – politiska skribenter, kulturarbetare, journalister, forskare och folk som gärna går på ABF-föreläsningar – förändrats jämfört med tidigare? Hur påverkar politikens professionalisering och PR-konsulterna den mer långsiktiga idédebatten i partiet? Vad skulle en folkbildningstanke kunna innebära inför 2010-talet?

I boken samsas aktiva socialdemokrater, forskare och tongivande debattörer som med olika utgångspunkter diskuterar socialdemokratins och arbetarrörelsens idédebatt förr och nu. Syftet med boken är att väcka debatt om hur det är ställt med det intellektuella samtalet inom dagens arbetarrörelse, och att stimulera ett kritiskt nytänkande kring vad idédebatt och idéburen politik kan innebära i dagens samhälle. Bakom boken står Socialdemokratiska studentförbundet, eller s-studenter. Många av de medverkande skribenterna har sin bakgrund i detta förbund, eller dess föregångare som lades ned 1970, men deltar främst utifrån sina erfarenheter av olika slags idépolitik eller idéburet politikskapande.

Innan vi kort presenterar skribenternas texter och bokens övergripande upplägg ska först sägas något om de föreställningar och samtidsdiagnoser som varit vägledande i tillkomsten av denna bok.

De intellektuella?

Det ligger något förmätet över att tala om sig själv som »intellektuell«. För gemene man går nog tanken till förlästa universitetsprofessorer som gärna tycks vilja höja sig över massorna. När vi här talar om »de intellektuella« är vi dock ute efter något helt annat än en sådan karikatyr.

Låt oss utgå från den italienske marxisten Antonio Gramsci och hans definition av »de intellektuella«. När han i sin samhällsteori talade om intellektuella avsåg han människor som hade en viss funktion i samhället, snarare än att de enbart tillhörde ett visst skrå, nämligen akademins traditionellt lärde. Intellektuella var i Gramscis ögon de som tog sig an att beskriva samhället på ett sätt som gjorde det begripligt och fick det att hänga ihop – i syfte att bevara samhället så som det var, eller för att förändra det.

Vidare menade Gramsci att de intellektuella inte heller gick att betrakta som frikopplade från eller ställda över olika gruppers konflikter om makten över samhällsutvecklingen. Tvärtom menade han att de intellektuella – medvetet eller omedvetet – alltid var förbundna med specifika intressen, i och med att deras beskrivningar av hur samhället var eller borde vara beskaffat alltid gynnade somliga grupper mer än andra. Detta innebär att olika typer av kunskaper också sätter olika gruppers intressen i centrum. Och de föreställningar som flertalet ser som uttryck för »sunt förnuft« är inget annat än en allmän acceptans av tankar som en gång fördes fram i syfte att åstadkomma förändring.

Utifrån ett sådant synsätt blir möjligheten till politisk förändring inte bara en fråga om att ha makten över de po-

litiska institutionerna, utan även om att skapa en sammanhängande förståelse av samhället som gör vissa politiska handlingsalternativ mer rimliga än andra. När den som begripliggör samhällsekonomin som fria utbyten mellan fria individer exempelvis kommer att förespråka politiska recept som avreglering och nedmontering av den stat som upplevs störa de fria utbytena, kommer den som menar att de ekonomiska relationerna alltid kännetecknas av ojämlikhet att vilja ha mer reglering och en stat som genom välfärdspolitik kan förhindra eller lindra de orättvisor som ojämlika utbyten leder till.

Historien visar också att grupper som krävt samhällsförändring har tenderat att både skapa sina egna intellektuella och attrahera befintliga. Arbetarrörelsen framstår som ett praktexempel på detta. I den kunskapsverkstad som arbetarrörelsen har utgjort har skapats många nya perspektiv på samhället och konkreta förslag till hur det ska förändras. I det stora och i det lilla.

De »intellektuella« har därmed haft en viktig plats inom arbetarrörelsen, även om det som definierat dem har förändrats över tid, beroende på samhällsutvecklingen i stort och på vilka typer av kunskaper och färdigheter som har efterfrågats vid olika tidpunkter. Vid förra sekelskiftet återfanns de intellektuella i Sverige kanske främst bland polemiska skriftstäl-lare, självlärdade folkbildare och radikalt sinnade akademiker med nära band till arbetarrörelsen. Eftersom rösträtten inte var allmän var detta en tid då arbetarrörelsen i huvudsak var utomparlamentariskt verksam och dess kunskapsintressen handlade främst om att samla och bilda de egna anhängarna. Folkbildningen var ett konkret sätt att sprida kunskap till de människor som var utestängda från det etablerade samhällets utbildningsinstitutioner.

Under välfärdsstatens framväxt återfanns de intellektuella bland den sociala ingenjörskonstens akademiker – som

i Sverige lätt låter sig personifieras av makarna Myrdal – vilka främst sökte kunskap och praktiska lösningar i syfte att skapa hållbara och jämlikhetskapande välfärdssystem. I viss mån kan man även säga att den samhällskritik som bars fram av 68-generationens studentaktivister kom att påverka arbetarrörelsen, även om denna kritik till en början avvisades. De nya perspektiv på köns- och rasförtryck, globala orättvisor och andra hittills föga uppmärksammade hierarkier och ojämlikheter som fördes fram då är i dag i de flesta sammanhang legio.

Än i dag kan vi se hur dessa olika former av intellektuell verksamhet lever kvar, i vad som kan ses som olika typer av idépolitisk verksamhet eller idédriven politik. Dagens polemiska skriftställare återfinns bland ledarskribenter, talskribare, bloggare och tidskriftsmakare, engagerade i allt från dagspolitik till övergripande principresonemang. Dagens socialingenjörer hittar vi inom akademien eller på departementens, fackens och tankesmedjornas policyavdelningar, där de tänker ut såväl kort- som långsiktiga politiska förslag. Och fortfarande lever folkbildningen kvar, genom studiecirklar, seminarier och folkhögskolorna, samtidigt som radikalt sinnade akademiker driver sin samhällskritik med högskolan som bas. Det är i funktioner som dessa vi kan återfinna det vi i denna bok kallar »arbetarrörelsens intellektuella«.

Arbetarrörelsen, studenterna och de intellektuella

Något som bör framhållas är att de intellektuellas förhållande till arbetarrörelsen ofta har präglats av en ambivalens inför rörelsens breda, folkliga förankring och dess jämlikhetsinriktade värderingar. Å ena sidan har man sökt distansera sig från äldre tiders intellektuella, i det att man velat göra gemensam sak med de breda folklagren snarare än att tjäna samhällets traditionella eliter. Man har velat sätta sin kunskap och sina idéer i arbetarrörelsens tjänst för att bidra till skapandet av

ett mer jämlikt samhälle. Å andra sidan har även de arbetarrörelseintellektuella ofta talat från en upphöjd position, från vilken man velat upplysa eller fostra massorna. Samtidigt har välfärdsstatens framväxt och arbetarrörelsens långa politiska maktinnehav alstrat nya eliter. Denna motsättning kan både ses som produktiv och problematisk, och förtjänar än i dag kritisk reflektion.

Denna ambivalens mellan att tjäna och upplysa folket är ett undertema i några av denna antologis texter. Det gäller främst bokens första del: »Arbetarrörelsen, studenterna och de intellektuella«.

I idéhistorikern Crister Skoglunds text diskuteras förhållandet mellan arbetarrörelsen och »studentradikalismen« just utifrån exemplet Sveriges Socialdemokratiska studentförbund, fram till dess nedläggning 1970. I Skoglunds långa historiska tillbakablick framgår att de radikala studenterna inte enbart hörde 1968 till, utan att studenternas vilja att inte bara förstå utan även förändra världen går långt tillbaka i tiden. Skoglund visar också på de socialdemokratiska studentorganisationernas centrala betydelse både för utvecklingen av moderpartiets politiska hållning och som rekryteringsplats för framtida partifunktionärer.

I en personligt hållen text skriver Enn Kokk om arbetarrörelsens förhållande till akademikerna, utifrån hans 34 år som anställd vid socialdemokraternas partihögkvarter »68:an«. Anne-Marie Lindgren utgår också från sina personliga erfarenheter, av det gamla studentförbundets nedläggning, när hon diskuterar vikten av att omsätta akademisk samhällskritik till praktisk politik.

Denna del avslutas med ett samtal mellan en rad akademiker, som antingen är aktiva socialdemokrater i dag eller har varit det tidigare, inom studentförbundet. Samtalet kretsar kring frågan om vilken roll som forskare i dag kan spela i förhållande till politiken. Medverkar i samtalet gör Jenny

Andersson, Sverker Gustavsson, Cecilia von Otter, Per Sonnerby, Göran Therborn och Johan Wikström.

Om bokens första del är mer inriktad på det längre tidsperspektivet och spänningsförhållandet mellan arbetarrörelsen och de universitetsbundna intellektuella, fokuserar bokens två senare delar mer på samtida förändringar och på intellektuella aktiviteter i en bredare bemärkelse. Det handlar mer om att ge en allmän karaktäristik av det idépolitiska samtalets och den idéburna politikens förändringar i vår tid.

Från smedja till sambandscentral?

Namnet på denna bok är »Från smedja till sambandscentral«. Tanken med titeln är att fånga det vi ser som en förändring i de politiska partiernas, och i synnerhet socialdemokratins, funktionssätt. Om man en gång var en smedja i vilken man smidde väl sammanhållna idéer om hur ett annat samhälle skulle kunna åstadkommas på lång sikt, tycks man i dag mer likna en sambandscentral där man tar snabba beslut om hur krishärdar ska släckas och utspel koordineras på effektivast möjliga sätt. Med hjälp av kortsiktiga manövrer och strategiskt styrda informationsflöden söker man hålla ställningarna eller göra oväntade inbrytningar på fiendemark för att plocka snabba poänger. Utan att den mer övergripande riktningen tycks vara klar. De idésmedjor som i dag smider framtidens politik tycks däremot i större utsträckning finnas utanför partierna. Och få av dem går arbetarrörelsens ärenden.

Denna utveckling av partiapparaterna beskrivs av sociologen Klas Gustavsson, en av de medverkande i denna antologi, i hans bok *Socialismens liv efter döden* (2004) som en politikens anpassning till ett »postpolitiskt tillstånd«. I grova drag innebär denna tanke att politik i allt större utsträckning handlar om att marknadsföra politikerna inför valen och allt mindre om vad de valbara politikerna verkligen vill genom-

föra och hur de tänker åstadkomma det. Mer konkret pekar Gustavsson på hur andelen politiska tjänstemän under de senaste trettio åren har ökat explosionsartat. Som en av sina främsta sysslor har dessa att navigera politikerna i medielandskapet, det vill säga att hjälpa dem göra och bemöta »utspel«, smörja presskontakter, undvika och hantera »kriser« samt dra upp strategier för maximal medieexponering. Politik blir alltså mer fråga om marknadsföring än om samhälls- omdaning. Siktet ställs in på att vinna nästa val, snarare än att söka de mest hållbara politiska förändringsförslagen. För att synas är det mer effektivt att vara kontroversiell än att verkligen försöka förstå hur komplicerade samhällsfenomen fungerar. Därmed förändras också det intellektuella samtals- lets förutsättningar.

Gustavsson pekar även på att professionaliseringen av den politiska kommunikationen har skett samtidigt som partiernas medlemsantal har minskat drastiskt. Bara mellan åren 1991 och 2007 minskade andelen partimedlemmar i Sverige med mer än hälften: från 9 till 4 procent av befolkningen. När lokalföreningarna somnar in tas den förlorade kraften på gräsrotsnivå igen med hjälp av fler heltidsanställda inom partiapparaterna och offentligt avlönade politiska tjänstemän i riksdag, departement, landsting och kommuner. I Gustavssons text i denna antologi diskuterar han hur detta, i och med uppkomsten av PR-byråerna, även har inneburit framväxten av en ny arbetsmarknad för politiska kommunikatörer, och de implikationer detta får för partiarbetet och det politiska samtalet.

För att få korn på denna utveckling, låt oss gå dryga trettio år tillbaka i tiden och jämföra med dagens situation. Till vår hjälp tar vi socialdemokratiska partiets verksamhetsberättelse 1975. Alltså det sista verksamhetsåret i den obrutna kedjan av socialdemokratiska regeringsinnehav sedan 1932, vilket markerar slutet på en epok. Sedan dess har re-

geringsskiften varit en politisk realitet för socialdemokratin att förhålla sig till.

Låt oss börja med »de politiska kommunikatörerna«, eller sättare sagt de politiska tjänstemän som sköter den kort-siktiga mediehanteringen. Av de totalt runt trettio anställda på partikansliet 1975 fanns en informations- och en press-sekreterare för att hantera mediekontakter. Trettio år senare har det totala antalet anställda på partikansliet ökat till runt åttio personer. De sysslor man kan anta tidigare sköttes av de två personer som hanterade mediekontakterna sköts i dag av en kommunikationsavdelning på runt femton personer. Till detta bör fogas ett stort antal politiska sekreterare vid socialdemokraternas riksdagskansli, som har som en av sina viktiga sysslor att arbeta med riksdagsledamöternas mediekontakter.

Om vi i stället tittar på dem som sysslar med det mer lång-siktiga analysarbetet ser vi en annan utveckling.

År 1975 fanns på »68:an« tre utredningssekreterare anställda, vilka arbetade med rapporter samt vad som i dag skulle kunna kallas omvärldsanalys. Utöver dessa tjänster fanns den mer fristående »Gruppen för samhällsstudier och opinionsundersökningar«, där en handfull anställda under Jan Lindhagens ledning gjorde mer kvalificerade analyser åt partiet, anordnade seminarier, gav ut en bokserie på Tidens förlag, med mera.

I dag finns inte längre någon fristående grupp för samhällsstudier och opinionsundersökningar. Dock görs kvalificerat analysarbete inom det av LO finansierade och tre personer starka Arbetarrörelsens Tankesmedja. Om vi ser till LO i övrigt, har antalet utredare förvisso inte minskat i stort, och fortfarande är exempelvis LO-ekonomerna tunga röster i debatten. Men under senare år har man samtidigt lagt ner mer fristående verksamheter som FIEF (Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning) och LO-idédebatt.

När de politiska kommunikatörerna blivit alltfler inom partiapparaten, har alltså de som sysslar med långsiktiga analyser, långsiktigt politikskapande och mer traditionell idédebatt inte blivit nämnvärt fler.

Men djupdykningen i detta måhända träiga tidsdokument säger även andra saker om förändringen av det intellektuella samtalets förutsättningar. En av punkterna i 1975 års verksamhetsberättelse berör A-pressen AB, ett bolag som samägdes av SAP och LO. Där berättas att de tjugo morgontidningar som ingick i bolaget hade en total dagsupplaga om 450 000 exemplar. Därutöver, vilket inte nämns, fanns även den helt LO-ägda kvällstidningen *Aftonbladet*.

I dag finns inte A-pressen längre. Redan 1992 försattes bolaget i konkurs. Av de 20 morgontidningarna har fem lagts ned och två gått samman med borgerliga konkurrenter (även om de har dubbla ledarsidor). De tretton återstående har i dag en upplaga på runt 200 000 exemplar och ägs antingen av privata entreprenörer eller av den lokala arbetarrörelsen. I de tre storstäderna ges inte längre några socialdemokratiska morgontidningar ut. *Aftonbladet* är förvisso i dag den största kvällstidningen, men LO har övergått till att vara minoritetsägare. När det gäller ledarkommentarernas dagliga opinionsbildning har alltså denna verksamhet minskat drastiskt i omfattning. Där den finns kvar är detta nästan undantagslöst utanför partiapparatens hägn.

Som tidigare nämnts var SAP 1975 även involverat i bokutgivning, som huvudägare till Tidens förlag. Detta år utkommer över hundra titlar på detta förlag, allt ifrån samhällslitteratur och politiska skrifter till skönlitteratur och barnböcker.

Trettio år senare är Tiden ett renodlat barnboksförlag och ägs av Rabénförlagen. Samma år som A-pressen gick i konkurs försvann förlaget ur socialdemokratinns ägo.

Men idépolitik är som sagt inte bara det mer eller mindre

professionaliserade skrivarbete som »de intellektuella« ägnar sig åt. Arbetarrörelsens bildningstradition sträcker sig långt tillbaka i tiden. Den har alltid byggt på tanken om att det intellektuella samtalet om hur vi vill förändra samhället även måste föras bland medlemmarna och folket i allmänhet. Vi talar här om sådant som studiecirklar, kurser och seminarier.

Även här ger verksamhetsberättelserna vittnesbörd om avtagande aktiviteter. År 1975 rapporteras det att drygt 50 000 medlemmar under året har medverkat i partiets studiecirk- lar. Siffran som nämns i 2004 års verksamhetsberättelse är drygt 10 000 medlemmar.

Allt som allt pekar detta på två tendenser. För det första, att politiken alltmer inriktas mot kortsiktig politisk marknadsföring och att alltfler tjänster inom partiapparaten vigs åt detta. För det andra, att utrymmet inom partiet för långsiktigt policyskapande och opinionsarbete, kritisk idédebatt och folkbildning har minskat i omfattning.

Det är frågor som dessa som diskuteras i denna boks andra del: »Politik utan idéer och politiker?« Katrine Kielos kritiserar i sin text just den tendens till professionalisering samt disciplinering av budskap och organisation som, efter amerikansk och brittisk förebild, kommit att känneteckna vår tids socialdemokratiska kampanjer. I stället för de tankar om »den totala kampanjen« som fick genomslag under nittiotalet efterlyser hon mer av det mer gräsrotsorienterade och decentraliserade tänkande som nyligen bar Barack Obama till seger i det amerikanska presidentvalet.

Som tidigare nämnts diskuterar Klas Gustavsson de politiska implikationerna av det ökade antalet professionella politiska kommunikatörer, både inom partiapparaten och inom de PR-byråer som rekryterar före detta socialdemokratiske politiska tjänstemän. Gustavsson ser främst ett demokratiskt problem i det hemlighetsmakeri som omgärdar PR-verksamheten.

En annan aspekt som berör politikens avpolitiserings är juristernas ökade makt över det som en gång var de folkvaldas beslutskompetens. Kring detta diskuterar Morgan Johansson, som i sin artikel menar att den ökande judikaliseringen av viktiga beslut bidrar till att göra partipolitiken allt mindre idédriven.

Nya idépolitiska utrymmen utanför partierna

Vi konstaterade precis att politiken i dag alltmer inriktas på kortsiktig marknadsföring och allt mindre på långsiktigt policyskapande och idédebatt. Det som inte framgick av denna redogörelse är vad som skulle kunna ses som en tredje tendens, nämligen att vissa verksamheter tenderar att växa *utanför* partiapparaten. Även om detta inte kompenserar den allmänna nedgången, har det under de senaste femton åren tagits nya initiativ för att stimulera arbetarrörelsens idédebatt och långsiktiga politikutveckling. Fast då i fristående organisationer och nätverk, vars koppling till arbetarrörelsen snarare är idémässig än organisatorisk.

Den mest utvecklade verksamheten står Arenagruppen för, som gett sig in i en rad av de idédebattrelaterade verksamheter som socialdemokraterna har avvecklat eller trappat ned. Men man gör det inte under partiflagg, utan har en mer övergripande dagordning för att främja vänsterns och arbetarrörelsens värderingar. Under Arenagruppen, som totalt har tolv anställda, sorterar i dag bland annat tankesmedjan Agora, tidskriften *Arena*, den internetburna dagliga ledarsidan *Dagens Arena* och Bokförlaget Atlas, som ger ut runt 40 titlar om året. Merparten av Arenagruppens verksamhet finansieras av kommersiella intäkter från förlaget och de andra verksamheterna. Enbart 13 procent av intäkterna består av bidrag från närstående organisationer.

Men det finns fler exempel på detta slags intellektuella verksamheter som har uppstått utanför socialdemokratin,

men med ett bredare anslag verkar för arbetarrörelsens värderingar. När det gäller ledarkommentarer, har internet inte bara gett plats för *Dagens Arena* utan även för en rad s-märkta och arbetarrörelsen närstående bloggare. Under våren 2009 återuppstår delvis A-pressens galjonsfigur *Arbetet* genom veckotidningen *EfterArbetet*. Tidens förlags fallna mantel har inte bara axlats av Bokförlaget Atlas utan även av Hjalmarsson & Högberg, som ger ut arbetarrörelseanknuten litteratur, med runt 30 titlar per år. Tidskriftsfloran har under senare år inte bara berikats av *Arena* utan även av andra fristående tidskrifter som *Fronesis*. Även folkbildningen tycks leva sin gilla gång, trots fallande intresse för studiecirklar inom partiet. På ABF runtom i landet anordnas dagligen en uppsjö av seminarier och studiecirklar kring olika politiska frågor. Tillfälliga arenor som lokala sociala forum, Socialistiskt forum och annat drar en stor publik av främst ungdomar som vill lära mer och diskutera politik. Det som sker, det sker alltså oftast utanför de stora organisationernas hägn eller i dess utkanter.

Frågan blir då hur man bör ställa sig till en sådan övergripande utveckling. Hur bör vi se på det faktum att det långsiktiga politikskapandet och idédebatten satts på undantag inom partiapparaten men i stället växer fram utanför partierna i mer självständiga former? Det vore alltför enkelt att säga att en sådan utveckling endast är dålig och nostalgiskt blicka tillbaka till arbetarrörelsens fornstora dagar. Var samhällsepok har sina förutsättningar, som man inte kan bortse ifrån. Dagens epok kännetecknas exempelvis av en ökad betydelse för massmedier och nya »sociala medier« på internet samtidigt som människor i mindre grad vill bindas av parti-lojaliteter utan i stället söker politiskt engagemang i mer obundna former, exempelvis i de »nya sociala rörelserna«. Å andra sidan är inte allt nytt. Många former av samhällspåverkan har fortfarande samma kraft som förut, samtidigt som andra tenderar att komma igen. Människor läser fortfarande

i stor utsträckning morgontidningarna och deras ledarsidor, samtidigt som vi under senare år har sett en pånyttfödelse av folkrörelseengagemang i exempelvis frågor som rör globaliseringen och klimatpåverkan.

Det finns lite som talar för att idédebatten främst måste ske inom partierna. Rent historiskt sett var det heller aldrig så. Arbetarrörelsen har alltid varit större än det socialdemokratiska partiet. Och arbetarrörelsens styrka byggde alltid, åtminstone under dess tidigaste fas, på att man ingick i ett större folkrörelsesammanhang. I den konkreta vardagen sammanblandades medlemskap i fack och parti med engagemang i nykterhetslogen, eller engagemang i den liberal-socialistiska studentföreningen med ett medlemskap i arbetarekommunen. Inte heller ska det förnekas att denna terräng var konfliktfylld och fylld av inre positionsstrider, mellan organisationer och grupperingar. Detta ligger liksom i själva den demokratiska idédebattens natur – att inte vara exakt ense om hur samhällsförändringens ska ske, men att samtidigt inse den grundläggande idégemenskapen. Och det var genom dessa förgreningar ut i människornas vardag som de nya idéerna kunde slå rot, samtidigt som de gav människorna möjlighet att påverka både konkret politik och idéutveckling. I dag kanske inte samma folkrörelser finns kvar som då, men i deras ställe har vuxit andra, som idémässigt ligger dagens arbetarrörelse nära.

Med detta inte sagt att idédebatten inte längre hör hemma i partierna. Fortfarande spelar partierna, deras ungdoms- och studentförbund och andra sidoorganisationer, en viktig roll. För att mobilisera människor. Som resursstarka organisationer, med kraft att stötta det ideella engagemang som kommer underifrån. Och som den kanal som tillåter idéerna att förverkligas i konkreta politiska förslag. Därför är det fortfarande av vikt att idépolitiken ges plats inom partierna. Partierna har också mycket att lära av de intellektuella politiska

sammanhang som på egen hand har växt fram utanför dem under senare år, varav några redan har nämnts. Hybridformer som inte avkräver partimedlemskap och är öppna för medverkan av sympatisörer, nyfikna och till och med motståndare kan vara väl så stimulerande för idéutvecklingen. Ett exempel värt att nämna är det i våras startade Arbetarrörelsens Forskarnätverk, vars första träff stod öppen för forskare och utredare som delade arbetarrörelsens värderingar och inte enbart för partianslutna.

Om denna nya undervegetation av partiexterna intellektuella verksamheter handlar även denna boks tredje kapitel: »Har idésmidandet lämnat partierna?» En av de frågor som står i centrum är just dessa nya intellektuella verksamheters oberoende från partierna och de stora intresseorganisationerna. Denna fråga diskuteras i Hanna Finmos samtal med Arenagruppens vd Håkan A Bengtsson, ABF Stockholms studieombudsman Göran Eriksson, Jörgen Hammarin från Brunnsviks folkhögskola och Camilla Lundberg Ney, tidigare aktiv inom *Fronesis*. I detta samtal poängteras just oberoendet från de stora organisationernas strikt dagspolitiska överväganden och mer hierarkiska organisering som ett viktigt skäl till den framgång dessa verksamheter har haft.

Bosse Bernhardsson menar i sin text att den gamla centralstyrda partipressen tillhör det förflutna, men att dagstidningen fortfarande är ett alltför viktigt redskap för opinionsbildning för att man ska överge den till förmån för nya medier som internet. Jonas Morian menar å sin sida att just internet främjar en ny arena för idépolitiska samtal och opinionsmässig påverkan.

Eric Sundström pekar i sin text på en rad internationella goda exempel på hur fristående men arbetarrörelsen närallgande tankesmedjor har etablerats både i USA och i Europa, och menar att socialdemokraterna har mycket att lära från dessa verksamheter.

Magnus Wennerhag intervjuar slutligen Ingemar Lindberg och Olle Sahlström, som bägge arbetade med både LO:s Rättviseutredning och LO-idédebatt under nittiotalet. Dessa verksamheter gav inte bara upphov till flera av de goda exempel på idépolitisk verksamhet som ovan har nämnts. De byggde också på en vilja att tillgängliggöra den idépolitiska diskussionen på gräsrotsnivå och kombinera folkbildning med medlemsmobilisering och en kritik av den egna organisationens hierarkier.

Idédebatt i motvind

Även om de senare årens många positiva exempel pekar på att en idépolitisk förnyelse är möjlig bör det avslutningsvis påpekas att den intellektuella politiska kampens terräng även befolkas av andra aktörer, som definitivt inte går arbetarrörelsens ärenden.

I samma takt som arbetarrörelsen rustade ned sin idépolitiska och opinionsmässiga arsenal har näringslivet och den politiska högern byggt ut sin verksamhet. Om vi på vänsterkanten hittar Arenagruppen (med 12 anställda och en årlig omsättning på 22 miljoner), Arbetarrörelsens Tankesmedja (med tre anställda och en omsättning på fyra miljoner) och det miljöpartistiska Cogito (med en anställd och en miljon i omsättning) finns högerut både fler och dessutom större och resursstarkare aktörer. Bland dessa märks främst Timbro (med 18 anställda och 17 miljoner i omsättning), Stiftelsen Den Nya Valfärden (med 44 anställda och 29 miljoner i omsättning) och SNS – Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (med 21 anställda och 29 miljoner i omsättning).¹ Till detta kommer Näringslivets forskningsinstitut Ratio, Axel och Margaret Ax:son Johnsons Stiftelse (som bland annat ger ut tidskriften *Axess* och producerar teveprogram), det kristdemokratiska Civitas, centerpartiets Fores, samt de mer nyliberalt inriktade Captus och Eudoxa, för att nämna några. Det

är naturligtvis inte så att många anställda och en stor påse pengar per automatik leder till framgångsrik idédebatt och påverkan av den långsiktiga politiska dagordningen. Men det hjälper en bra bit på vägen.

Frågan är då vad arbetarrörelsen bör göra, för att kunna hävda sig mot högerens idépolitiska offensiv. I den avslutande texten, som är skriven av Socialdemokratiska studentförbundets ordförande Kajsa Borgnäs, diskuteras de övergripande implikationerna av alla inlägg i denna bok. En rad konkreta förslag till hur socialdemokratin, dess sidoorganisationer och arbetarrörelsen i stort bör utveckla sin idépolitiska verksamhet presenteras.

Med den här boken, vars intäkter är tänkta att gå till en nystartad bokfond inom s-studenter, hoppas vi också kunna börja ett nytt spår. Nästa bok i serien ska inte handla om varför idéer är en sådan bristvara, utan i stället presentera de nya tankar som en livskraftig socialdemokrati kommer att behöva för att förändra samhället och vinna framtida val – inte bara 2010 och 2014, utan långt in i det nya århundradet.

Del 1.

**Arbetar-
rörelsen,
studenterna
och de
intellektuella**

En tidig »think-tank« inom arbetarrörelsen

Socialdemokratiska student-
förbundet 1931–1970

»En ssu:are tänker på nästa val men en studentförbundare tänker på nästa generation!« Så försökte en medlem i Socialdemokratiska studentförbundet i början av nittiotalet förklara skillnaden mellan hans organisation och ungdomsförbundet. Uttrycket är förstås en travestering på Gladstones klassiska »Skillnaden mellan en politiker och en statsman är att en politiker tänker på nästa val medan en statsman tänker på nästa generation«. Om nu de socialdemokratiska studentpolitikerna alltid var så statsmannalika kan väl diskuteras. En ssu:are kanske kunde invända att »vi tänker åtminstone på nästa riksdagsval, ni tänker på sin höjd på nästa kårval«. Vem som har rätt ska i det här sammanhanget lämnas därhän, men till självbilden inom politiska studentorganisationer, oavsett partifärg, hör att man som regel ser sig som idépolitiker med ett större intresse för framtidsfrågorna än för dagsaktuell realpolitik.

I denna text kommer jag att utgå från mina studier av Sveriges Socialdemokratiska Studentförbund (SSSF) under dess första fas fram till uppgåendet i SSU 1970, och när jag i fortsättningen talar om »Socialdemokratiska studentförbun-

det« är det denna fas som avses. Min egen forskning har i första hand varit inriktad på studenter på den politiska vänsterkanten, men jag har även gjort vissa studier av utveckling, idéer och föreställningar inom andra studentorganisationer. Jag hoppas därför att det jag har att säga har en mer generell bärighet än enbart en socialdemokratisk föreningshistorik. Även om mina studier alltså rör studentförbundets första fas, är jag övertygad om att en kännedom om denna tid är viktig för att förstå en del av den senare utvecklingen.¹ Inte minst gäller det idéer och föreställningar, eftersom de är betydligt mer långlivade än vad vi ibland tror.

Varför ska just studenter syssla med politik?

Innan vi går in på frågan om politiska studentföreningar mer konkret måste vi ställa frågan om varför studenter ska intressera sig för politik över huvud taget. Enligt en vanlig inställning ska studenter stillsamt ägna sig åt sina studier och på sin fritid springa omkring i overaller, dricka öl och vara uppsluppet studentikosa. Detta ideal som bland annat kommer till uttryck i studentsången »Sjung om studentens lyckliga dar« är emellertid inte det enda man hittar i studentvärlden. Det kom nämligen att utmanas i mitten av 1800-talet av ett annat ideal, som i stället betonade studenternas ansvar och deras plikt att lägga sig i politiken.

Ett exempel kan kanske förtydliga hur man tänkte. Antag att det står ett glas gulfärgad vätska på bordet framför dig. Det ser ut som läsk, men du vet att det i själva verket innehåller ett dödligt gift. Antag vidare att det kommer ett litet barn förbi, ser glaset och sträcker sig efter det glatt utropande: »Läsk, va gott«. I det läget tror jag de flesta anser att man som åskådare inte bara har *rätt* utan också *plikt* att agera och stoppa barnet från att dricka. Att bara stå vid sidan av och passivt titta på tror jag de flesta upplever som djupt omoraliskt. Hade vi däremot inte *vetat* att den gula vätskan

var giftig hade det varit en annan sak. Kunskap för alltså med sig ansvar, och i det här fallet också en plikt att handla.

När radikala studenter i mitten av 1800-talet, inspirerade av Kant och vänsterhegelianska idéer, började driva tesen att man som student inte bara hade rätt utan också plikt att engagera sig politiskt var det utifrån denna tanke, att kunskap för med sig ansvar. Har man privilegiet att få ta del av vetenskapens senaste landvinningar kan man inte bara stillatigande se på när makthavare eller allmänhet riskerar att ta beslut som kan skada dem själva eller samhället på sikt. Till detta kom att studenter sågs som obundna och därför kunde säga även »obehagliga sanningar«. Professorer och andra äldre vetenskapsmän var däremot ofta bundna av ämbetsmannans ansvar och förpliktelser mot familj och kollegor. Om de ibland teg och såg genom fingrarna kunde det vara förståeligt, men på studenter som inte har något att riskera annat än att bli relegerade, kunde man ställa andra krav.

Denna föreställning om att just studenter borde vara »ljusets riddarvakt«, som det heter i en studentsång från 1800-talet, har levt kvar som drivkraft för politiska studenter in i vår tid. När studenter demonstrerar, om det så är i Belgrad eller Djarkarta, på Himmelska Fridens Torg eller Vänstra stranden i Paris, så är det denna föreställning man utgår från. De journalister som bevakar studenternas aktioner utgår ofta också från samma föreställning. Därför väcker det betydligt större massmedialt intresse om studenter demonstrerar i Paris, än om bönder eller fiskare gör det. De senare yrkesgrupperna anses slåss för sina egna intressen, men studenter förväntas kämpa för en högre sak.

Studentorganisationer är trendkänsliga

Till skillnad från bönder, fiskare och andra typer av yrken är man student bara en kort tid av sitt liv. En filosofie kandidatexamen förväntas klaras av på tre år, men även om de flesta

tar ytterligare någon eller några terminer på sig, så är man sällan student mer än fem år. Den som strävar efter en masters-examen eller går vissa yrkesutbildningar får visserligen räkna med ytterligare några terminer, men gemensamt för studentföreningar är att medlemmarna sällan stannar kvar mer än några få år. Detta leder till att det ytterst sällan finns »några gamla stötar« som kan stå för kontinuitet och förhindra alltför drastiska idémässiga svängningar. Effekten av denna höga »genomströmning« är att studentorganisationer i gemen är mycket trendkänsliga. Nya teorier och förklaringsmodeller får ett betydligt snabbare genomslag än i ett traditionellt politiskt parti, där det ofta sitter personer i partistyrelse och ledningsorgan som varit med i många år och som har djupt rotade övertygelser, vilka de inte överger i första taget.

Denna trendkänslighet kan förklara varför studenternas engagemang i samhället kan växla dramatiskt, och från till synes nästan total likgiltighet plötsligt blossa upp i våldsamma demonstrationer och flödande politisk retorik.² I Sverige talar vi ofta om 68-revolten som *den* stora studentrevolten i singularis, men den var den femte vågen av utåtriktad aktivitet i studentvärlden under de sista trehundra åren. Den första studentrevolten i Sverige var 1793 i franska revolutionens kölvatten. Den var viktig för att skapa en vi-känsla bland studenter och för att sprida upplysningssidéerna vidare i samhället. Den andra revolten kom på 1840-talet, och går under beteckningen »studentskandinavismen«. Även den kom att få återverkningar på många plan i det svenska samhället. Det blev visserligen inget gemensamt skandinaviskt rike, men det skapades en samhörighetskänsla mellan ämbetsmän i de nordiska länderna som bröt ned tidigare fientlighet. Radikala studenter tog också med sig folkhögskoleidéen från Danmark och man lanserade tanken på att studenter skulle sluta sig samman i studentkårer, där man tog beslut enligt principen en man en röst.

Den tredje vågen hängde samman med kulturradikalismens genomslag på 1880-talet. Till skillnad från student-skandinavismen omfattades den av en relativt liten, men å andra sidan mycket välartikulerad grupp studenter i Uppsala och Lund. I litteraturvetenskapen brukar man tala om denna tid som »det moderna genombrottet« och det präglade också de kulturradikala studenternas tänkande. Kamp mot kyrka och förljugenhet, kombinerat med en väldig tilltro till vetenskap, förnuft och utvecklingsoptimism kännetecknade de unga studenterna, bland vilka man hittar namn som Hjalmar Branting, Karl Staaf, Knut Wicksell och Bengt Lidforss. Vid denna tid tillkommer också de första politiska studentföreningarna, men till detta ska jag återkomma.

Den kulturradikala vågen ebbar ut i början av 1900-talet för att vara helt över runt 1910. Det skulle dröja ända till 1925 innan det åter blev liv och rörelse i den svenska studentvärlden. Då börjar studenterna åter engagera sig i samhället. Till skillnad från tidigare vågor, då studentradikalerna genomgående skulle kunna ses som stående »till vänster« i den samtida politiska debatten, kom denna våg att bestå av studenter *både* på vänster- och högerkanten. En ny politisk studentförening, Clarté, som samlade socialister av olika schatteringar, hade också bildats. På högerkanten fanns engagemanget främst inom de nationella studentklubbarna, vars medlemstal växte explosionsartat. De nationella studenterna var öppet antidemokratiska och starkt påverkade av fascismen. Detta ledde till att studentpolitiken under mellankrigstiden var mycket ideologiskt polariserad, och ibland kom det till öppna fientligheter mellan olika grupper. En av de mest prominenta företrädarna för vänstersidan i denna våg var Tage Erlander, och han behöll resten av sitt liv ett stort intresse för vad som hände i studentvärlden.

Med andra världskrigets utbrott tog denna våg abrupt slut. Studenterna fick annat att tänka på. Slutet av fyrtiota-

let kännetecknas av att studenterna vänder sig inåt och riktar uppmärksamheten mot sina egna villkor. Detta är den tid då SFS – Sveriges Förenade Studentkårer – växer sig starkt och börjar få stor respekt från statsmakternas sida. Ideologiskt är motsättningarna inte särskilt stora i studentvärlden, och i slutet av femtiotalet finns en relativt stor konsensus om de stora frågorna.

Något år in på sextiotalet börjar emellertid studenterna rikta blicken ut mot samhället igen och för de socialdemokratiska studenternas del kan man märka en klar rörelse mot vänster från 1964. Om 68-revolten finns mycket skrivet och bilder från stora Vietnamdemonstrationer, kårhusockupationen och studentmanifestationer tycker en del att de sett till leda. Även denna våg klingade dock ut. En del grupper drabbades av interna strider och splittring i smågrupper med hård doktrinär skolning. Hos dem hade en strikt »partidisciplin« kommit att ersätta den toleranta och smått anarkistiska anda som rått i vågrörelsens början, och många medlemmar lämnade också universiteten för att »bli en del av det arbetande proletariatet«. Andra grupper av radikala studenter engagerade sig i samtida sociala rörelser som kvinnorörelsen, miljörorelsen, fredsrörelsen etcetera och fortsatte arbetet inom dem, men då inte längre som »studentradikaler«.

De här stora vågrörelserna i samhälleligt engagemang bland studenter är inte enbart ett svenskt fenomen, utan det återfinns också i många andra länder. Däremot behöver de inte alltid vara av politisk karaktär. I USA finns förutom vågor av starkt politiskt engagemang också vågor av religiositet och nyandlighet i studentvärlden. I en del länder kan det vara andra frågor, som till exempel språkfrågan, som studenterna samlas kring när engagemanget riktas bortom den egna karriären och de egna studierna.

I svensk arbetarrörelse är öppet akademikerförakt sällsynt

Under den »kulturradikala vågen« runt sekelskiftet 1900 bildades, som tidigare nämnts, en ny typ av studentsammanslutningar vid sidan av nationerna och kårerna, nämligen de politiska studentföreningarna. Den första, och den som blev normerande för de efterkommande, var studentföreningen Verdandi i Uppsala. En grupp radikala studenter hade nämligen velat hålla en diskussion om religionsfrihetsfrågan på en nation, men blev stoppade av inspektor. Eftersom inte heller kåren var intresserad av att ge dem utrymme bildade de en helt egen förening som fick namnet Verdandi.

Verdandi kan ses som typexempel på gränsöverskridande föreningar, vilka fungerar som brygga mellan universitetsmiljön och samhället utanför. De för in nytt stoff i den inomakademiska debatten samtidigt som de för ut vetenskapliga problem och resultat till allmänheten utanför universiteten. Verdandi lyckades både dra till sig folk och uppmärksamhet och följdes sedan av andra liknande organisationer som det konservativa Heimdal och det socialdemokratiska Laboremus i Uppsala. Även i Lund var den kulturradikala studentrörelsen stark, även om den startade något senare än i Uppsala, och en motsvarighet till Verdandi bildades vars långa namn Den unge gubben förkortades D.U.G. och senare ombildades till D.Y.G. (Den yngre gubben).

De politiska studentföreningarna anknöt medvetet till föreställningen om studenternas specifika roll som »ljusets riddarvakt«. Ett annat tema som man tog upp från tidigare studentrörelser var tanken att de kunskaper man förvärvat skulle föras vidare till folket. Studenterna engagerade sig hårt i folkbildning och spridande av populärvetenskap. Så skapades exempelvis den »typiskt svenska studiecirkeln« av en radikal Lundastudent, Oscar Olsson, som föreslog att man skulle använda det akademiska seminariets undervisningsform som modell för folkbildningen. Mycket betydelsefulla

var också »Verdandis småskrifter« vilka spreds i massupplagor över landet och i hög grad bidrog till att ge de svenska studenterna ett gott anseende. Även Laboremus gav tillsammans med D.V.G. ut en skriftserie, och man hade också en artikelservice som gick ut på att studenter skrev populärvetenskapliga artiklar för arbetarpressen.

Det goda anseende som de radikala studenterna fått var säkert en bidragande orsak till att den framväxande arbetarrörelsen i Sverige, till skillnad mot förhållandet i många andra länder, aldrig dominerats av akademikerfientlighet. En inställning som annars ligger nära till hands hos en grupp, vars barn nästan fullständigt varit utestängda från den högre utbildningen.

För även om det då och då uppstått debatter där akademikernas roll i arbetarrörelsen ifrågasatts, som debatten om »de intellektuella« 1976, så måste man nog säga att svensk arbetarrörelse haft en mycket positiv inställning till personer med högre utbildning av olika slag.³ Av socialdemokratiens ledare har Branting, Erlander, Palme, Carlsson och Persson haft en akademisk utbildning, även om Branting och Persson aldrig fullföljde den fram till examen. Per Albin Hansson och Mona Sahlin framstår i det sammanhanget som undantag.

Inom socialdemokratin kan man väl säga att det framför allt är inom SSU som kritiken mot studenterna har varit tydlig. Det har dock varit en kritik som gått i vågor. Bitvis har stämningen varit väldigt frostig, men det har också funnits perioder då man stått varandra nära och bland annat delat ombudsmän. De kritiska omdömena har oftast handlat om att studenterna är »isolerade« från världen utanför universitetet. De framställs ofta också som »negativister«, som alltid letar fel och brister i alla förslag. En annan typ av kritik går ut på att studenterna är utpräglade individualister och därför har svårt att helt gå in i en rörelse och vara lojala mot fattade beslut. Likaså beskyls ofta »de intellektuella« för att

vara »hoppjerkor«. Inte sällan påpekas att man aldrig kan lita riktigt på akademiker, för även om de ena stunden kan verka väldigt engagerade för arbetarrörelsens sak, så kan de plötsligt gå ut i pressen och proklamera att de hoppat av och i stället gått in i ett borgerligt parti. Något som den borgerliga pressen som bekant aldrig försummar att göra en stor sak av.

Den kritik som framför allt kommit från ssu-håll kan också periodvis återfinnas inom LO, men som regel är man förhållandevis positiv till studentförbundet. Så spelade Landsorganisationen till exempel en viktig roll för tillkomsten av studentförbundets tidskrift, *Libertas*, 1941. Ragnar Edenman var då ordförande i sssf och han menade att eftersom den tidigare dominerande studenttidskriften på vänsterkanten, *Clarté*, hade slutat utkomma efter inre strider i tidningsledningen fanns det ett tomrum som borde fyllas. Men att starta en tidskrift för en organisation som bara hade runt 300 medlemmar var ett vågspel. Räddningen blev att LO gick in och ställde upp som ekonomisk garant, och i första numret finns också en intervju med LO-ordföranden August Lindberg i vilken han betonar vikten av att föra in kunskap om fackföreningar och deras verksamhet i universitetsvärlden. Här skulle det socialdemokratiska studentförbundet kunna göra en stor insats.

Trettio år senare var tonen en annan. Gunnar Sträng retade sig på »dessa skäggiga och slipslösa unga män« som skulle uttala sig om allt möjligt och Arne Geijer var i slutet av sextioalet starkt kritisk mot att de studerande fått för mycket utrymme på de yngre industriarbetarnas bekostnad. Han hotade till och med vid ssu:s kongress 1970 med att starta ett eget förbund för LO-ungdomarna om det inte blev en ändring.⁴

Att företrädare från olika grenar av arbetarrörelsen var betydligt mer reserverade gentemot studentförbundet i slutet av sextioalet än i början av fyrtioalet berodde dock inte på

att man skiftat inställning till studenter i största allmänhet. I stället var det de socialdemokratiska studenterna som förändrats markant både ideologiskt och i sättet att uppträda.

Studentorganisationer är ideologiskt väldigt instabila

Den tidigare nämnda höga genomströmningstakten, som gör att en studentorganisations medlemskader i stort sett byts ut på en femårsperiod leder också lätt till en ideologisk »vinglighet«. Den kanske inte märks särskilt tydligt i det korta perspektivet, men sett över en längre period är den påtaglig. Inte minst gäller detta sssf.

Vid starten 1931 bestod förbundet bara av två klubbar: Socialdemokratiska studentklubben i Stockholm och Laboremus i Uppsala. Många av de klubbarnas medlemmar ville att man skulle markera ett tydligt avståndstagande mot de mer marxistiskt influerade studenterna i Clarté. I Lund var läget ett annat. Där var många av de socialdemokratiska studenterna med i Clarté, och det var svårt att dra en skarp gräns mellan de olika grupperna på vänsterkanten. Det kom snart att gälla hela landet. Under decenniets gång kom man dessutom att samarbeta alltmer i kampen mot de antidemokratiska grupperna i studentvärlden. Det gjorde att sssf gradvis kom att gå alltmer åt vänster under slutet av trettioåret.

Situationen skulle ändras totalt i samband med att Molotov-Ribbentroppakten tillkännagavs 1939. En del clartéister hade väldigt svårt att veta på vilket ben de skulle stå, vilket dels ledde till att tidskriften *Clarté* slutade utkomma, dels till att de socialdemokratiska studenterna kom att ta avstånd från allt vad marxism och vänstersocialism hette. Under slutet av kriget blir dock Clarté återigen rumsrent och man diskuterar till och med ett samgående. Pragkuppen 1948 och början på det kalla kriget satte emellertid totalt stopp för de planerna.⁵ Nu girar sssf rakt över det »ideologiska fältet« och börjar driva en linje som nog måste ses som stående till höger

om moderpartiet. Man försvarar John Stuart Mill och skriver föraktfullt om Marx och de socialdemokrater som man uppfattar som marxistiskt influerade romantiker. En ofta framförd tankegång då var att de nya samhällsvetenskaperna skulle göra ideologierna onödiga. I den framtid som man ville verka för skulle politikerna göra en lista på prioriteringar mellan olika samhällsmål, och sedan skulle vetenskapsmännen anvisa det sätt på vilket de skulle kunna förverkligas

Under femtiotalets första hälft börjar sssf så försiktigt röra sig åt vänster igen. Den våldsamma tilltron till USA som funnits i slutet av fyrtiotalet börjar gradvis ersättas av en viss reservation, och socialdemokratiska studentförbundet sluter lite försiktigt upp bakom den så kallade tredje ståndpunkten. Redan 1950 börjar man också agera mot rasförtrycket i Sydafrika och i mitten på femtiotalet är Algerietkriget föremål för förbundets uppmärksamhet.

I slutet av femtiotalet kom man så under inflytande av amerikansk samhällsforskning att gradvis röra sig åt höger igen. Kring 1960 ansåg flera studenter i Laboremus att studentförbundet blivit för tamt och krävde en radikalare profil. En av laboremiterna, Kjell-Olof Feldt, som då var redaktör för *Libertas*, väckte exempelvis viss uppståndelse då han i förbundsorganet kritiserade det socialdemokratiska partiet för att vara alltför pragmatiskt och ideologiskt otydligt.

Ett exempel på ett sätt att resonera som var rätt typiskt för det tidiga sextiotalet var den kritik man inom sssf riktade mot Sveriges ansökan om associering till EEC. Ett medlemskap i EEC skulle, enligt en mycket uppmärksam ledare i *Libertas* författad av Enn Kokk, leda till att alla möjligheter att genomföra en socialistisk politik i Sverige skulle försvinna. Dessutom sågs EEC som ett organ för monopolkapitalets expansion, och fortsatt utsugning av den tredje världens länder.

Från och med förbundets representantskap 1964 kan man

säga att rörelsen vänsterut på det ideologiska fältet skjuter fart på allvar. Man börjar läsa »den nya vänsterns« skrifter och det börjar föras en mer djupgående ideologisk debatt. Speciellt i Lund frodades de ideologiska diskussionerna, delvis stimulerade av regelbundna kontakter med Ernst Wigforss. Boken *En ny vänster* (1966) skrevs också av tre ledamöter av Lundaklubbens styrelse och dess huvudförfattare, Göran Therborn, satt i Socialdemokratiska studentförbundets styrelse 1966. Therborn har själv berättat att Wigforss tyckte boken var bra även om han var kritisk till det flitiga bruket av hegemonibegreppet. Nu började de socialdemokratiska studenterna läsa den unge Marx, André Gorz och Antonio Gramsci. Detta ledde till en omprövning av en rad av förbundets traditionella ståndpunkter. I stället för att exempelvis se u-landsproblematiken som en fråga om att vissa länder låg efter i utvecklingen, och skulle kunna komma ifatt om bara industriländerna gav 1 procent av sin BNP i bidrag, så började man se den som en följd av den internationella kapitalismen och imperialismen. Även »det svenska finanskapitalets roll i utsugningen av tredje världen« tillhörde det man ville att moderpartiet skulle uppmärksamma.

De socialdemokratiska studenternas positionsförflyttningar måste ses mot bakgrund av Vietnamkriget och den radikaliserings av ungdomen under slutet av sextiotalet som ägde rum i hela västvärlden. Förbundet engagerade sig tidigt i Vietnamfrågan och flera medlemmar var också aktiva inom FNL-rörelsen. Klubbarna ordnade också demonstrationer som väckte stor uppmärksamhet i pressen, och man agerar för att Sverige ska erkänna Nordvietnam.

Det handlade emellertid inte bara om »solidaritet med den tredje världen«. Sverige började inom SSSF vid denna tid betraktas som ett rent kapitalistiskt land och SAP som ett parti som mer eller mindre omedvetet ställde upp som förvaltare av det kapitalistiska systemet. Att det i stället var ett socia-

listiskt samhälle som eftersträvades verkar studenterna varit överens om, men däremot var de oense om sätten att nå dit. Mot slutet av sextioalet samlade sig förbundet kring en linje som gick ut på att ett förstatligande i kombination med ett allt större löntagarinflytande i företagen skulle vara en framkomlig väg. Oavsett vilken linje man företrädde upplevdes dock SAP som förstenat, och många klagade över brist på intern demokrati och över maktkoncentration både inom partiet och fackföreningsrörelsen.

För många kom SAP:s länge halvhjärtade ställningstaganden både i Vietnamfrågan och EEC-frågan att vara skäl till att ifrågasätta ett fortsatt medlemskap i partiet och också att leda till ifrågasättande av studentförbundets existensberättigande. Dessutom upplevde man alltmer att studentförbundet hade hamnat utanför debatten, både inom den allmänna radikala studentrörelsen och inom arbetarrörelsen. Man betraktades med misstro från båda håll. Vägen vänsterut hade också kantats av interna stridigheter och uteslutningar, och medlemstalet hade relativt sett börjat minska.

Ifrågasättande av förbundets existensberättigande är något som varit ständigt återkommande i den interna debatten inom Sveriges Socialdemokratiska Studentförbund. Redan 1950 började man också planera för ett uppgående i SSU, men det stannade vid planer. 1967 började man emellertid på allvar diskutera ett samgående med SSU. Det officiella argumentet var att det inte var meningsfullt att dela upp ungdomen inom partiet på två olika förbund beroende på arten och längden av deras utbildning. Utåt drevs denna tes bland annat av Göte Bernhardsson, förbundets ordförande 1968. Av en bevarad rapport från SSSF:s ideologiska och strategiska seminarium i Lund 17 maj 1969 framgår dock att Göte Bernhardsson hävdade att »Det är meningslöst att ha studentförbundet som politisk instans. Vi har inte samma möjligheter att påverka politiken som man kan ha om man använder sig

av andra kanaler.« Samgåendet med ssu framstår i det sammanhanget mer som en fråga om att öka möjligheterna att vinna inflytande och göra privat karriär än ett principiellt avståndstagande från att dra gränser mellan studenter och andra.

Från ssu:s sida var man inte alls lika intresserad av ett samgående, tvärtom, och det var enligt samma dokument först efter ett personligt ingrepp av partisekreteraren Sten Andersson, där han »krävde av Ringholm att han skulle gå med på samtal angående en integration av de båda ungdomsförbunden«, som man kom någon vart. ssu höll sig dock hela tiden mycket kallsinnigt, och Stockholms Socialdemokratiska Studentklubb släpptes aldrig in när de båda förbunden slutgiltigt sammanslogs 1970. Laboremus uteslöts redan 1971 sedan man valt att gå med i »Röd Fronts« förstamajtåg. Även Linköpingsklubben uteslöts samma år sedan man trotsat förbudet att i förstamajtåget gå under parollen »Bekämpa SAP-LO-ledningens löntagarfientliga politik«.

Från partiets megafon till partiets salt

Inte bara den ideologiska synen svängde över tid. Även organisatoriskt kan man se stora förändringar. Detsamma vad gäller vilken roll man skulle spela i arbetarrörelsen i stort.

Stora debattmöten var under trettio- och fyrtiotalen den viktigaste verksamheten inom klubbarna. Målet var att försöka föra in socialdemokratiska och socialistiska värderingar i den homogent borgerliga universitetsmiljön. Därför ordnade man möten i de mest skilda frågor och ofta fick man tunga talare från partiet som Ernst Wigforss och Per Albin Hansson att ställa upp. För dem var arbetet bland akademikerna viktigt. Studenterna var ingen röststark grupp, men strategiskt betydelsefull, eftersom de efter sina studier skulle bekläda samhällets viktigare ämbeten. Av erfarenheten från Weimarrepubliken hade man lärt läxan, att en socialdemo-

kratisk regering kunde bli helt handlingsförlamad om den fick en reaktionär och oförstående ämbetsmannakår emot sig. De stora mötena refererades också utförligt i pressen och ibland direktsändes de i radion, så man kan säga att studentföreningarna på det sättet även deltog i den tidens allmänna kulturdebatt.

Även om studentföreningarna kämpade med medlemsrekryteringen i slutet av fyrtioalet kunde de locka till sig tillfälliga åhörare. Laboremus i Uppsala ordnade exempelvis 1946 ett möte i Universitetsaulan med Alva Myrdal som hade över 700 i publiken och på den gemensamt, av de olika politiska studentföreningarna ordnade, »stora skattedebatten« 1947 var 2 200 personer närvarande. Den sändes delvis i radio och enligt Laboremus protokoll var det en av de största debatter som ägt rum i Uppsala.

Tillkomsten av *Libertas* innebar ytterligare en möjlighet att föra in socialdemokratiska värderingar i universitetsvärlden. Den trycktes som regel i betydligt större upplaga än antalet medlemmar, för att kunna läggas ut på nationer, i läsrum och i bibliotek. Men genom att »prominenta personer« inom partiet erhöll friexemplar, innebar den också en möjlighet att försöka sprida idéer från studentmiljön till den politiska ledningen.

Under slutet av femtioalet och början av sextioalet kan man märka en förändring i de socialdemokratiska studentklubbarnas verksamhet. De stora mötena börjar minska i betydelse. I stället inriktar man sig på mindre sammankomster till vilka man ofta bjöd in en politiskt betydelsefull person av något slag, för att med denne diskutera en problematik i ljuset av sina akademiska kunskaper.

För att kunna fördjupa sig i olika problemområden införde SSSF 1958 ett system med arbetsgrupper som sedan lade fram sina resultat i form av debattskrifter eller motioner vid förbundets representantskap. Som mest var det tio olika arbets-

grupper igång parallellt vilka jobbade med att ta fram förslag till lösningar på olika samhällsproblem. Den mest kända av dessa är väl den grupp i Uppsala runt Birgitta Dahl och Anita Gradin som tog fram förslag till en ny svensk familjepolitik.⁶ En politik som vi i dag tar för självklar. Men även de idéer som låg till grund för 1977 års högskolereform kan vi följa tillbaka till arbetsgrupper inom SSSF.

Under sextioalet växer förbundets representantskap ut till ett slags kopior av SAP:s kongresser med ett allt större antal motioner att behandla i de mest skilda ämnen. För att få någon ordning på alla uttalanden och beslut som tagits i samband med motionsbehandlingen börjar man från 1963 sammanställa särskilda »handlingsprogram« med krav på reformer av olika slag som skulle kunna genomföras inom en inte alltför avlägsen framtid. De man vände sig till med dessa förslag var i första hand SAP:s ledning och riksdagsgrupp.

Man kan under hela förbundets historia se en gradvis förändring av vad man uppfattar som sin primära skyldighet. Från att vid tillkomsten på trettioalet ha sett som sin huvuduppgift att föra in socialdemokratiska värderingar i den akademiska miljön och värva blivande samhällsfunktionärer för socialdemokratin, så ser man under sextioalet alltmer som sin huvuduppgift att radikalisera partiet och utifrån sin akademiska kunskap vara »partiets salt«.

Medlemstal och ekonomi var ständiga bekymmer

Att rekrytera medlemmar till politiska studentföreningar är, och har varit, mycket svårt. Flertalet studenter anser att de har fullt upp med sina studier, eller behöver den tid de får över till att förstärka den egna kassan. Dessutom finns mycket annat intressant att sysselsätta sig med på en universitetsort. Studietiden är även en tid i livet då många söker en livspartner med allt vad det innebär. Om det är svårt att rekrytera studenter till politiska klubbar i allmänhet är det

extra svårt att värva medlemmar till klubbar på den politiska vänsterkanten. Den sociala snedrekryteringen är, och har varit, ett mycket påtagligt fenomen i svensk högre utbildning och de allra flesta studenterna kommer från medelklass- och överklasshem med borgerliga värderingar.

Medlemssiffror från sssf finns endast bevarade från vissa år, men 1935 redovisar man 175 medlemmar i förbundet. 1951 hade antalet ökat till 415. Sedan stiger medlemstalet sakta men säkert under hela femtio- och sextiotalen för att 1969 vara uppe i 3 100. Denna ökning följer dock i stort sett den allmänna ökningen av antalet studerande. Hela tiden ligger medlemstalet i studentförbundet runt 2 procent av samtliga studerande vid universitet och högskolor.⁷ Ett undantag är dock de första åren på sextiotalet som kan sägas vara förbundets storhetstid. 1964 var till exempel 4 procent av alla Sveriges studenter med i sssf. Ingen storslagen siffra men med tanke på omständigheterna ändå anmärkningsvärd.

Vad gäller sammansättningen av studenterna utifrån ämnesinriktning har det även där skett en förändring. Den är dock osäker eftersom det på samma sätt som när det gäller medlemssiffror finns stora luckor i redovisningen av medlemmarnas studieinriktning. Klart är dock att de socialdemokratiska studenterna hade en stark ställning vid socialinstituten, föregångarna till våra dagars socialhögskolor. Detta hängde delvis samman att de inte krävde studentexamen för inträde, vilket ledde till att den sociala snedrekryteringen inte var lika påtaglig vid dessa som vid universiteten.

Av det bevarade materialet att döma kom en stor del av medlemmarna under trettio-, fyrtio- och femtitalet från de så kallade fria fakulteternas humanistiska ämnen. Detta ändras under slutet av femtotalet och början av sextiotalet då det verkar som om de huvudsakliga rekryteringsområdena är inom statskunskap och nationalekonomi. Tyngdpunktsförskjutning är inte minst märkbar i *Libertas* spalter, där lyriken

och de skönlitterära betraktelserna får ge vika för mer renodlade politiska och nationalekonomiska bidrag. Annars är det, som tidigare, många medlemmar som läser vid socialhögskolorna, liksom en del jurister. Antalet medicinare, naturvetare och tekniker är få, men 1961 lyckas man bilda en klubb vid KTH. Även vid handelshögskolan bildades en liten socialdemokratisk studentklubb. Däremot lyckas inte försöken att få till stånd en organiserad verksamhet vid Karolinska Institutet.

Könsmässigt har studentförbundet varit helt dominerat av män, vilket kanske inte är så konstigt eftersom det var en mycket klar manlig majoritet i studentvärlden ända fram till sextioalet. Någon könsmässig fördelning av medlemmarna i stort går inte att få fram av det bevarade materialet. Av styrelseprotokoll och verksamhetsberättelser framgår emellertid att det funnits enstaka starka kvinnor som Inga Thorsson, vilka haft poster som förbundssekreterare eller förbunds-kassörer från fyrtioalet och framåt. Förbundet får dock först 1965 sin första kvinnliga ordförande i Anna-Greta Leijon. Samma år tillträder Anne-Marie Lindgren som redaktör för *Libertas* och det framstår som om just detta år har kvinnorna en stark position i förbundet. Sen klingar det dock av och de sista åren före 1970 är den manliga dominansen återigen påtaglig i förbundets ledning.

Svårigheter med medlemsvärvningen följde förbundet under hela dess historia. Det har dock inte saknats idéer för att bredda rekryteringsunderlaget. Då medlemsantalet sjönk dramatiskt under kriget föreslog till exempel dåvarande ordföranden Ragnar Edenman att man skulle bredda rekryteringsbasen genom att omforma förbundet till ett förbund för alla socialdemokratiska akademiker. SSSF avråddes dock för att ta detta steg av SAP:s partistyreelse eftersom man fruktade att en sådan organisation skulle kunna bli »en härd för organiserad opposition inom partiet«. Tanken återkommer dock med vissa intervall genom åren. 1948 organiserar till exempel

SSSF något som kallas »kretsen kring Libertas« och 1955 driver man en intensiv kampanj för att skapa en svensk motsvarighet till engelska Fabian Society.

Ett annat problem som följt förbundet under åren är den urusla ekonomin, eftersom man inte har kunnat räkna med några andra fasta inkomster än klubbarnas kontingenter. Det var till klubbarna som medlemmarna betalade in sina medlemsavgifter, och de fluktuerade väldigt. Visserligen fanns det stödmedlemmar men deras bidrag var ändå blygsamt i det stora hela. Av utgifterna var det speciellt *Libertas* som drog stora kostnader och ibland verkar förbundet varit nära konkurs på grund av stora tryckeriskulder.

Det ekonomiska problemet lyckades man dock komma till rätta med under början av femtiotalet. Efter långa och sega förhandlingar med partistyrelsen lyckades man 1953 få löfte om årliga bidrag och de växte förhållandevis snabbt från 9 000 kronor år 1953 till 90 000 kronor år 1969. Totalt kom bidragen från partiet att stå för mellan 70 och 95 procent av ekonomin i förbundet under slutet av sextiotalet.

Studentklubbar kan vara kreativa miljöer och plantskolor för politiken

När jag har intervjuat äldre socialdemokrater som varit med i förbundet under någon period, är en genomgående iakttagelse att alla beskriver SSSF och dess verksamhet i väldigt positiva tongångar. De allra flesta upplevde också samgåendet med SSU 1970 som en stor förlust för partiet. Tage Erlander sade exempelvis ett år före sin bortgång, att han upplevde att »det var ett mycket stort misstag att vi lade ned studentförbundet«. Även om Erlander ingalunda kan sägas vara den som accepterade grupper som fronderade inom SAP, så tycktes han ändå ha en viss tolerans för studenternas agerande. Kanske kan hans tolerans bero på att sättet att uttrycka sig under den senare halvan av sextiotalet i mycket liknar de som var

vanliga under hans tid som radikal student i Lund. Studenter skulle enligt hans synsätt vara drivande när det gällde de långsiktiga frågorna. De hade framtiden för sig och borde se som sitt uppdrag att föra en idédebatt utan sneglingar vare sig på det dagsaktuella opinionsläget eller samtida realpolitiska avvägningar.

En annan förklaring till varför Erlander och så många andra sett positivt på studentklubbarna kan vara att de under sina bästa perioder visat sig vara typexempel på vad som kan kallas för »kreativa miljöer«. Ett och samma problemkomplex kunde exempelvis i en arbetsgrupp bli belyst från sociologiskt, statsvetenskapligt, psykologiskt, historiskt och nationalekonomiskt håll. Genom att studenter inte heller var bundna av tidigare beslut eller behövde dela den ansvarsfyllda politikerns krav på att sätta alla reformförslag i relation till »det statsfinansiella läget« kunde nya och annorlunda lösningar skisseras. Många av de förslag som fötts under sådana diskussioner inom studentförbundet återkommer efter ett antal år i mer seriösa sammanhang. Här finns en paradox. Inte sällan är det så att de är en klubb i sin verksamhetsberättelse skrutit över att man haft en mycket livaktig verksamhet och deltagit i valrörelsen med liv och lust, så har man åstadkommit lite av bestående värde. De är man å andra sidan klagat över att verksamhetsnivån varit låg och att man ägnat den mesta tiden till att dricka te och diskutera i olika arbetsgrupper, så har man lämnat efter sig skrifter, motioner och idéer som kommit att påverka politiken i Sverige i många år framöver.

Till skillnad från SSU, som åtminstone utifrån betraktat, alltmer kommit att likna frikyrkornas ungdomsorganisationer så till vida att de till stor del består av »rörelsens egna barn«, så har studentförbundet rekryterat många utan rörelseförankring. Via SSSF kom till exempel många studenter från borgerliga hem in i SAP. I vissa fall var det väl lite si och så med den ideologiska övertygelsen, och problemet med med-

lemmar som gått med mer av karriärmotiv än av ideologiska skäl tas då och då upp internt. För många innebar det dock en möjlighet att komma i kontakt med arbetarrörelsen under en period i livet då de frigjorde sig från hem och familjetraditioner.

I studentklubbarna har också skett en inskolning i de specifika beteendemönster och normer som gäller i det politiska livet. Det kan handla om sådant som hur man smartast lägger upp en propositionsordning till hur man formulerar en partimotion eller skriver en debattartikel som läses av många. Studentförbundet har därför också fungerat som en plantskola till kanslihus och regering. Väldigt många i efterkrigstidens socialdemokratiska regeringar har haft ett förflutet i sssf. En del har haft höga poster centralt i studentförbundet, som Anna-Greta Leijon och Kjell-Olof Feldt, medan andra har varit medlemmar men inte engagerat sig särskilt hårt, som Olof Palme och Lennart Bodström. Även andra grenar av arbetarrörelsen har använt sig av studentförbundet som en tillgång när det gällde rekrytering av personal. Så satsade till exempel LO i början av sextiotalet på att dra till sig medarbetare till sin utredningsavdelning genom speciella värvningsaktioner bland förbundets medlemmar.

Allt tyder på att även det nya studentförbudet, som startade 1990, fullföljer samma funktion av att vara en kreativ miljö med utrymme för en långsiktig idédebatt. En debatt som tar sikte mer på nästa generation än på nästa val. Eller för att sluta med en kommentar från Erlander från samma intervju som nämnts ovan.⁸ Vi stod i hans och Ainas stuga på Bommersvik och Erlander hade just talat om vikten av att unga är upproriska och utopiska. Då kom några unga män förbi utanför fönstret. En av dem hade en pärm under armen på vilken det stod något om kommunalpolitik. Erlander såg på dem och utbrast plötsligt: »För det djävligaste som finns är väl en tjugoårig realpolitiker«.

Blicken mot stjärnorna och fötterna stadigt på jorden

Söndagen den 13 september 1970 klubbade jag som kongressordförande beslutet att lägga ner det socialdemokratiska studentförbundet och låta det uppgå i ssu.

Jag var personligen inte helt övertygad om att det var ett bra beslut. Men jag hade vid denna tid min egen aktiva studentförbundstid bakom mig och tyckte, ungefär, att det var dagens generation som hade att bestämma, inte vi gamla veteraner. Ändå kom jag, kanske, att i förbundets sista skälvanande minuter spela en viss roll för att beslutet faktiskt togs.

Det var vid halvtiotiden som kongressdeltagarna började ta plats i Z-salen i ABF-huset, då som nu en centralpunkt för s-debatten – och en del annan debatt också – i Stockholm. Studentförbundets delegater kom i vänsterns unisexmode: jeans, träskor, långt hår och murarskjorta (med FNL-märke). Partistyrerelsens företrädare, Sören Thunell, hade politiskt neutral manchesterkavaj. ssu:s ordförande och förbundssekreterare, Bosse Ringholm och Ulf Karlsson, var prydligt och konservativt klädda i kostym, skjorta och slips – jag har för mig att åtminstone en av dem till och med hade väst.

Jag anade omedelbart oråd. Det skulle visa sig befogat.

Det borde ha varit komplikationsfritt, eftersom den här kongressen i princip bara var en formalitet. Enligt stadgarna måste ett beslut om nedläggning tas av två på varandra följande kongresser, och den första – avgörande – hade redan ägt rum. Det hade varit en stormig tillställning med hårda meningsmotsättningar, men beslutet hade tagits med klar majoritet. Den förlorande minoriteten – den som ville behålla ett självständigt förbund – hade i praktiken gett upp kampen. Man kunde möjligen förvänta sig någon principdeklaration från det hållet på den nya kongressen men ingen ny stor strid, det fanns en överenskommelse med ssu om hur studentfrågorna skulle skötas i fortsättningen, och partiet hade gett sin välsignelse.

Det började också fridfullt. Först var det alla gamla välbekanta formalia och sedan gjorde studentförbundets ordförande Bengt Liljenroth en genomgång av vad stadgarna sade, vad den föregående kongressen beslutat, vad överenskommelsen med ssu innebar och vad partiet tyckte.

Men när det blev ssu-ordförandens tur i talarstolen visade det sig att han inte hade exakt samma uppfattning om vad överenskommelsen innebar. Som jag minns handlade det om den särskilda ombudsmannatjänst som ssu med ekonomiskt stöd från partiet skulle inrätta och som i princip var vikt för en bestämd person i det gamla studentförbundets ledning; det var det senare som det tydligen fanns delade meningar om.

Den erkänt temperamentsfulle Bengt Liljenroth tog omedelbart eld. Skulle det vara på det här sättet så var det inte aktuellt med någon sammanslagning, tack så mycket, nu föreslog han att studentförbundet skulle fortsätta som självständig organisation.

Nu var det överhängande risk för kaos.

Så det var här jag tog ett snabbt och, möjligen, diktatoriskt beslut. Jag ajournerade kongressen – utan att fråga vad den

själv tyckte – och skickade iväg herrar förbundsordföranden med order att inte komma tillbaka förrän de var överens om det ena eller andra, likgiltigt vilket, men definitivt överens.

Den som vet det minsta om den tidens studentförbund inser att det var en rätt riskabel självsvåldighet från min sida, som normalt inte skulle ha passerat utan protester. Långa och hetsiga debatter kring mötesformalia var i själva verket en av det gamla studentförbundets specialiteter. Men nu kände förmodligen delegaterna själva ett visst behov av att få tänka efter, för de fann sig utan invändningar i att gå på en förlängd lunch, långt före utsatt tid.

Så här många år efteråt kan jag ju erkänna att jag muttrade för mig själv att det var ju f-n att killar aldrig verkade växa ur sandlådan...

Sören Thunell styrde med fast hand i väg Bengt och Bosse till ett enskilt samtal.

Och efter det kom de tillbaka och var överens. Studentförbundet gick upp i ssu. Det blev en studentombudsman, men den person som tillsattes försvann efter ganska kort tid, och efter det integrerades högskoleverksamheten med den allmänna verksamheten i ungdomsförbundet.

Varför sammanläggning?

Den uppflammande dramatiken på kongressen speglade ett antal underliggande spänningar, både mellan de två inblandade förbunden och i frågan om socialdemokratins förhållningssätt till tidens vänsterrörelser. Den senare rymde, fast man kanske glömt det så här långt efteråt, den klassiska konflikten mellan revolutionär och reformistisk socialism.

En terminologisk not är kanske här på sin plats. Sextio- och sjuttio-talens radikala strömningar rörde sig över många fält och kan beskrivas som en allmän brytning med etablerade auktoriteter och hierarkier. Förändringen gick långt in i borgerligheten – många liberaler spelade en viktig roll

i både jämställdhetsdebatten och den socialpolitiska debatten. I eftervärldens perspektiv kan hela detta auktoritetsuppror beskrivas som »vänster«. Men i den tidens politiska debatt var begreppet »vänster« en markering, som förbehölls grupper som var marxistiskt-socialistiskt orienterade. Grupper som tvekade om denna politiska position – exempelvis grupper som enbart arbetade med frågor kring internationell solidaritet, med jämställdhetsfrågor eller olika typer av kulturprojekt – godkändes inte som »riktig« vänster. När jag i fortsättningen använder begreppet »vänster« är det alltså i denna sjuttiotalsinnebörd. Och, vill jag tillägga, det var entydigt den innebörden ordet hade i striderna i den tidens studentförbund.

Spelplanen i förhandlingarna såg ut ungefär så här:

Studentförbundet – eller i vart fall den grupp som drev sammanslagningsfrågan, till vilken hörde större delen av förbundsledningen – ansåg att det var fel att ha en särskild organisation för bara studenter. »Studenter är ingen klass«, som en talare på den första sammanslagningskongressen uttryckte det.

Partiet å sin sida såg fördelar med en sammanläggning, som organisatoriskt skulle stärka verksamheten vid universitetet. Studentförbundet var egentligen för litet för att klara sig på egen hand. Dessutom ansågs det inte oviktigt att man skulle få litet bättre koll på studentförbundarna, eftersom en del av dem uppenbart var på väg över den gräns som skiljde reformistisk socialdemokrati från revolutionär kommunism.

Och av precis det skälet ville ssu inte ha studentförbundet. Sällan har en organisation varit så ovillig att ta emot ett medlemstillskott på över tusen personer; det sågs avgjort som en bekymmer, inte som en tillgång.

Mitt intryck – även om det är ett intryck på visst avstånd – är att ssu efter sammanslagningen inte ägnade särskilt mycket uppmärksamhet åt studentverksamheten. Det har

delvis att göra med att förbundet, under trycket av kritik från LO, prioriterade rekryteringen av förvärvsarbetsande ungdomar – och för tydlighetens skull ska påpekas att majoriteten av en årskull vid denna tid etablerade sig i arbetslivet senast i 18-årsåldern.

Men det har förmodligen också att göra med att det gamla studentförbundet, alldeles oberoende av kongressbeslutet 1970, började avveckla sig självt. Laboremus i Uppsala lämnade som klubb partiet, Spartacus i Linköping sprack i två delar, där den vänstrare också lämnade socialdemokratin, och i de flesta klubbar rasade långvariga interna strider mellan olika grupperingar, som knappast gynnade medlemsrekryteringen. Många enskilda medlemmar lämnade socialdemokratin för någon av tidens många kommunistiska grupper, medan andra mer socialdemokratiskt inställda tröttnade på de eviga fraktionsstriderna och valde att vara aktiva någon annanstans i partiet.

1970-talets vänster

Det är viktigt att ha klart för sig, att den långt drivna vänsterdebatten inom de socialdemokratiska studentklubbarna åren kring decennieskiftet 1970 inte i största allmänhet handlade om att driva på partiet i tidens centrala frågor kring jämlikhet, solidaritet med befrielseörelserna i tredje världen och makten över arbetsliv och ekonomi. Radikaliseringen kring sextiotalets mitt hade börjat på det sättet, men det som då var förbundets vänsterflygel – och dit räknades jag – hade vid decennieskiftet förvandlats till dess högerfraktion. Inte därför att vi blivit mer konservativa, utan därför att skalan förskjutits och definitionen på vänster förändrats.

För »vänster» och »höger» är ju relativa begrepp, som varierar över tiden och med hur tidens värdeskala ser ut. Studentförbundsvänstern vid sextiotalets mitt rörde sig inom reformismens och blandekonomins ramar (fast vi ville ha en

annan bandning). Kring 1970 hade vänsterpositionen förflyttats utanför de ramarna och övergått till föreställningen om revolution som enda möjliga vägen till samhällsförändring. Och för de grupperna var uppgiften att, som det heter i Spartacus målsättningsformulering från 1971:

bekämpa monopolkapitalet och avslöja SAP- och LO-byråkratin, som aktivt stödjer monopolkapitalet och sprider illusioner som hämmar klasskampens utbredning och passiviserar arbetarklassen.

Illusionerna som passiviserade arbetarklassen, det var alltså fördelnings- och välfärdspolitiken.

Den sociala demokratin sågs nämligen inte, som hos socialdemokratin, som ett led i samhällets omvandling utan som ett hinder för den. Samhällsförändring sågs inte, som hos socialdemokratin, som en ständigt fortgående process; det krävde ett totalt systemskifte, som i ett slag – låt vara synnerligen oklart hur – skulle förändra allting. Alltså skulle det politiska arbetet inriktas på att åstadkomma detta systemskifte, inte på att genom reformer påverka samhällsutvecklingen i ny inriktning. Reformerna, som sagt, stod bara i vägen för denna slutliga förändring.

Utgångspunkten för detta resonemang var den klassiska marxistiska analysen av historiens utveckling genom klasskamp. Fortfarande enligt den marxiska analysen handlade det sista stadiet i denna klasskamp om striden mellan kapital och arbete, och det var arbetarklassen som var bärare av det nya samhälle som skulle växa ur denna strid och ur kapitalismens fall.

Det var alltså skälet till att man som student måste organisera sig tillsammans med arbetarklassen – för att nu återknyta till diskussionen om Studentförbundets vara eller inte vara – inte vid sidan av den, för att rätt kunna delta i kampen.

Oavsett vad man tror om de marxiska teorierna ligger det förstås något tilltalande, och principiellt riktigt, i att människor med likartade politiska åsikter samlas i gemensamma föreningar oavsett yrkes- och utbildningsbakgrund. Att sedan erfarenheterna visar att det är lättare att få med sig fler, om man har föreningar – eller hela förbund – som utgår från mer specifika gemensamma nämnare än bara den grundläggande politiska åskådningen är en annan historia.

Men det fanns något annat, och inte fullt lika sympatiskt, bakom parollen om studenter och arbetare i förening. Nämligen Lenins teorier om avantgardet – de som före den stora massan förstått vad utvecklingen krävde och som i kraft av det skulle ta ledningen i kampen.

Och det var alltså studenterna som var avantgardet.

Det var givetvis inte alla bland dem som förordade studentförbundets upplösning som tänkte i de banorna. Många tyckte bara om att det var fel att organisatoriskt skilja studenter från arbetande ungdomar. Det hör till saken att begreppet »student« var betydligt mer statusladdat på sextiotalet än vad det är i dag, och åtskillnaden mellan studenter och arbetande ungdomar i olika förbund sågs av somliga som en ojämlikhetsmarkering man inte uppskattade.

Men avantgardeteorin fanns, det kan man se av tidens diskussioner ute i klubbarna och de handlingar de lämnat efter sig – och den hade åtskilliga anhängare. Det handlade alltså inte om att gå med i partiet eller ssu för att arbeta på jämlik basis med alla andra; det handlade om att gå med för att i kraft av sina större teoretiska insikter ta över ledningen.

Sjuttiotalsvänstern var, för allt sitt tal om jämlikhet, i grunden elitistisk. Som all elitism leder det till brist på respekt för demokratin och demokratins processer. Definitionen av eliten kan variera. Under 1800-talet definierades den som de egendomsägande grupperna, leninismen såg den i de marxistiskt skolade, i dag är det »experter« och »specialister«

som anses begripa bäst hur samhället ska styras. Oavsett definition handlar det i grunden om samma sak: att slippa de besvärliga demokratiska processerna, som kan gå åt ett annat håll än det man själv vill.

Sjuttiotalsvänstern blev odemokratisk därför att den i grunden anslöt sig till den deterministiska tolkningen av Marx: utvecklingen var av historien given och kunde bara gå åt ett håll. Och då blir ju onekligen slutsatsen att de som i tid förstått detta också är de som bäst begriper hur politiken ska föras – och bör få bestämma, för att man inte ska hamna på hopplösa villovägar. Också här går en avgörande skillnad mot socialdemokratin. Numera håller vi oss väl inte längre med något förhållningssätt till marxismen, men Per Albin Hansson-generationen hade ett och har lämnat det som ett arv som fortfarande tål att slita på: Marx teorier är inget facit att slå upp i, men både historiematerialismen och teorin om intressekampen om produktionsmedlen är mycket användbara instrument att undersöka verkligheten med. Hur den sedan ska hanteras får man fundera ut själv.

Parentetiskt kan man notera att benägenheten att använda samhällsteorier som facit i stället för som analysinstrument finns på många håll. Den ekonomiska ingenjörskonst som styr dagens regeringspolitik, med dess föreställning att allting i samhället kan regleras med hjälp av prismekanismer, är ett exempel. Liksom den också är ett exempel på vart det tar vägen när man tror att samhället kan formas av en upplyst elit, som förstår sig på de rätta teorierna – oavsett vad folk i övrigt har för uppfattning.

Teori och praktik

Historien om det förra studentförbundets upplösning är egentligen inte en historia om socialdemokratins förhållande till akademikerna. Samgåendet med ssu var ingenting som drevs fram genom ett tryck från partiet att avskaffa sär-

organiseringen av studenterna; frågan drevs av starka grupper inom förbundet självt, och hade klara ideologiska förtecken.

Inom partiledningen fanns förvisso en viss oro över vart utvecklingen inom studentförbundet möjligen kunde ta vägen, men som jag redan beskrivit handlade det inte om att man i största allmänhet oroade sig för »bråkiga studenter« – det handlade faktiskt om grundläggande skillnader i samhällssyn och, inte minst, demokratisyn.

Och det för över till några avslutande reflexioner kring sambandet mellan teori och praktik, mellan visioner och verklighet.

Det finns i all politik en spänning mellan det önskade och det möjliga, mellan ideal och realiteter. Det är inte detsamma som att det med automatik finns en motsättning; om politik tar sitt avstamp i visionen om ett annorlunda och bättre samhälle, så startar ändå alltid vägen till målet i de faktiska förutsättningar som råder just i dag. Och möjligheterna att närma sig målet bestäms av förmågan att handskas med just de förutsättningarna – det vill säga att göra just det möjliga.

Idealen anger en kompassriktning. Realiteterna anger vilka möjligheter och hinder som finns i den terräng där man just för tillfället befinner sig.

Svensk socialdemokrati har haft sin styrka i förmågan att hitta lösningar, som var praktiskt möjliga med de ekonomiska och sociala förutsättningar som gällde vid varje enskild tidpunkt men som samtidigt innebar att dessa förutsättningar och därmed samhället förändrades i den riktning som idealet pekade ut.

Dessa »gyllene perioder« av samspel mellan teori och praktik var också perioder av väl fungerande samspel med partiets intellektuella. Trettioalets familjepolitiska reformer formades i den begåvade sammansmältningen av de praktiska behoven i arbetarfamiljerna och makarna Myrdal med fleras ekonomisk-sociala analyser. Femtiotalets arbetsmarknadspo-

litik formades av LO-ekonomernas teorier, fackföreningsrörelsens praktiska krav på arbetslivet och nödvändigheten av en stabil samhällsekonomi. Och så vidare.

Blicken mot stjärnorna, och fötterna stadigt på jorden. Det gällde för Wigforss och Möller, likaväl som för Erlander och Palme.

Det är kombinationen av visioner och praktiskt politiskt handlag som avgör samhällsförändringen. Men ibland kan samspelet brytas. Taktiska överväganden kan bli ett självändamål för att ta poäng i det maktspel som oförnekligt också är en del av politiken. Eller den terräng man för tillfället befinner sig i kan vara så motig, eller så svåröverskådlig, att man helt enkelt tappar riktningen – och det beskriver nog socialdemokratiens problem de senaste decennierna.

Att förvaltandet tar över förändrandet är det problem som vanligen hålls fram i diskussionen om sambandet, eller bristen på samband, mellan teori och praktik. Men det motsatta fenomenet, att teorin avlägsnar sig alldeles för långt från verkligheten för att vara till någon hjälp att handskas med den, det existerar också.

Och det var vad som hände i det gamla studentförbundet.

Det som började som en ansats att i gammal god reformistisk anda utveckla nya konkreta lösningar på utmaningarna om ökad jämlikhet och internationell solidaritet gled gradvis över i ett alltmer extremt teoretiserande, där fötterna lyfte alltmer från jorden – och stjärnorna nog i många fall var falska.

Ingenting är så praktiskt som en bra teori, konstaterade Wigforss. Och ingenting är så opraktiskt som en dålig, skulle man kunna tillfoga. Att sjuttioalets intensiva teoretiserande släppte kontakten med de sociala och ekonomiska realiteterna verkar, så här i ljuset av efterföljande decennier, ha lett till en separation mellan teori och praktik, som inte varit bra för politiken. De ekonomiska och statsvetenskapliga teorierna

lever alltmer sitt eget liv, som laboratorier för intellektuella övningar snarare än som redskap för samhällsförändring.

Och i politiken har vi förvisso fortfarande fötterna på jorden, men blicken vilar snarare på opinionsmätningarna än på stjärnorna.

Sjuttiotalets faktiska samhällsutveckling böjde inte av åt vänster, utan åt höger, under trycket av den förändring i produktionsordning som med full kraft brakade igenom på åttio-talet: den minskade industrisysselsättningen och den växande tjänstesektorn, stagflationen som gav oss på en gång inflation och arbetslöshet, expansionen av de internationella finansmarknaderna och globaliseringen av både kapitalströmmar och produktionsanläggningar. De keynesianska teorierna, som under några decennier visat sig så effektiva, gav inte längre avsedda resultat, och kostnaderna för välfärdssystemen steg i oroande grad. Den ekonomiska debatten bytte fot; statliga ingripanden tycktes inte längre fungera, och man började leta lösningarna i mera marknadsstyrning.

Socialdemokratin – och ännu mindre den radikala vänstern – hade inte några egna teorier som stöd i letandet efter lösningar på de helt nya problem som man nu ställdes inför – och som inte alls följde de spår som dragits upp från slutet av sextio-talet. De nya samhällsteorier, som började utvecklas på åttio-talet, hade andra ideologiska och politiska förtecken än socialdemokratins, men de hade ändå en viss dragningskraft därför att de helt enkelt verkade »moderna«, det vill säga startade i problem som faktiskt var för handen.

Men det dröjde ett tag innan socialdemokratin över huvud taget kunde se och inse att det handlade om andra problem, och med det andra förutsättningar för politiken, än sextio-talets och det tidiga sjuttiotalets. Vi tillbringade ett antal år på åttio-talet med att treva runt i den politiska verktygslådan och försöka förstärka de äldre instrument, som börjat bli

trubbiga, med en och annan åtgärd ur den nya ekonomiska teknologi som utvecklats på annat – mestadels nyliberalt – håll. Resultatet var inte överdrivet imponerande.

Så brakade nittiotalskrisen loss och det fanns inte mycket annat att välja på än det som den hårda ekonomiska nödvändigheten dikterade.

Någonstans på vägen försvann självkänslan och en uppgiven känsla av att det kanske inte fanns så många andra åtgärder att ta till än de marknadskonforma.

I dag är vi i färd med att utveckla ett antal i och för sig kloka och riktiga program för att ta itu med ett antal frågor vi konkret möter i kommuner och landsting, och för att vidareutveckla våra traditionella välfärdspolitiska program (fast ingen vågar riktigt ta i den centrala, om än inte särskilt glamorösa, frågan om att välfärdens olika institutioner i dag fungerar rätt illa och drastiskt behöver göras om). Men vi har ingen sammanhållen teori för hur politiken ska handskas med den moderna kapitalismens utmaningar, inklusive den om vilka samhällsförändringar – och med det vilka krav på politiken – som följer ur klimatkrisens och energiomställningens spår.

Och skulle jag önska något för framtiden så är det att vi kunde hitta tillbaka till den gamla föreningen av visioner och verklighet, där verkligheten fick bilda utgångspunkt för teoribildningen, och teorierna gav sammanhang och slagkraft åt politiken.

Ta det gärna som en hälsning på vägen till det nya studentförbundet.

Akademikerna i arbetarrörelsen

I begreppet arbetarrörelse ligger att det rör sig om en rörelse, bestående av arbetare och verkande för arbetarnas intressen.

Internationella arbetarassociationen (Första internationalen), bildad 1866 i Genève, dominerades mycket riktigt under sin första verksamhetstid mycket kraftigt av delegater från renodlade arbetaryrken. Bara en handfull delegater hade yrken inom den akademiska sfären.

Det senare hindrade inte att det redan vid den konstituerande kongressen fanns ett franskt förslag om att endast arbetare skulle få väljas som kongressombud, ett förslag som röstades ned med knapp majoritet.

Till det pikanta med den här voteringen hör att Karl Marx då satt i Internationalens ledning, det så kallade Generalrådet. Marx var akademiker, men det är ju han som främst av alla har formulerat teorierna om samhällets indelning i klasser, om kampen mellan dessa klasser och om att arbetarklassens befrielse måste vara dess eget verk.

I Sverige, liksom i andra länder där det fanns eller höll på att växa fram en allt större arbetarklass, kom inte bara fackföreningarna utan också de arbetarepartier, som bilda-

des för att vara fackföreningarnas och arbetarnas politiska redskap, att kraftigt domineras av arbetare. Men till dessa partier – i Sverige såväl den dominerande grenen, socialdemokratin, som Socialdemokratiska vänsterpartiet/Sveriges kommunistiska parti och de senare utbrytningarna ur detta parti – anslöt sig också människor ur andra samhällsklasser, till exempel akademiker som av känsla, övertygelse eller samhällsanalys ville stödja arbetarrörelsens kamp. I den klass som de kom ifrån betraktades de därför ofta som klassförändrare – minns det hat en socialdemokratisk ledare som Olof Palme i en så relativt sen tid som på sjuttioalet mötte bland dem som ansåg att han hade svikit sin egen klass.

Ändå var han ju långt ifrån först.

Ture Nerman gav 1967 ut boken *Akademikerna i arbetarrörelsen* där han skriver om 25 akademiker, samtliga födda före år 1900, vilka alla har spelat viktiga roller inte bara för arbetarrörelsens utveckling i Sverige, flera av dem också för att denna rörelse kom att bli en av de starkaste i världen. Bland dem som har fått egna kapitel i den här boken finns Hjalmar Branting, Axel Danielsson, Fredrik Ström, Ernst Wigforss, Rickard Sandler, Zeth Höglund, Arthur Engberg, Per Edvin Sköld och Gunnar Myrdal. Då har jag ändå inte nämnt många viktiga namn i Nermans framställning, och självfallet skulle listan bli mycket längre om man tog med akademiker och socialdemokrater födda under 1900-talet.

Nermans bok lider av bristen att han där inte skiljer på akademiker och intellektuella. Det är ju nämligen knappast så att de ovan nämnda (och andra här onämnda) har vunnit sin ledande ställning inom arbetarrörelsen på grund av att de har avlagt studentexamen och sen gått igenom den ena eller den andra akademiska utbildningen.

Deras framgång i en rörelse, på deras tid helt dominerad av arbetare, har andra orsaker: Flera av dem har haft goda ledaregenskaper. Flera har varit lysande talare. Och de måste

alla, av de arbetare som lyfte fram dem till de poster de fick, rimligen ha ansetts omfatta de värderingar och den samhällsanalys som var arbetarrörelsens.

Framför allt har flera av dem bidragit till den socialdemokratiska samhällsteorins utveckling i Sverige – vilket står i motsats till den relativt snåla slutsats som är Nermans: »Sveriges arbetarrörelse har inte haft någon större socialistisk teori eller teoretisk debatt«. Flera av dem har dessutom lämnat bidrag till denna utveckling i egenskap av just intellektuella. Ernst Wigforss, med sina provisoriska utopier och med sina företag utan ägare, är där det kanske mest lysande exemplet. Men flera av de övriga nämnda, särskilt Branting, har skrivit artiklar och tal som har bidragit till att utveckla just den svenska socialdemokratins särart. Danielssons parti-program från 1897 är förvisso i många avseenden en kopia av de tyska socialdemokraternas program, men hans skrivelser om fackföreningarnas roll lägger en grund för den speciella svenska formen av folkrörelsedemokrati. Nerman nämner själv härutöver till exempel Nils Karleby och Arthur Engberg samt Rickard Sänders översättning till svenska av Karl Marx *Das Kapital*, en viktig gärning för att även efter partisprängningen och långt fram i tiden hålla det marxistiska tankegodset vid liv inom den reformistiska delen av arbetarrörelsen.

Värt att nämna i just det här sammanhanget är 1920 års socialdemokratiska parti-program, tillkommet efter partisprängningen. Detta program, som för övrigt var i bruk ända fram till Wigforss programrevision från 1944, är det av socialdemokratins parti-program som starkast präglas av marxistisk teori. Alla de klassiska termerna finns i programtexten: »utsugning«, »utarmning«, »klasskamp«. I den pågående klasskampen ställer sig detta parti-program helhjärtat på arbetarklassens sida:

Socialdemokratin skiljer sig från andra politiska partier därigenom, att den vill helt omdana det borgerliga samhällets ekonomiska organisation och genomföra de ut-sugna klassernas sociala frigörelse, till betryggande och utveckling av den andliga och materiella kulturen.

Huvudorsaken till de lyten, som vidhäftar våra dagars civilisation, är nämligen det privatkapitalistiska produktions sättet, som lagt äganderätten till produktionsmedlen i ett mindretals händer, dömt flertalet till egendomslöshet och beroende och gjort motsättningen mellan arbetare och kapitalister till det nutida samhällets bestämmande drag.

Denna programtext, tämligen främmande för dagens småföretagarparti socialdemokraterna får man förmoda, hade bland sina upphovsmän några av de ovan nämnda socialdemokratiska akademikerna, Rickard Sandler och Arthur Engberg. Men bland programmets uppbackare fanns också till exempel Per Albin Hansson och Gustav Möller. De, liksom många andra arbetarungdomar, hade i den socialdemokratiska ungdomsrörelsen fått en gedigen skolning i marxistisk samhällsanalys.

Jag har tidigare i den här texten påtalat att man inte kan sätta likhetstecken mellan akademiker och intellektuell. Det är nu på sin plats att påpeka att många icke-akademiker, särskilt i en tid då flertalet saknade möjlighet till högre studier, genom omfattande läsning, självstudier, cirkelstudier och folkhögskolestudier väl kunde mäta sig med många akademiker, när det till exempel gällde förståelsen av samhället. De var vad man ibland kallar arbetarintellektuella. Under 1900-talet före den stora utbildningsexplosionen var de ett av de bärande elementen i svensk arbetarrörelse.

Särskilt på de stora universitetsorterna slogs det mycket tidigt bryggor mellan å ena sidan de radikala studenterna och

akademikerna och å andra sidan den av arbetare fortfarande helt dominerade socialdemokratien.

I Uppsala bildades redan 1885 föreningen Studenter och arbetare, en föregångare till det 1902 bildade Laboremus. I början var Laboremus just en förening av studenter och arbetare; flera av studenterna arbetade för övrigt aktivt och framgångsrikt med att bilda fackföreningar och organisera oorganiserade arbetare.

Bland dem som före 1920 var aktiva i Laboremus fanns till exempel de redan nämnda Arthur Engberg och Rickard Sandler, dessutom till exempel Erik Hedén, Ivar Vennerström, Östen Undén, Anders Örne och Ture Nerman.

Så småningom blev Laboremus alltmer av studentförening, och när Socialdemokratiska studentförbundet bildades 1931 var det med Laboremus aktiva deltagande; förbundets förste ordförande var Karl Söderberg från Uppsala.

Söderberg kom jag snart att lära känna när jag 1959 kom till Uppsala för att studera och våren 1960 valdes till ordförande i Laboremus.

Söderberg var under många år en av de ledande socialdemokratiska kommunalpolitikerna i Uppsala, och under Laboremus storhetstid under tidigt sextioal – föreningens medlemstal ökade då från 125 till över 600 medlemmar – var banden mellan föreningen och Uppsala arbetarekommun täta och hjärtliga. I enlighet med föreningens gamla tradition satt ett par representanter för arbetarekommunen i Laboremus styrelse, och många av de ledande aktörerna i stadens fackföreningsrörelse var inte bara medlemmar på papperet; de kom också på möten de tyckte var intressanta. Och jag behöver väl inte nämna att många av studenterna i Laboremus fick förtroendeuppdrag i fullmäktige, i nämnder och i riksdagen.

Laboremitemna deltog flitigt i arbetarekommunens öppna möten och vann framgångar för sina politiska förslag både

där och vid partidistriktets årskongresser. Laboremus lyckades för övrigt i mars 1966 få Uppsala läns socialdemokratiska partidistrikt att inte bara före alla andra partidistrikt i landet utan också före bildandet av DFFG (De förenade FNL-grupperna) kräva svenskt erkännande av Nordvietnam.

Visst var det från debatt ibland, men diskussionen var aldrig hätsk eller antagonistisk. Laboremus försvarade under den här perioden mycket aktivt föreningens kollektivanslutning till Uppsala arbetarekommun. Vi som var aktiva i Laboremus såg oss som aktiva i just arbetarrörelsen. Den här samhörigheten markerades i ändamålsparagrafen i de 1964 reviderade stadgarna: »Föreningen är en sammanslutning av tanke- och kroppsarbetare med syfte att på socialdemokratisk grundval verka för de socialistiska idéernas spridning.«

I mitten av sextioalet medverkade jag flitigt med artiklar på kultur- och debattsidor i olika tidningar, vikarierade också som ledarskribent på en socialdemokratisk tidning. Detta bidrog väl till att jag kontaktades av socialdemokratiska partistyrelsen, då och ännu i många år framåt ledd av *Sten Andersson*, och erbjöds jobbet som pressekreterare.

Jag började min tjänstgöring på partistyrelsen den 1 januari 1968 och blev kvar där – om än i ganska väsensskilda jobb – i 34 år, till och med valet år 2002.

På partiexpeditionen arbetade, när jag började där, visserligen också enstaka personer med real- eller studentexamen, men det stora flertalet av funktionärerna var långvägare ur arbetarrörelsens djupa led. Det intressanta med dem, ur det här specifika perspektivet, var inte bara att de innan de kom till partistyrelsen hade arbetat inom ssu och ute i något av partidistriktet; många av dem hade också gedigen arbetslivserfarenhet. De hade alltså delat livsvillkor med de socialdemokratiska kärnväljarna och kände, eftersom de hade arbetat ute på fältet och i en rörelse som då fortfarande var en folk-rörelse, stämningarna ute i samhället väl.

Samtliga funktionärer var, när jag anställdes, män – enda undantaget från den regeln var Gudrun Hjelte, men hon var journalist på *Aktuellt i politiken*. Sen fanns det förstås också många andra kvinnliga anställda på partiexpeditionen, men de var sådant som kassakontorister och sekreterare åt oss funktionärer (och skrev till exempel maskin; jag, en man som själv skrev snabbt på maskin, var ett undantag på den tidens partiexpedition). Denna ojämsställda könsfördelning kom sedan förstås att ändras, i takt med förändringarna ute i samhället men också för att personer med min inställning till jämställdhet drev på.

Också antalet anställda med högskole- i stället för arbetarbakgrund blev naturligtvis så småningom större på partiexpeditionen.

Men inte heller då, alldeles i början av min anställning, kände jag mig udda eller utanför. Kollegerna med sin massiva sociala och organisatoriska erfarenhet kunde förstås argumentera mot ens mer vilda (och ibland ogenomtänkta) idéer, men de lyssnade på argument som föreföll genomtänkta och förnuftiga och de insåg också att sådana som jag representerade en ny generation med nya erfarenheter. Jag tänker fortfarande med den största respekt på organisationssekreteraren Rune Hammarbäck, på kommunsekreteraren Knut Jönsson och på den facklige sekreteraren, senare partikassören Nils Gösta Damberg. Damberg fick jag sen ta en dust med när jag skrev min bok om IB, men det hindrar inte att jag har bevarat den största respekt för honom som samtalspartner.

De 34 åren på partiexpeditionen innebär förstås att jag har sett den förvandlas i snart sagt alla avseenden. Inte bara på det sättet att andelen kvinnliga funktionärer steg till en mer jämlik nivå och att sekreterare inte längre var liktydigt med kvinnlig kontorist – datoriseringen innebar den slutgiltiga dödsstöten för den sortens arbetsfördelning.

Andra viktiga förändringar uppfattar man kanske inte,

när man sitter mitt i smeten och de sker gradvis, fullt ut för-
rån de är ett fullbordat faktum.

Så småningom fanns inte långvägarna med normal arbets-
livserfarenhet där längre. Det blev också allt svårare att re-
krytera distriktsombudsmän till 68:an. De räknade ofta med
till exempel en landstingskarriär hemmavid, och att med
familjen flytta till Stockholm med sin bostadsbrist kändes
inte lockande. I stället blev det vanligare att anställa yngre
personer med ssu-bakgrund, personer som hur man än vände
och vred på saken saknade den sociala och arbetslivsmässiga
erfarenhet som utmärkte de äldre ombudsmän som befol-
kade partiexpeditionen när jag anställdes där 1968.

År 2002, min allra sista valrörelse på 68:an, minns jag att
jag vid något tillfälle tänkte, att nu nästan alla som arbetade
i valorganisationen, med sitt »war room« och sina projekt för
olika ändamål, var förhållandevis unga och förmodligen hade
åtminstone studentexamen och sannolikt hade påbörjat aka-
demiska studier.

Knappast någon av dem tänkte sig att stanna kvar där i 34
år, ägna sitt liv åt att tjäna partiorganisationen.

Och så slog det mig att någon kanske borde skriva en bok
på det omvända temat »arbetarna i akademikerrörelsen«.

På ett sätt är det jag ovan relaterar en naturlig effekt av
den samhällsomvandling socialdemokratiska partiet självt
har genomfört. Praktiskt taget alla som vill genomför i dag
gymnasiestudier och ofta också någon annan form av hö-
gre studier. Det är lockande att – om nu ens håg alls står till
politiken – jobba hårt i någon valrörelse, men sen vill man
antingen få ett förtroendeuppdrag man kan leva på eller ett
hyggligt avlönat byråkratjobb. Om man nu inte går till PR-
branschen.

Tro nu inte att jag primärt vill hacka på de här unga entu-
siastiska valarbetarna och deras goda vilja. Men det finns ändå
ett problem med dem: De saknar social erfarenhet, många av

dem saknar dessutom också instrument för politisk analys, ja rent av ideologisk kompass.

Helt omedvetna om sina tillkortakommanden är de inte: De gör sitt bästa för att kompensera sin bristande sociala erfarenhet med avancerad valsociologi. Och eftersom numera inte bara partiorganisationen utan, i växande utsträckning, också partiorganisationen är avfolkad på människor som skulle kunna argumentera tillräckligt övertygande för att röra de socialdemokratiska kärnväljarnas hjärtan, är folkrörelsen socialdemokratins alltså på väg att ersättas av (förhoppningsvis socialdemokratiska) PR-konsulter.

Jag är varken mot valsociologi eller klokt avvägd agitation, det är inte det som det här handlar om.

Tvärt om var inför valet 1968, för att nu återvända dit, landets kanske genom tiderna skickligaste valsociolog knuten till partiexpeditionen. Han var akademiker och dessutom – i motsats till en del andra i den här branschen – intellektuell. Hans namn är Jan Lindhagen. Till hans bravader hör att han, nästan på tiondelen när, korrekt prognostiserade ett val, som de flesta i offentligheten förutspådde skulle bli ett socialdemokratiskt katastrofval.

Till valsociologen Lindhagens förtjänster hörde också att han såg samhällets klassindelning och att hans utgångspunkt då var en frihetligt tolkad marxism. Han lyssnade gärna på de erfarenhetspräglade synpunkter folket på partiexpeditionen gav honom. Hans förhållningssätt var intellektuellt: De argument han skulle ta till sig måste tåla en granskning; var inte argumenten tillräckligt starka, böjde han sig inte ens för partiordföranden. Ganska snart efter 1968 kom han därför att ha en hel del duster med Olof Palme. Hans böcker – de om de socialdemokratiska partiprogrammen och de om Folkrörelsesverige – är fortfarande i dag mycket läsvärda.

Så vad borde man alltså göra?

Viktigast är att återupprätta socialdemokratins som folk-

rörelse med många medlemmar och organisatoriska förgreningar över hela landet, inte minst då i de samhällsmiljöer där partiets kärnväljare – löntagarna – arbetar och bor. Men naturligtvis är det i dagens utbildningssamhälle viktigt att då också organisera studenter i större utsträckning än vad vi hittills har lyckats med.

Ska partiet lyckas med att åter bli en bred folkrörelse, måste man även återupprätta socialdemokratins ideologi och samhällsanalys. Bilda gärna studiecirkelar kring Jan Lindhagens böcker. Var inte rädda för att studera marxismen som den framställs i till exempel Gunnar Gunnarsons *Socialdemokratiskt idéarv* (1971) och Arnold Ljungdals *Marxismens världsbild* (1947). Och återvänd till klassikerna, Branting, Danielsson, Wigforss och andra.

De här böckerna borde dessutom vara obligatorisk läsning för de valsociologer, som får förmånen att arbeta åt 68:an. Det skulle säkert heller inte skada dem om de läste partiprogrammet, kanske till och med de tidigare partiprogrammen – de senare finns återutgivna i bokform av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. En reformism värd namnet förvaltar ett historiskt arv.

Slutligen skulle man kanske göra försök med att kvotera in människor med lång arbetslivserfarenhet bland de anställda på socialdemokratiska partistyrelsen.

Flera av dem får gärna för mig ha akademisk examen; det är inte där skon klämmer.

HANNA FINMO

**samtalar med Jenny Andersson, Sverker
Gustavsson, Cecilia von Otter, Per Sonnerby,
Göran Therborn och Johan Wikström**

Forskare inom politiken och politik i forskningen

Hur bör man som samhällsforskare förhålla sig till den politiska sfären – och vad kan politiker förvänta sig av forskarna? Vi frågade en rad akademiker med olika lång erfarenhet av forskarvärvet om deras inställning till förhållandet mellan vetenskap och politik. Samtliga intervjuade har dessutom erfarenhet av engagemang inom socialdemokratien.

De två som har en längre forskarerfarenhet är Göran Therborn och Sverker Gustavsson. Den förra är i dag sociologiprofessor vid universitetet i Cambridge, England, och har en längre internationell forskarkarriär bakom sig men var under sextioalet medlem av sssr:s styrelse och författare till den då uppmärksammade boken *En ny vänster* (1966). Den senare är i dag professor i statskunskap vid Uppsala universitet men var 1979–1986 redaktör för tidskriften *Tiden* och 1986–1991 statssekreterare på utbildningsdepartementet. Bland de yngre forskarna märks Jenny Andersson, forskare vid Institutet för framtidsstudier, Per Sonnerby, nybakad doktor i nationalekonomi från Handels i Stockholm, Cecilia von Otter, doktorand vid Institutet för social forskning, samt Johan Wikström, doktorand i nationalekonomi vid Uppsala universitet.

Intervjuerna genomfördes enskilt med varje person på e-post, så det som här följer är vår redigering av svaren på frågorna.

Vilken relation bör forskare ha till politiken och vilken relation bör politiker ha till forskarna?

Per: Om jag fick bestämma skulle politiker i högre grad än i dag lyssna på den empiriska forskningen och vara bättre på att skilja på den fråga man ställer till forskarna och det svar man får. Politiken ska utnyttja forskare för att ställa intressanta frågor man genuint vill veta svaren på och där man är beredd att lyssna på flera olika argument. Allt- för ofta bedömer man forskningen i partipolitiska termer. Forskare bör å sin sida förstå att den politiska debatten skiljer sig från den akademiska. Samtidigt som forskare i högre grad än i dag borde vara aktiva i den offentliga debatten bör de också noggrant redovisa när deras argument bygger på forskning och när de inte gör det.

Göran: Från forskarens sida är det en fråga om medborgerligt ansvar, vilket är särskilt stort för samhällsforskare och samhällsrelevanta naturvetare och medicinare. Politiker bör vara nyfikna på dem som letar efter fakta och sammanhang.

Cecilia: Jag tror ju att politiska beslut och reformer som grundar sig på forskning och vetenskapliga resultat ofta blir bättre, i betydelsen att de oftare får avsedda resultat. Redan det är en ganska kontroversiell ståndpunkt.

Om man med politik menar ungefär samhällets utformning, så anser jag att forskare mycket väl kan ha en service-relation till politiken. Idealt ska en forskare kunna bidra med att sälla mellan väl och dåligt utförd forskning men samtidigt ge en överblick över fältet och lyfta fram osedda perspektiv på en politisk fråga. Att tolka forskningsresultat och deras betydelse för politikens utformning är inte enkelt men det är heller inte någon trollkonst. Som forskare har vi förhopp-

ningsvis tränat våra ögon till att kvalitetsgranska även andras resultat. Inom mitt fält – sociologi med inriktning mot socialpolitik – kan det handla om att uppmärksamma grundläggande svårigheter för kvantitativ samhällsforskning. Vi bör till exempel lyfta fram att det är svårt att avgöra eller särskilja orsak och verkan. Skapar ohälsa arbetslöshet eller tvärtom?

Samtidigt ska vi komma ihåg att det finns politiker som är långt mer analytiska än den genomsnittliga forskaren och forskare som är mycket mer ideologiska än den genomsnittliga politikern.

Mycket talar för att det har skett en förändring i hur socialdemokratin och arbetarrörelsen, ja kanske politiker i allmänhet, förhåller sig till forskare och intellektuella om man ser tillbaka till makarna Myrdal och andra som var verksamma under den sociala ingenjörskonstens dagar. De »experter« man ringer i dag är ofta PR-konsulterna och man är mer intresserad av hur man bäst paketerar och målgruppsanpassar sitt budskap. Håller ni med om en denna beskrivning och vad tror ni i så fall att en sådan förändring beror på?

Sverker: Ja, så är det onekligen. Men det var inte bättre förr. Inte heller under 1900-talet förekom det särskilt ofta, att de politiska partierna förmådde samspela med forskare och intellektuella. Rätt metod för framtiden tror jag är att verklighetsbaserat dryfta väsentliga sakfrågor utan att fästa något särskilt avseende på om vi som diskuterar är intellektuella eller politiker.

Jenny: Jag håller också med. Politiken använder fortfarande spetskompetens, i meningen att man vänder sig till de experter, gärna ekonomer eller demografer, som man tror kan säga något om specifika problem. Jag tror snarare att det som har hänt är att politiken fjärmat sig från vetenskapens, och särskilt samhällsvetenskapens, större teoretiska resonemang och diskussioner om samhällsutvecklingen. Men man kan

också säga att dagens samhällsvetenskap i mycket mindre utsträckning ägnar sig åt sådana övergripande resonemang. Jag tror också att det som har hänt när det gäller PR-konsulter och liknande fenomen handlar om att politiken i dag inte längre vågar ställa upp problembilder och värderingar för väljarna att ta ställning till, utan man vill anpassa sig till det man tror är väljarnas preferenser. När man en gång började göra väljarundersökningar sågs de som ett sätt att ta reda på hur man bäst skulle kunna förändra människors värderingar politiskt – i dag gör man dem för att anpassa politiken efter väljarkårens värderingar, det är en mycket stor förändring.

Johan: Jag håller till stora delar med om den verklighetsbeskrivningen, vilken på sätt och vis även är en naturlig utveckling. I dag är en bra mediekommunikation helt central, vilket påvisas av att ett bra förslag som kommuniceras dåligt inte är genomförbart medan ett dåligt förslag som kommuniceras på rätt sätt kan mycket väl vara genomförbart. Inför den verkligheten är det ökade beroendet av PR-konsulter förståeligt.

Bilden är dock inte nattsvart, man måste erkänna att dagens regering med Anders Borg i spetsen till vissa delar avviker från mönstret. Ett exempel är när Maud Olofsson krävde sänkta arbetsgivaravgifter för att öka sysselsättningen, varvid Anders Borg svarade att detta inte alls var något bra förslag med hänvisning till att forskning på området visat att detta inte ger någon ökad sysselsättning över huvudtaget. Regeringen genomför visserligen också förslag som går tvärtemot forskningsresultat som till exempel förändringarna i fastighetsskatten och införandet av vårdnadsbidraget.

Per: Jag håller i huvudsak med om historieber beskrivningen. Som jag ser det bygger den sociala ingenjörskonsten på att politiken inte överlag ses som en intressekamp. Den myrdalska synen grundas således på att det bland befolkningsmajoriteten finns en hög grad av ideologisk samsyn och att utmaningen för den socialdemokratiska politiken i huvudsak

består i att formulera de mest rationella åtgärder. Valen skulle då vinnas med automatik. Åtminstone sedan 1970 har socialdemokratin som sin största utmaning sett att formulera en politik som vinner val. Detta kan vara en konsekvens av en hårdare konkurrens genom att blocken politiskt sett har närmat sig varandra eller, vilket är mindre troligt, en större makthunger. Att utvecklingen då går mot att låta PR-konsulter uttyda hur efterfrågan på politik ser ut förvånar inte.

Göran: Beskrivningen är nog ganska riktig, och har två grundorsaker. För det första har samhället, människors sociala villkor och relationer, visat sig vara för komplext och ore-gelbundet för mera precis ingenjörskonst. För det andra har politik blivit en massmedial verksamhet, och politikerna har tappat sina sociala instinkter med sina sociala rötter. Därav behovet av »*spin doctors*«.

Cecilia: Jag är övertygad om att forskningsresultat fortfarande fungerar som argument i den politiska debatten. Därremot är kanske forskningen mindre självsäker, precis som »social ingenjörskonst« länge var ett skällsord även om det känns som om det förändrats bara under mitt hittills korta arbetsliv.

Mångfalden forskningsresultat leder väl lätt till någon slags apati: det är inte värt att ens börja leta för man blir bara förvirrad. Det finns väl nästan alltid något forskningsresultat som kan stödja ett politiskt förslag, så det krävs ett ärligt sökande för att finna en någorlunda samstämmig beskrivning av »hur verkligheten ser ut«.

Nationalekonomin är den kanske i dag viktigaste vetenskapliga disciplinen för många politiker. Är det främst teoriutvecklingen inom nationalekonomin som gör att vänstern i dag känner sig fjärrad från den samtida ekonomiska forskningen, som om man hårdrar det har kastat ut Keynes och ersatt honom med *laissez faire*-ekonomer?

Johan: Alla samhällsvetenskapliga discipliner har givetvis begränsningar och styrkor varför man kan hämta lärdomar från samtliga discipliner. Såsom nationalekonom med empirisk mikroekonomi som inriktning är jag övertygad om att nationalekonomisk forskning har mycket att tillföra västern. Exempelvis, ett centralt resultat från nationalekonomisk forskning är att incitament spelar stor roll för mänskligt beteende. Detta resultat är något som högern i dag tagit fasta på. De har dock till synes tolkat att piskor är centralt när förhållandet enligt min mening är att morötter är minst lika viktiga.

Per: Synen att laissez-faire skulle ha vunnit över keynesianismen inom nationalekonomin delar jag inte. I den ekonomiska politiken finns en bred konsensus om att politiska åtgärder ska dämpa konjunkturen, vilket stöds av de flesta nationalekonomer. En fristående riksbank med inflationsmål, nominella budgettak, en omfattande arbetslöshetsförsäkring och i någon mån överskottsmål är kraftfullt konjunkturdämpande mekanismer. Det är den keynesianism som oftare ser behov av förstärkt än av åtstramad efterfrågan som har havererat intellektuellt. Denna bör inte saknas av någon som tilltror politikens möjligheter.

Göran: Man ska inte överskatta nationalekonomins vetenskapliga inflytande på politiken, framför allt inte i Sverige. Ingen av de stora socialdemokratiska finansministrarna i Sverige har haft någon nationalekonomisk utbildning, Wigforss, Sträng, Persson. Feldt och Nuder hade väl lite elementära akademiska studier, Ringholm inga alls. Den mest akademiskt meriterade finansministern i Sverige på mer än hundra år var den mest misslyckade, nationalekonomiskt likaväl som politiskt: dr Ann Wibble (i början av nittioalet), dotter till Nobelpristagaren Bertil Ohlin. Däremot har nationalekonomi ett stort, vagt ideologiskt inflytande, vanligtvis i centerliberal eller högerliberal riktning, ett ideologiskt infly-

tande som bottnar dels i ekonomins politiska betydelse, dels i den akademiska disciplinens enhetlighet. Mer än i andra länder har den efterkrigstida nationalekonomin i Sverige, särskilt under Assar Lindbecks förlä, varit en totalitär disciplin, som visserligen kan röra sig – och gjorde det, åt höger – men där oliktankande inte tolereras.

Tror ni att denna teoriutveckling beror på att den samtida ekonomiska forskningen är högerpolitisk i sig eller snarare på att den används politiskt av högerdebattörer?

Jenny: Jag tror att detta är en utveckling som handlar både om politikens och om vetenskapens förändring. Keynesianismens död från sjuttioalet och framåt handlar i grunden om att den inte längre upplevdes kunna ge svar på de ekonomiska problemen, den hade till exempel inget teoretiskt svar på sjuttioalets stagflationskris. På liknande sätt kan man kanske i dag se att det är tveksamt om monetarismen kan förklara kreditkrisen i USA eller fenomenet »*jobless growth*«, som Europa drogs med under nittiotalet. Men man kan ju också se det som att ekonomer, som alla andra experter, är influerade av värderingar och ideologier, och att nationalekonomins teoretiska förändring hänger ihop med stora ideologiska skiften som den kritik av välfärdsstaten som växte under åttio- och nittiotalen. Vänstern har varit svag under denna tid, särskilt i sin brist på samhällsanalys. Jag tror att detta har att göra med hur nationalekonomin blivit en allt smalare disciplin. Ekonomi har blivit alltmer matematik och abstrakta modeller, och allt mindre empirisk och kritisk samhällsvetenskap. En gång i tiden utformades ekonomi som vetenskaplig disciplin för att förstå och kunna angripa samhällsproblem som fattigdom och ojämlikhet. Dess vetenskapliga innehåll låg då mycket närmare discipliner som sociologi och ekonomisk historia än i dag. Ekonomin har blivit ett slags autistisk vetenskap som slår dövörat till för andra discipliner även

när ekonomer gör mycket starka antaganden om exempelvis samhällliga förhållanden. Men jag upplever att detta långsamt håller på att förändras, mycket som ett resultat av att vi ser en massa problem omkring oss i samhället i dag som den neoklassiska ekonomin inte har svar på, problem som vi behöver sociologiska eller historiska resonemang för att få syn på. Ekonomisk historia hade till exempel varit utmärkt kunskap för att förstå den kris som vi nu har under uppseglande, med råvaruprishöjningar och finansiella problem. Det har ju inträffat förut i historien.

Bör alltså vänstern snarare vända sig till andra discipliner än nationalekonomin för att få stöd för sina idéer?

Sverker: Ja, det borde vi. Det som krävs är att vi diskuterar i sak. Att en renodlat ekonomisk människosyn varken normativt eller empiriskt duger som grund för praktisk politik är något som de flesta politiskt intresserade, också inom borgerligheten, på ett vardagligt plan redan begriper. Att bredda det teoretiska perspektivet är därför ingen oöverstiglig uppgift.

Göran: För den som vill lyssna har sociologin, liksom andra akademiska ämnen, många resultat av politisk betydelse, om ojämlikhetens pris, om villkor för social sammanhållning, om kulturer och kulturers möten i människors migration, om de tunna nätverkens vikt, om religioners sekularisering, reproduktion och renässans.

Cecilia: Jag kan inte se varför vänstern inte skulle kunna hämta argument från ekonomisk forskning. Det beror förstås på vad vänstern vill argumentera för – eller mot – men det finns mycket forskning om marknadsmisslyckanden, organisationsteori, ojämlikhet i hälsa, diskriminering, social reproduktion och så vidare, som mycket väl kan användas till att underbygga en kritik av det rådande läget.

Om andra discipliner, som sociologin, har hamnat mer i

skymundan så beror det delvis på att vi blivit mer esoteriska eller introverta. Det anses inte problematiskt att publicera verk som enbart riktar sig till en akademisk publik. Snarare får de forskare som i förstone riktar sina texter till en publik utanför akademien försvara sig.

Per: Oavsett om politiken lyssnar på nationalekonomi eller andra samhällsvetenskaper anser jag att vänstern bör använda sig mer av empirisk forskning än av tolkningstraditioner. Politiken och forskningen får bägge sin största kraft om ideologi separeras från vetenskap. Ideologin bör definiera vad som ska uppnås, vetenskapen bör identifiera målkonflikter och de bästa vägarna att nå de ideologiska målen.

Johan: Över huvud taget tror jag att det vore ett misstag att vända den nationalekonomiska empiriska forskningen ryggen. Om vänstern uppmärksammade litteraturen på detta område mer skulle det även påverka vilka forskningsfrågor som ställs. Samtidigt är det viktigt att inse att nationalekonomin har begränsningar och vara uppmärksam på hur den används i debatten. En nationalekonomisk teori kan ge viktiga insikter, men samtidigt kommer den alltid att vara en förenkling av verkligheten. Fler aspekter måste lyftas in i diskussionen. Exempelvis, även om nationalekonomisk teori förutspår att sänkt arbetslöshetsförsäkring ger kortare arbetslöshetsperioder innebär det inte nödvändigtvis att vi ska sänka ersättningen. Frågan rymmer många andra aspekter, inklusive fördelningseffekter och effekter på lönebildningen som måste tas i beaktande. Här är det klart att nationalekonomer tenderar att överdriva sina resultat och kanske resonerar lite snävt många gånger. Samtidigt är det klart att högern varit duktig på att använda den här typen av forskningsresultat i sin politik. Lösningen för vänstern är då inte att vända forskningen ryggen. Man bör snarare visa att forskningen inte alls alltid ger stöd för den politik som dagens höger bedriver.

Har senare års samhällsutveckling, med tendenser mot ökat expertstyre, inneburit att det blir svårare att framstå som en trovärdig vetenskapsman om man samtidigt är politiskt anknuten?

Göran: Varken i kändismedia eller i seriösa akademiska sammanhang ger det någon särskild prestige att vara oengagerad. Men det kan straffa sig att ha politiska fiender. Ett av den förra borgerliga regeringens första beslut var att sparka mig från Forskningsberedningen. År 2002 förlorade jag ordförandevallet till Internationella sociologförbundet för att den israeliska lobbyn ansåg mig fientlig till Israel. En israelisk kollega sa till mig: »Du är klart den mest meriterade, men om du är mot Israel, måste jag gå emot dig.« Skälet var att jag hade varit mot att EU skulle ge Israel speciella rättigheter som man inte gav palestinierna eller arabstaterna, och det var tillräckligt.

Johan: Den akademiska trovärdigheten riskerar givetvis att skadas om man har en tydligt uttalad partipolitisk tillhörighet, vilket hindrar vissa från att engagera sig. I grunden tror jag inte att det stora problemet är att för få forskare är partipolitiskt engagerade, utan att så få forskare över huvud taget deltar i den offentliga diskussionen.

Per: Jag vet inte om det är smartare att vara opolitisk för att nå största genomslag för sin vetenskapliga forskning – i princip tror jag att det inomvetenskapliga genomslaget beror på argumentens styrka.

Mycket få internationellt verksamma forskare kontrollerar ens partibok då de läser ett manuskript. I de discipliner där debatten enbart förs nationellt är risken givetvis större, men det är nog ändå ett av de mindre problemen med en akademisk debatt som följer nationsgränser.

Om bristen på partipolitiskt anknutna forskare beror på att expertsamhället skulle göra det till en smartare strategi vet jag inte heller – jag tror att det i lika hög grad beror på

partipolitikens krav på lojalitet. För att ta ett exempel från nationalekonomin kommer det att vara mycket svårt att hitta någon bostadsekonom, eller nationalekonom över huvud taget, som tycker att dagens hyresregleringssystem på ett bra sätt motverkar segregation och möter efterfrågan på bostäder, eller som tycker att mångmiljonfastigheter ska vara obeskattade. Men dessvärre pekar särintressen och officiell politik i de flesta partier ut en som höger- eller vänster troll om man säger så.

Vilka konsekvenser får denna klyfta mellan forskning och politik för de intellektuella förhållningssätt till politiken?

Jenny: Man får ju inga akademiska poäng för att man är politiskt färgad. Å andra sidan får man knappast heller mer gehör hos politiken för att man är akademiker, snarare tvärtom. Jag kan i och för sig tycka att man får svårt med den akademiska trovärdigheten om man är partilojal och använder sin forskning för att stödja ett parti i vått och torrt. Men man måste kunna ha sympatier och värderingar som man står för.

Utifrån synpunkten att all vetenskap ytterst bygger på värderingar och att dessa därmed genomsyrar den kunskap vi producerar så är det ju inget märkligt med att man har politiska sympatier, det viktiga är ju snarare då att man gör dem tydliga och synliga för envar att ta ställning till, liksom att en mängd olika värderingar finns representerade i vetenskapen liksom i det övriga samhället.

Göran: Inom akademien finns det tendenser till ålliknande beteende för att kunna glida uppåt med strömmen. Men intellektuella är vanligtvis inte av den typen. Intellektuella vill ha intellektuell politik, höger eller vänster, och drar sig undan ointellektuell politik. Intellektuell politik är en politik som drivs av explicita idéer och visioner om vad som ska förändras och försvaras.

Går denna utveckling att förändra, tror ni?

Sverker: Jag tror att det är ett skenproblem. Huvudsaken för den som menar sig vara expert och intellektuell är att bilda sig en egen genomtänkt uppfattning om den sakfråga det gäller och att klart uttrycka vad man vill ha sagt. Ingen fäster avseende vid ett budskap bara därför att den som uttalar sig inte verkar kunna skilja mellan höger och vänster. Det centrala för att någon ska vilja lyssna är att den som uttalar sig har något underbyggt att säga som går att begripa.

Cecilia: Jag undrar om det kan vara annorlunda. För mig är det helt rimligt att forskning som presenteras av någon med partibok läses annorlunda. Att den skulle anses mindre »fin« är jag inte säker på. Jag blir till exempel ofta glad i saker från LO:s utredningsavdelning.

Det är klart att det är naivt att tro att bara för att personer inte flaggar med sin partianknytning så är de obundna och opolitiska. Däremot så tror jag att de flesta ärliga forskare väljer hur mycket partipolitik de lägger in i sina tolkningar av resultaten. Det kan vara befriande att höra forskare som vågar dra politiska kopplingar av sina resultat. Men det kan också vara deprimerande att höra forskare försvara partipolitiken långt utöver det som deras forskningsresultat kan påvisa.

Hur ser ni som forskare på er egen relation till politiken? Har det någon gång inneburit, eller skulle det kunna innebära, ett problem att klart deklarerera era politiska sympatier?

Cecilia: Jag är så ny i branschen att jag har svårt att uttala mig. Men det är klart att det inte är helt avslappnat. Jag tror att det skulle vara enklare om jag hade ett aktivt engagemang i socialdemokratin, nu är jag mer lojalitetsanknuten och det räknas sällan som ett rationellt argument. Ett legitimt sätt att vara forskare och partianknuten är för mig nämligen att vara med och påverka och att då dra nytta av de erfarenheter och

kunskaper man har från arbetslivet. Så måste det vara för alla politiska aktiva, oavsett arbetsplats. Personligen är jag inte politiskt aktiv i dag, och därför blir mina politiska sympatier mer personliga.

Göran: Hela mitt vuxna liv har jag varit vänster, och framträtt som sådan. Samtidigt har jag alltid haft en stor respekt för vetenskap och dess norm av objektivitet. »Respekt« är nog lite tamt, jag har en vetenskaplig passion, en ständig förälskelse i vetenskapligt arbete. Under de röda åren i slutet av sextio- och i början av sjuttioalet engagerade jag mig mycket för vetenskaplig objektivitet – vilket inte var särskilt populärt på vänsterkanten då – och för lärarobjektivitet. Som lärare är det min plikt att respektera och hjälpa studenter till höger lika mycket som till vänster.

Jenny: Jag tror att många är rädda för att förknippas med ett visst parti. Men jag tycker att man som forskare måste våga ställa politiskt relevanta frågor och peka på samhällsproblem, även om det gör att man förknippas med vissa värderingar. Ibland är vi forskare väldigt rädda för att förknippas med »policy«, även om det vi kommer fram till är direkt policyrelevant. Jag tror det behövs ett mycket öppnare och kanske framför allt bättre intellektuellt klimat i den svenska samhällsdebatten. Partipolitik är en sak och intellektuella ska inte behöva vara direkt knutna till partier, men det är en viktig uppgift för alla vetenskapsutövare att delta i samhällsdebatten.

För mig som historiker har det med tiden blivit alltmer tydligt att min forskning, de problem jag arbetar med och de frågor som intresserar mig i grunden bygger på vissa personliga politiska uppfattningar, och jag kan lika lite ta dessa ur min forskning som ta min forskning ur mina mer politiska tankar. Det är en demokratiskt viktig princip att man gör dessa tydliga, till exempel att man ibland skriver jag tycker, eller jag tror, i stället för det är.

Per: Jag antar att det skulle bero mycket på om jag forskade om politiska stridsfrågor – som arbetslöshetsförsäkring – eller om sådant som får ses som politiskt allmängods – som hur man förhindrar karteller. Generellt tror jag, som sagt, att alieneringen av politiskt engagerade forskare snarare sker från partihåll än från forskarhåll. Många politiskt verksamma väljer att lyssna på de forskare som levererar önskade svar, snarare än på de som är bäst skickade att besvara de frågor man har.

I år är det 40 år sedan studentprotesterna 1968. Om man ser på de vetenskapliga effekterna av dessa protester och de frågor som de aktualiserade, hur ser ni på socialdemokratins och arbetarrörelsens förhållningssätt till den mer kritiska forskning som »den nya vänstern« och efterföljande radikala teoriströmningar stod för, och som under senare årtionden har lett till nya forskningsriktningar såsom genusforskning, marxism, postkolonial teori eller queerteori? Tror ni att man möjligen missade en kritisk generation forskare genom att inte ta till sig den nya kritik som då fördes fram?

Sverker: Jag tror att även detta är ett skenproblem. Alltför mycken kraft har under de senaste fyrtio åren använts för att lyckas fastställa den egna intellektuella identiteten. Avgörande för framtiden är inte till vilken generation vi hör eller till vilken teoretisk skola vi räknar oss utan vilka frågor vi ställer och vilka svar vi har att bidra med. Det som behövs är ett fördjupat verklighetsstudium. För detta krävs ingen annan utgångspunkt än den klassiskt moderna idén om att inte bara vår verklighetssyn utan också våra värderingar och vår politik ständigt låter sig förbättras i debatt med andra uppfattningar. Kritiker vill vi alla vara. Konsten är att verkligen kunna fungera som en sådan.

Göran: Socialdemokratien missade nog ett par generationer av kritiska forskare och intellektuella. Men det berodde

nog mest på generationerna. Det mesta av samhällskritiken var riktig, men synen på politik var till stor del utopisk och oralistisk. Det var de stora drömmarnas tid.

Den svenska socialdemokratin radikaliserades ju betydligt från slutet av sextioalet fram till åttiotalet: den breda, och åtgärdsföljda, kampanjen för ökad jämlikhet, Vietnamdemonstrationerna, löntagarfonderna. Även nu finns en viss historisk kontinuitet kvar, som försvunnit i Italien, Tyskland och England. Detta är värt ett erkännande. Tyvärr måste dock en sak tilläggas. Det har även funnits en tradition av arrogans och fiendskap vänsterut, vilket skapat onödig distans, inte minst till kritiska intellektuella. Som svensk vänsterman kunde man begripa Palmes storhet bara om man såg honom från utanför Sverige. På hemmaplan var han rabiatt antikommunist och utan radikala ekonomiska idéer.

Arrogansen vänsterut har överlevt både kommunismens upplösning och det kalla kriget, och den fortsätter i behandlingen av vänsterpartiet – till och med efter det att den norska NATO-socialdemokratin tänkt om och accepterat Socialistisk venstreparti som legitim partner.

Jenny: Jag håller till stor del med om att SAP missade 68-generationens forskare. Men man har ju samtidigt tagit till sig en slags light-variant av detta, det vill säga formuleringen av en identitetspolitik delvis på bekostnad av klassperspektivet. Man har prisat subjektet och placerat det i politikens mitt, men missat den mer radikala frihetsdiskussion som också finns i dessa kritiska inriktningar.

Per: Uttrycket »kritisk« vill jag här sätta inom citationstecken, då jag anser att det är svårt att hitta något mer kritiskt än klassisk popperiansk positivism. Som frågan är ställd skulle jag säga att det snarare är tvärtom – stora delar av det politiska spektrumet kastade ut rationell och empirisk analys till förmån för obevisade tolkningar. Centerpartiets framgångar under sjuttioalet byggde i hög

grad på att inte erkänna målkonflikter. Kritiken av befolkningsrörlighet och industricentralisering – vilka i sig var ofrånkomliga konsekvenser av den rehn-meidnerska solidariska lönepolitiken – och kanaliseringen av miljöskyddssträvandena och kärnkraftsmotståndet är de tydligaste exemplen. I alltför låg grad stod socialdemokratin upp för den rationella analys av de målkonflikter man kände till, vilket må ha varit god politisk taktik men en föga intellektuellt hederlig strategi. Att så inte gjorts har minskat förtroendet för politik i allmänhet och socialdemokratin i synnerhet bland den stora majoriteten positivistiskt inriktade forskare.

Så i förhållande till de nämnda skolorna borde socialdemokratin ha varit välkomnande – mot de forskare som ville ta reda på hur det låg till med jämställdhet, utvecklingsländer eller diskriminering och hur olika politiska åtgärder fungerade. Och mindre välkomnande mot dem som ville driva empiriskt oprövade teser.

Cecilia: Jag skulle säga att missen framför allt ligger hos den »kritiska generationen«. De flesta däri skulle aldrig kräva en plats i socialdemokratin – hos »betongsossar« och »fackgubbar«. När jag hängde med vänner som var aktiva i miljörörelsen fanns där ett oerhört förakt mot socialdemokratin. De hade inga egna reella upplevelser av socialdemokratin, utan var mer allmänt emot en rörelse som hade cementserade interna maktförhållanden, åsiktsordningar och karriärvägar. De var alltså mot partier. Jag är nog själv lite »gubbig« eftersom jag aldrig tyckt att man kan förvänas över att en rörelse som socialdemokratin är trög och oförstående inför det nya. Ibland är det säkert en positiv egenskap. Det är ju skönt att man fortfarande pratar om samhällsklasser i den politiska debatten, om än med skiftande trovärdighet.

Sen kanske jag inte heller kan kräva av dem som sett det nya ljuset att de ska ta på sitt ansvar att få med socialdemokratin på båten. Men utifrån ett evolutionärt synsätt så tror

jag att när denna »kritiska generation« nu arbetat för att förändra samhällsdebatten så till den vida grad att politiska partier – dessa stenkollosser! – upplever att de missat något så påverkas givetvis de politiska partierna. Och visst är det spännande att se när »nya kritiska inriktningar« omvandlas till sakpolitik!

Vad tror ni behövs för att vitalisera den idépolitiska debatten inom vänstern?

Jenny: Jag tror att det är nödvändigt att börja prata om system igen, inte på det gammalmarxistiska sättet, men trots allt med betoning på att vi lever i en kapitalistisk tid där ekonomi inte bara handlar om tillväxt utan också om sociala hierarkier, utan- och innanförskap, ojämlikhet, underordning och exploatering. Vi behöver förstå den ekonomiska ordning som vuxit fram under de senaste 20–30 åren och hur den påverkar samhället. Vi behöver väcka en ny debatt om vilka samhällseliga värden som ska värnas från marknaden, var ekonomins gränser går samt, tror jag, återta jämlikhets- och medborgarskapsbegreppen. Jag tror att ett viktigt sätt är att gå tillbaka till vänsterns och socialdemokratins historia.

Johan: Utan tvekan är det klart att alliansen i dag har ett försprång i nytänkande och tydliga svar på hur man vill tackla olika samhällsproblem. Vänstern bör bli tydligare på att framföra konkreta förslag. Behovet av detta visas av sysselsättningsdebatten i samband med förra valet. Samtidigt finns det stora frågor i dag – exempelvis klimatfrågan, globala matpriser och demografiska obalanser i Europa framöver – som kommer att kräva en tydlig diskussion och konkreta ideologiska ställningstaganden. I ljuset av detta ser jag positivt på en vitalisering av vänsterns idépolitiska debatt. Det kommer helt enkelt att bli nödvändigt om man vill fortsätta vara en dominerande kraft inom politiken.

Cecilia: Om man med idépolitik menar ett öppet, kritiskt

och prövande samtal om grundläggande begrepp och värderingar så tror jag att orsaken till att detta saknas är bristande samtalskonst. För att fler som har något att säga ska tilltalas av tanken att ge sig ut på detta djupa vatten så krävs det goda samtalsledare och tid att läsa och tänka. I dag, tror jag, har den idépolitiska reflektionen också professionaliserats, ståndpunkter dikotomiserats och vallgravar grävts. När jag var aktiv i studentförbundet så fanns där en ganska tydlig uppdelning mellan dem som höll på med idépolitik och de andra. Om det är pinsamt att säga »kän«, utan att precisera sig genom att till exempel lägga till »det som är socialt konstruerat«, då har vi skapat en arena för redan invigda som inte kommer att locka till sig särskilt många otränade deltagare.

Per: Vad vänsterns idépolitiska debatt behöver är en tydlig diskussion om våra mål och vilka konflikter som finns mellan olika mål. Är slutmålet lika möjligheter oberoende av bakgrund, en ökning av materiell och andlig standard för de mest utsatta eller särskilda ägandeformer? Om vi vill öka jämlikheten, hur mäter vi den? Gäller den ökade jämlikheten enbart inom Sverige eller alla människor? Hur hanterar vi situationer när konflikter mellan olika mått på jämlikhet uppstår? Här har forskningen – främst den positivistiska och empiriska – en viktig roll.

Göran: Vad som behövs är idéer, om farorna för vanligt folk i kapitalets värld, om möjligheter för en annorlunda värld.

Del 2.

**Politik utan
idéer och
politiker?**

Att vinna utan att bevisa att man är ovärdig att vinna

Några tankar om politisk kommunikation

Adlai E. Stevenson sa att det svåraste med politiska kampanjer är att vinna utan att bevisa att man är ovärdig att vinna. Han må ha rätt. Å andra sidan var Stevenson även kandidaten som vägrade låta sig marknadsföras som »vore han frukostflingor« och som förlorade de amerikanska presidentvalen både 1952 och 1956. Värdig eller inte värdig som president, det fick han aldrig bevisa. Eisenhower vann.

Politisk kommunikation är lika gammalt som politiken själv och minst lika omdiskuterat:

En opinion segrar över en annan, icke emedan den är förnuftigare, riktigare, mera välgrundad utan emedan den propageras på ett skickligare och effektivare sätt.

Så skrev folkbildaren och rektorn vid Brunnsviks folkhögskola Alf Ahlberg kritiskt i boken *Tankelivets frigörelse* redan 1934 och uttryckte därmed en vanlig uppfattning: kommunikationen är något skilt från det politiska budskapet och något som står i vägen för detsamma. Om allt tingeltangel bara kunde försvinna skulle förnuftet segra, männis-

kor se vad som var sant och sedan kunna ta ställning till det. Ostört.

Å andra sidan finns även motsatt uppfattning. Olof Palme sa att:

Vi socialdemokrater måste vara aktsamma om orden. Det är med orden vi når människorna. Och människor ska känna att för oss har orden en mening. De skall spegla våra tankar, de ska spegla den verklighet vi har idag, och de ska spegla den verklighet vi söker skapa, ingenting annat.

Palme uttrycker här synen att sättet ett budskap kommuniceras på är en del av budskapet. Det är inget som står i vägen för det politiska eftersom sättet vi kommunicerar på i sig självt skapar politiken. Just därför är kommunikation något vi måste tänka aktivt kring eftersom det är något mer än just bara »paketering«.

Denna debatt om den politiska kommunikationens natur pågår fortfarande i olika former. Är professionell politisk kommunikation något som står i vägen för att ett socialdemokratiskt budskap ska nå fram? Eller är det tvärtom en förutsättning för att ett socialdemokratiskt budskap ska nå fram? Är professionell kommunikation ett nödvändigt ont? Eller, om vi nu tror att vår politik är den bästa för samhället, är vi då inte även skyldiga att presentera den för väljarna på bästa möjliga sätt? Är politisk kommunikation att luras? Eller är det rent av en förutsättning för tydlighet?

När framväxten av den nya informationstekniken och en gigantisk mediemakt helt förändrade de politiska villkoren i västvärlden under 1900-talet blev den här debatten förstas än mer akut och intensiv. I femtio- och sextio-talens USA började den politiska kommunikationen på allvar att professionaliseras. PR och reklambranschen höll på att etablera

sig och allt kunde helt plötsligt behandlas som en vara: även politik.

Politisk kommunikation började definieras som vilken marknadsföring som helst. Politik kunde och borde säljas som vore det just »tvåflingor«. Samtidigt växte massmedierna fram och gick alltmer från att bevaka till att själva skapa nyheter, vilket förändrade synen på politikerna. Från att ha varit aktörer blev de i stället i hög grad skådespelare på den gigantiska mediescenen. Politisk kompetens har det senaste decenniet definierats allt mindre som förmågan att genomföra reformer och alltmer som förmågan att manipulera olika symboler i medierummet.

Under nittiotalet växte konceptet »den totala kampanjen« fram. Det är ett synsätt på politisk kommunikation främst förknippat med New Labour i Storbritannien och Bill Clintons New Democrats i USA och var ett försök att slå tillbaka högerens allt aggressivare personinriktade negativa kampanjer. »Den totala kampanjen« handlade om total professionisering och disciplinering. Varje budskap skulle testas i fokusgrupper, valkampanjer drivs från så kallade *war rooms* och varje så kallat utspel skulle planeras som vore det en truppmanöver i ett krig. I efterhand har det kritiserats hårt och berättigt för vad en sådan total besatthet av medierna gjorde med demokratin. Politiken blev en blandning av krig med medierna och symbios med medierna. De tjuatrande klasserna av politiker, reportrar och PR-konsulter tycktes dansa sina komplicerade danser allt längre och längre bort från väljarna.

Eftersom massmedierna under nittiotalet gavs så stor betydelse har vi fått en trend med politiker som släpper sitt politiska ansvar och i stället enbart agerar som medieaktörer. Klas Gustavsson exemplifierar i boken *Socialismens liv efter döden* (2004) detta med när Ericsson gav sina direktörer ett ordentligt löneflyft bara några månader efter att ha friställt

hundratals arbetare från fabriken i Norrköping. Detta gjorde demokratiminister Britta Leijon upprörd och hon meddelade därför pressen att hon nu tänkte sälja sina Ericssonaktier. Gustavsson analyserar detta som att politikern Britta Leijon inte längre tycktes besitta det mandat hon getts av väljarna: det enda som återstod för henne var att agera som en privatperson bevakad av tevekameror.

Richard Sennett skriver i *Den nya kapitalismens kultur* (2007) att man i dag i marknadsföringen av individuella politiker medvetet väljer att inte lyfta fram en berättelse om vad han eller hon har åstadkommit eller har för historia i ämbetet eftersom det anses för tråkigt. Politikern fås i stället att personifiera avsikter, önskningsar, värden, övertygelser, smak. En betoning som får till följd att makten skiljs från ansvar.

Sennett menar att pressens och allmänhetens besatthet vid politikernas individuella karaktärsdrag döljer det övergripande samförståndet. Om det inte finns någon tydlig skillnad mellan höger och vänster då måste man dölja detta genom att ständigt betona och analysera skillnaden mellan Mona Sahlin och Fredrik Reinfeldt. Detta gör att den politiska kommunikationen alltmer definieras som marknadsföring av enskilda politikernas personligheter. Vi har då fått politisk kommunikation som substitut för politik vilket förstås är förödande. Särskilt för socialdemokratin vars själva grundidé ju är tron på politiken.

Men frågan är om den politiska kommunikationen bör beskyllas för bristen på politik. Det är lätt att skjuta på spindoktorerna, svårare att ta tag i anledningen till att de har fått så mycket makt.

De politiska partiernas dödsannonser har publicerats i omliggande tidningar ända sedan femtiotalet, de sörjande har samlats i kyrkan, kistan har burits till graven och i sista stund har kroppen alltid tyckts resa sig från de döda. Likväl är det med skadeglad underton som media de senaste åren har rapporte-

rat om socialdemokratins medlemsras. Antalet partimedlemmar är nere i 100 000 och den enda mediala berättelse som finns är den om när socialdemokratin kommer släppa sina folkrörelseambitioner och bli en professionell apparat som tävlar på lika villkor med alla andra partier om vem som mest effektivt kan paketera den korrekta liberala politiken.

Denna utveckling mot professionell politisk kommunikation som ett substitut för politik har gått allra längst i USA. Politiska kampanjer där har länge levt med ett välförtjänt dåligt rykte om smuts, osaklighet och korruption. De har blivit till ett spel om att med ett brett leende och välbetalda konsulter lura röster av de fattiga och kampanjpenningar av de rika genom att lova att skydda bägge grupperna från varandra. Inte vackert men definitivt televiserat.

I dag finns emellertid tecken som tyder på att spelreglerna håller på att förändras. Bakom den amerikanska presidentstriden i år utspelas en annan strid om politisk kommunikation som kan få långtgående konsekvenser.

Strategisk politisk kommunikation har länge utgått från idén att det existerar en höger-vänsterskala: att väljare går att sortera in på en lång rad från vänster till höger utifrån sin position i olika sakfrågor. Ur detta synsätt kommer idén att vänstern tjänar på att gå mot mitten. Detta skulle få »mittenväljarna« att identifiera sig med progressiva krafter och vänsterns ställning i debatten kommer stärkas. De medborgare som redan står till vänster i sakfrågor kommer ändå inte att gå till höger och man kan samla fler: triangulering brukar det något missvisande kallas.

Det är i enlighet med dessa teorier som politiska konsulter i Washington länge har hävdats att enda vägen för demokraterna att vinna USA var att gå mot mitten. Dessutom borde man permanent ge upp södern och mellanvästern – alltså de delar av USA där partierna är jämnstarka i lokala val, men där demokraterna nästan har utplånats i valen till Vita huset och

kongressen. År 2000 vann Al Gore inte en enda sydstat. År 2004 gav John Kerry upp alla utom Florida innan kampanjen ens hade börjat. Den här typen av idéer blev utgångspunkter för nästan alla diskussioner om politisk kommunikation under nittioalet.

Problemet med synsättet är att modern forskning nu visat att människor inte tänker på politik som en löpande skala. Höger respektive vänster är två i hög grad varandra uteslutande synsätt på världen, människan och samhället. Mittenväljare kännetecknas av att deras verklighetssyn hoppar mellan att tänka utifrån vänstervärderingar och högervärderingar (detta kallas för att vara bikonceptuell). Vilken del av deras verklighetssyn som för tillfället är aktiv avgör vilken position de tar i en sakfråga.

Om man därför går mot mitten, i de värderingar och den människosyn man hänvisar till när man argumenterar för sin sak, gör man inget annat än att förstärka dessa värderingar och denna människosyn. Man hjälper till att aktivera högerens världsbild genom att argumentera utifrån den, när man i stället borde göra tvärtom.

Den amerikanska högern har länge varit medveten om detta och Ronald Reagan pratade exempelvis nästan alltid med mitten på samma sätt som han pratade med de republikanska kärnväljarna. Genom att högt och tydligt resonera utifrån sina konservativa värderingar aktiverade han de latent konservativa perspektiv och värderingar som fanns i de bikonceptuella väljarna.

Att däremot påverka samhällsdebatten genom att »gå dit väljarna finns« fungerar inte. Väljarna »finns i mitten« precis lika mycket som svenska familjer har 2,3 barn. Sammanräknat må det vara sant men det går inte att hitta ett enda individuellt fall.

Det här är egentligen ganska mycket sunt förnuft. Alla som har stått i en valstuga vet att det är väldigt svårt att över-

tyga en väljare om att han eller hon har fel i en politisk fråga. Vi människor har en tendens att värja oss mot att behöva erkänna att vi misstagit oss och bli skrivna på näsan av någon liten besserwisser med flygblad i handen. Däremot är det betydligt lättare att få en väljare att inse att hon eller han redan är på socialdemokraternas sida genom att bekräfta värderingar som denna väljare redan har – om vikten av exempelvis omsorg, trygghet och jämlikhet – och sedan förklara hur socialdemokratisk politik vill förverkliga dessa. Själva tricket gällande bikonceptuella väljare är med andra ord att mata deras »inre socialdemokrat« så att den växer sig starkare på bekostnad av andra politiska logiker. Fakta ska bara användas som illustration till värderingar och man vinner alltså inte trots sina värderingar utan genom dem. Det här kan låta självklart men är en relativt ny insikt inom politisk kommunikation som går emot nittiotalets tankar om triangulering.

Detta var en insikt som påverkade Howard Dean, ordföranden för Democratic National Committee (ett jobb som närmast kan beskrivas som demokraternas partisekreterare). I enlighet med detta nya sätt att tänka skapades en strategi för att återerövra den amerikanska södern. Inte genom att kalkera republikanernas politik, men genom att närma sig denna amerikanska regions tradition av radikal ekonomisk populism. I stället för opinionsanalytiker, PR-gurus och andra lösa konsulter efterlyste Dean lokala aktivister i varje delstat. För första gången började partiet satsa på alla delstater, även de som ansetts hopplösa. Delstatspolitiker mötte plötsligt uppmaningen: »Säg vad ni behöver så ska vi stötta er.« Washington blev resurscentrum i stället för ordercentral och Washington tyckte inte om det. Men kongressvalet blev en framgång. De politiska konsulterna blev förstas inte arbetslösa men de började få förändrade arbetsuppgifter. Den självklara frågan var inte längre »Hur tänker media?« utan »Hur tänker människor?« och det är en utveckling som bara

kommer att fortsätta nu när massmedierna tappar mark gentemot de nya sociala medierna på internet.

Barack Obama har i sin presidentkampanj byggt vidare på detta och nästan helt omdefinierat relationen mellan partiet/kandidaten och väljaren/aktivisten. Han har skapat ett helt nytt tilltal. Obamas kampanj har insett att det i dagens politiska landskap inte är möjligt eller ens önskvärt att ha kontroll över en kampanjs alla delar. Den totala kampanjen är i och med utvecklingen av sociala medier omöjlig. I dag måste man tänka nytt, tänka värderingsbaserat och tänka decentraliserat.

Philip Gould, den kanske främste arkitekten till New Labours politiska kommunikation på nittiotalet, skrev redan 2002 om att vi var på väg in i en helt ny politisk verklighet. En verklighet där hans egna gamla modeller byggda på toppstyrning och envägskommunikation inte skulle fungera. Gould menade att dessa skulle behöva vändas upp och ned samt öppnas upp. Framtidens politiska kampanjer skulle behöva vara interaktiva och baserade i det lokala.

Så hur vinner man utan att visa sig ovärdig att vinna? Socialdemokratin är en politisk rörelse och som en sådan är en av dess fasta punkter en strävan mot att bygga och behålla politiska majoriteter för reformer mot ökad jämlikhet. Politisk kommunikation kommer alltid att ha en viktig roll i detta. På det ena eller andra sättet. Just därför är det så viktigt att fundera kring ämnet. Adlai Stevensons fråga kommer alltid att vara aktuell och aldrig möjlig att slutgiltigt besvara.

Samtidigt måste människor veta vad vi står för, för att kunna ta ställning till det. Att tänka professionellt kring kommunikation är att inte ta väljarna för givna. Men bra kommunikation handlar inte om att vara lattjolajbans, eller om att trycka upp T-shirtar med Mona Sahlins ansikte och texten »jag älskar välfärdsstaten«. Bra politisk kommunikation handlar om att ta väljarna på allvar och fundera kring

hur man på bästa sätt kan öppna en dialog med dem. Att ta professionell hjälp till detta från exempelvis forskningen kan vara till stor hjälp om det görs på rätt sätt. Framgångsrika socialdemokratiska partier har alltid varit medvetna om behovet av att kunna koppla ihop sina praktiska reformer med en övergripande berättelse om vad de försöker åstadkomma.

I dag finns det mycket som pekar på att den trend av toppstyrning av politisk kommunikation som blivit så kritiserad håller på att vända. Vi är på väg in i en ny politisk era där det inte längre kommer att fungera att använda politisk kommunikation som substitut för politik. Framtidens utmaning blir att försöka kombinera effektiv socialdemokratisk kommunikation med en politik som inte flyr de svåra frågorna.

På nittioalet visade New Labour och New Democrats att vänstern kunde vinna val *trots* sina värderingar. I dag handlar det om att visa att vänstern kan vinna val *genom* sina värderingar. Tekniken finns, kunskapen finns. Men det bygger på att vi vågar omvärdera gamla kampanjsanningar.

Det demokratiska samtalet är ett öppet samtal

I mars 2007 tackade Göran Persson för sig. I sitt avskedstal som socialdemokratisk partiordförande vände han sig till kongressombuden och förklarade högtidligt:

Lobbyisterna arbetar inte för det nya. Lobbyisterna arbetar för det gamla. Framtidens lösningar har inga lobbyister. Det är gårdagens lösningar som har lobbyisterna. Framtidens lösningar – de bärs av övertygade människor som har ideal och värderingar.

Mindre än två månader senare presenterades Göran Persson som *senior advisor* för PR-byrån JKL. I PR-branschens tidning *Resumé* berättade man att den förre statsministern var i gott sällskap och publicerade en lista på tjugo PR-konsulter som har socialdemokratisk bakgrund. Det var en lista som långtifrån var komplett. I januari 2008 startades ett nytt socialdemokratiskt nätverk i Stockholm med namnet Byråsossen. Flera socialdemokrater hade efter valförlusten tagit anställning på PR-byråerna och nu menade man sig behöva en gemensam mötesplats.

I en artikel i ssu:s idépolitiska tidskrift *Tvärdrag* (nr 3 2008) skrev jag en kritisk betraktelse över denna trend: en artikel som kom att väcka viss debatt. Den här artikeln är delvis en upprepning – en *rewrite* av mig själv – som också syftar till att kommentera den kritik jag fick, samt till att precisera vissa argument.

Hur blev det så här?

Den viktigaste förklaringen till att fler personer från politiken söker sig till PR-branschen är naturligtvis att politiken alltmer blivit en fråga om PR. Jag har tidigare – bland annat i min bok *Socialismens liv efter döden* (2004) – talat om hur socialdemokratins förnyelsearbete inneburit en anpassning till ett »postpolitiskt tillstånd«. Politik är inte längre en fråga om grundläggande sociala konflikter och pekar inte längre framåt, mot en möjlig befrielse. Här finns inte längre någon plats för ett radikalt ifrågasättande av samhällsordningen, så politiken handlar i stället om att parera kriser och här blir mediehanteringen särskilt viktig.

Det postpolitiska tillståndet innebär också att vi har fått ett nytt slags partier. Demokratins genombrott förde med sig de medlemsbaserade masspartierna. Men när partiernas medlemstal har sjunkit drastiskt de senaste decennierna och partiidentifikationen bland väljarna blivit allt svagare har partiorganisationerna kommit att omstruktureras. Medlemmarna blir helt enkelt inte längre lika viktiga för partierna. Statsvetaren Angelo Panebianco har talat om hur partierna utvecklats mot ett slags »professionella-elektorala partier«. Dessa partier måste nå sina väljare utan medlemmar som förmedlande instans och den organisatoriska tyngdpunkten flyttas från medlemmar till väljare. Kontakten med väljarna säkras genom de stora medierna och folkopinionen avläses genom raffinerade metoder för opinionsundersökningar, fokusgrupper etcetera. Politiken blir en vara som ska säljas

genom en noga planerad marknadsföringsplan, och partierna blir beroende av olika former av professionella specialister i stället för av sina medlemmar. Det är här PR-konsulterna kommer in i bilden.

På de stora PR-byråernas hemsidor kan man läsa om vilka tjänster man erbjuder sina kunder: hjälp med krishantering, rådgivning om mediehantering, utveckling av kommunikation genom nya medier och hjälp med varumärkesbyggande. Det handlar med andra ord om just de färdigheter som också de politiska partierna mest av allt efterfrågar och därför har sett till att skaffa sig specialistkunskap om. Vill man läsa om hur ett helt arbetarparti omstrukturerat sin verksamhet och gjort den politiska marknadsföringen till sin specialitet kan man titta på brittiska Labour. Den politiska förnyelsen vägledades av att man i stället för sina partimedlemmar förlitade sig på just medieexperterna. »Vi behöver färre personer, men bättre«, konstaterade Philip Gould som var en av de viktigaste strategerna bakom denna förnyelse. Men man kan också studera de svenska socialdemokraternas förändring. Man kan läsa Håkan A Bengtssons reportage om Mona Sahlins valrörelse 1994 (en reviderad nyutgåva utkom 2008 under titeln *Mona Sahlin tur och retur*), som handlar om den första valrörelse under vilken partiet tog hjälp av utländska valstrateger. Sedan dess har en hel stab byggts upp på partistyrelsen, med ansvar för renodlad PR-verksamhet. Förändringen av de politiska partiernas organisation och arbetssätt har alltså handlat om att alltmer professionalisera och raffinera den politiska kampanjverksamheten.

Men professionaliseringen av de politiska partierna handlar inte bara om PR, utan också om att partiorganisationen på andra sätt kommit att alltmer domineras av nya grupper av anställda. År 2005 samlade jag in uppgifter om hur gruppen politiska tjänstemän har växt de senaste decennierna. Politiska tjänstemän är inte anställda av respektive partier utan

av stat, kommun eller landsting. Det var lätt att konstatera att i en tid då aktiviteten i partierna blivit mindre, medlems-talen minskat drastiskt och de politiska förtroendeposterna blivit färre så fanns det ändå en grupp inom partierna som hade växt något alldeles oerhört: de politiska tjänstemännen. Den dramatiska ökningen av antalet politiskt anställda har kunnat ske trots att partiets intäkter från medlemsavgifterna har minskat, eftersom man tillförsäkrat sig särskilda statsbidrag för politiska tjänstemän. Under en period när socialdemokraterna avsat sig krav på förstatliganden och alltmer bejakat privatiseringar ute i kommunerna, har man alltså samtidigt förstatligat och kommunaliserat det egna parti-engagemanget.

Men att dessa anställningar är beroende av offentliga medel innebär också att de är beroende av partiets valresultat, och som ni kanske minns gick det inget vidare för socialdemokraterna i förra valet. De politiska sekreterarna friställdes och stod nu till arbetsmarknadens förfogande. Alla som någon gång har letat efter jobb vet att man helst bör söka sig till en bransch där just de kvalifikationer som man själv besitter är efterfrågade. Och om man jobbat med politik och politiken har blivit nästan som PR, är det inte konstigt att man som före detta politisk tjänsteman söker sig till en lukrativ PR-bransch. Att fler socialdemokrater sökt sig till PR-byråerna är alltså ett resultat av att socialdemokraterna gjort ett dåligt val och att partiet under tre mandatperioder genom särskilda partianslag förberett en hel armé av politiska tjänstemän för en framtid inom PR-världen. En riktigt uselt hanterad medial kris efter en naturkatastrof eller illa genomförd valkampanj utbildar samtidigt de ansvariga på att bli bättre på just kris-hantering och mediehantering. Det vet man på JKL och det är därför Göran Persson jobbar där. Men Göran Persson har (liksom hans stab av politiska tjänstemän) också i sitt värv inom politiken skaffat sig viktiga kontakter och byggt upp

vittförgrenade nätverk bland samhällets eliter. Det är dessa nätverk och kontakter som är attraktiva för dem som köper PR-företagets tjänster. En sociolog skulle uttrycka det som så, att ett socialt kapital (kontakter och nätverk) växlas in i ett ekonomiskt kapital (kronor och ören).

Man måste naturligtvis ställa sig frågan om den här utvecklingen är bra eller om vi rent av har anledning att vara oroliga. Jag har i böcker och artiklar varnat för det postpolitiska tillstånd som gör politiken alltmer lik PR-verksamheten. Ytterst är det demokratin som undergrävs när politiken teknifieras och budskapet förvandlas till en vara. Att partierna gör sig alltmer oberoende av sina medlemmar är också ett problem för demokratin. Statsvetaren Birgitta Niklasson har i sin doktorsavhandling *Contact capital in political careers: Gender and recruitment of parliamentarians and political appointees* (2005) beskrivit politiska tjänstemäns och riksdagsledamöters karriärer. Hon konstaterar att betydelsen av kontaktkapital (olika former av kontakter som knutits genom familj, arbete och andra sociala sammanhang) varit en viktigare resurs för de politiskt anställda än för parlamentarikerna. I avslutningen av sin avhandling argumenterar hon för att vi faktiskt har anledning att oroa oss för de alarmerande massmediala berättelserna om hur det politiska livet domineras av nepotism och kottierier. Jag vill också påstå att den nya situation där politiken och PR-branschen blir en gemensam arbetsmarknad kan komma att få rätt obehagliga konsekvenser.

På ett seminarium där min artikel i *Tvärdrag* kom upp till diskussion invändes att denna trend – den dramatiska ökningen av antalet politiska tjänstemän – måste hållas isär från frågan om diskussionen om politikens sammanväxt med PR-branschen. Det är naturligtvis riktigt att dessa diskussionen måste kunna hållas isär och diskuteras separat. Samtidigt menar jag att just ökningen av antalet socialdemokratiska politiska tjänstemän (och efter valet 2006 ökningen av ar-

betssökande före detta politiska tjänstemän) delvis förklarar PR-konsultinvasionen, åtminstone vad gäller »utbudssidan« – för att tala som den nationalekonom jag aldrig gjort anspråk på att vara. När man granskar namnen på de nyrekryterade PR-konsulterna är det också lätt att konstatera att de flesta har sin bakgrund just som politiska tjänstemän.

Olika logiker

Låt mig förtydliga mig på några punkter. Jag påstår inte att politiskt arbete helst måste vara något helt väsenskilt från att lägga upp kommunikationsstrategier eller att det vore önskvärt att partierna helt slutade använda opinionsundersökningar. Det är inte heller mitt syfte att misstänkliggöra personer som antingen innehar politiska anställningar eller arbetar som PR-konsulter. Jag känner flera människor med denna bakgrund. Det är ofta hyggliga människor, men den utvecklingstendens som jag här har beskrivit måste tas på allvar och diskuteras i relation till frågor om såväl den nationella demokratin som den interna organisationen.

En av de få inom socialdemokratin som har diskuterat de här frågorna är den socialdemokratiska debattören Jonas Morian, som på sin blogg kommit till slutsatsen att:

[P]olitiken och kommunikationsbranschen har mycket att lära av varandra, och det är sannolikt bra för närings- och det övriga samhällslivet att människor kan röra sig mellan dessa världar.

Min åsikt är i stället att politiken och PR-världen redan har en alltför intim relation och att det finns faror med att människor rör sig alltför fritt mellan dessa sfärer. Politiken och PR-branschen har olika logiker. Som politiker eller politiskt anställd är din uppdragsgivare de väljare och det parti (dess medlemmar) som har gett dig din position. En PR-konsults

lojalitet måste ligga hos den egna byrån och hos företagets kunder. En annan skillnad mellan politiken och PR-världen handlar om öppenhet. En PR-byrå behöver i sin verksamhet inte bry sig om öppenhet, utan kan hemlighålla vilka uppdrag man antar och givetvis vilka insatser som man företar sig. Det är med andra ord viktigt att dessa båda logiker inte blandas samman.

Den utveckling vi går mot innebär att det håller på att växa fram en yrkesgrupp som vandrar mellan regeringskansliet och PR-byråerna. Moderater och socialdemokrater byter jobb med varandra beroende på valutgången: politiskt sakkunnig när det egna partiet är framgångsrikt, PR-konsult när samma parti fått backning av väljarna. Jag ska ge några argument för att visa på problemen med en sådan utveckling.

Anledningen till att Göran Persson arbetar på JKL är att detta företag är intresserad av att dra nytta av Perssons anseende, kunskaper och kontakter. Som statminister har Persson skaffat sig ett nätverk som JKL nu hoppas kunna köpa för pengar. Persson förväntas att använda det nätverk han har etablerat på sitt partis och sina väljares mandat, men nu i syfte att tillmötesgå de intressen som betalar honom för det. Frågan är bara: Vem gav Göran Persson det mandatet? Det sociala kapital som Persson har förvärvat var en gång knutet till den demokratiska strukturen, men överförs nu till marknaden. Att förlora förtroendet och anseendet inom politiken (vilket till exempel var fallet med folkpartiets förre parti-sekreterare Johan Jakobsson) behöver inte betyda att man blir mindre attraktiv på PR-marknaden (Jakobsson är nu anställd hos PR-byrån Kreab). Exemplet Jakobsson visar att PR-branschen utvecklats till att bli ett slags buffert för politiska klantskallar.

Ett annat problem med den pågående sammanväxten av det politiska livet och PR-branschen handlar om relationerna mellan de olika partierna. Som politiker eller politiskt an-

ställd finns det naturligtvis inget självändamål i att ha dåliga personliga relationer till politiska motståndare. Men samtidigt kräver det politiska uppdraget eller den politiska anställningen ett rikligt mått av integritet när det gäller relationerna till politiska motståndare. En PR-firma måste fungera på motsatt sätt. Här är det en fördel att kunna bygga upp ett lag med konsulter från olika partier eftersom nätverken då blir mer vittförgrenade. Politiken och PR-världen måste alltså fungera på olika sätt och därför uppstår ett problem när dessa sfärer får en gemensam arbetsmarknad. Den politiskt anställde som sneglar på rasande opinionssiffror har naturligtvis ett intresse av att tänka på karriären efter valet. Vill en före detta socialdemokratisk politruk bilda en egen PR-byrå är förutsättningarna att lyckas bättre om detta sker i kompanjonskap med en högerman än med en partivän. Vi riskerar alltså att få ett skikt av politiska tjänstemän som håller varandra om ryggen eftersom man av personliga skäl blivit alltför beroende av varandra, och som super sig fulla i Visby varje sommar och dunkar varandra i ryggen. Och det var inte riktigt så vi ville att demokratin skulle se ut.

Kräv öppenhet!

Jag har beskrivit en rörelse mellan partier och PR-byråerna. Men det finns en rörelse som är minst lika intressant och den går i motsatt riktning. Flera av de politiska tjänstemän som har rekryterats av den borgerliga regeringen har sin bakgrund inom PR-världen, och det är därför rimligt att socialdemokraterna vid ett eventuellt regeringsskifte kommer att ställas inför samma dilemma: kan partiet som politiskt förtroendevalda och politiska tjänstemän (vilka har rekryterats på politiska meriter) utse personer från PR-världen? I min artikel i *Tvärdrag* ställde jag min förhoppning till att socialdemokratiska partimedlemmar i en sådan situation skulle kräva att dessa konsulter först offentligt måste redovisa vilka

uppdragsgivare de har haft och på vilket sätt de bedrivit sin lobbyverksamhet. Politik handlar om förtroende och då har man rätt att ställa krav på sina företrädare. Det var glädjande att se att jag på denna punkt fick medhåll i den allmänna debatten. Helle Klein skrev på *Aftonbladets* ledarsida:

Demokratins livsluft är förtroendet. Ett alltför nära samre mellan politik och PR urholkar förtroendet för politiken.

Men jag fick också, som sig bör, en del mothugg. I sitt svar på min artikel genmälde Jonas Morian:

Politik bör inte vara en livstidssysselsättning [...] Erfarenheter från andra miljöer är utvecklande, inte bara för enskilda personer utan i förlängningen för demokratin. [...] [O]m vi nu hyser förtroende för våra medlemmar som engagerar sig och vill göra en insats som politiker eller tjänstemän, så är knappast ett avkrävande av en offentlig lojalitetsförsäkring den rätta vägen att gå.

Jag är den förste att skriva under på att politiken inte bör bli en livstidssysselsättning: min kritik mot politikens professionalisering handlar bland annat om just detta. Det är viktigt att politikerna har erfarenheter från olika samhällssektorer. Men det är just därför som PR-branschen inger vissa betänkligheter.

Politiken är, så som man i antiken uppfattade medborgarstaten, den offentlighet där de allmänna angelägenheterna kunde dryftas öppet. Politiken kräver därför alltid en öppenhet och att den är skild från egenintressen, korruption och bestickning. Politiken är med andra ord en verksamhet som måste ske med full insyn från medborgarna. PR-byråernas verksamhet är en del av den politiska sfären i så motto att

den är en del av opinionsbildningen. Men den fungerar inte efter den demokratiska offentlighetens principer. Den lyder inte under offentlighetsprincipen och i motsats till det övriga civila samhället så fungerar den efter marknadsprinciper. Ett PR-företag har ett vinstintresse, det har inte en ideell organisation. Att gå från politik till PR är alltså att gå från offentlighetens öppna politik till marknads dolda politik. Om någon sedan vill tillbaka till den öppna politiken är det därmed också rimligt att man berättar vad man gjort som dolda politiker.

På *Aftonbladets* ledarsida skrev också Joakim Jakobsson:

Förtroendevalda och politiskt tillsatta tjänstemän ska inte få mörka delar av sin cv. Jag skulle till exempel gärna vilja veta vilka uppdragsgivare Dan Ericsson, i dag statsekreterare hos finansmarknadsminister Mats Odell, hade under sina år som konsult på PR-byrån JKL. Som väljare har vi rätt att känna till våra företrädares lojaliteter.

Jakobssons fråga är intressant, just eftersom vi inte kommer att få svar på den. Dan Ericsson har nämligen som konsult på JKL undertecknat ett livstidskontrakt på att han aldrig ska berätta vilka han har arbetat för. Att en politisk företrädare nagelfars för sitt nära förflutna är en del av demokratin. Carl Bildts arbete för den amerikanska krigslobbyn blev en het fråga, som fick ett flertal liberala ledarsidor att offentligt deklarerat att den nye utrikesministern redan vid sitt tillträde saknade deras förtroende. Bildt kunde granskas därför att hans stöd till krigslobbyns olika tankesmedjor åtminstone gick att kontrollera.

Det är just här som politikens moral och PR-branschens moral frontalkrockar. PR-byråerna är måna om sitt hemlighetsmakeri. I tidningen *Dagens Media* – en affärstidning

med bland annat PR-byråerna som uttalad målgrupp – eftersökte journalisten Erik Westerberg i år en ny moral inom branschen. Han menade bland annat att medborgarna hade rätt att veta vilka PR-byråer som varit inblandade i olika beslutsprocesser och att byråerna öppet skulle redovisa sina kundlistor. Vad det säger om svensk offentlig debatt att Svenskt Näringslivs vice vd Janerik Larsson direkt replikerade på Westerbergs artikel ska jag låta vara osagt. Utan någon utskiljbar ödmjukhet eller vilja till att lyfta debatten till en principiell nivå replikerade Larsson:

[D]et skulle inte falla mig in att för viktiga uppdrag anlita en byrå som uppger Svenskt Näringsliv som kund.

Svenskt Näringsliv vill alltså inte berätta vilka som arbetar för Svenskt Näringslivs hjärtefrågor. Och de som tar betalt för att arbeta för Svenskt Näringslivs politiska målsättning vill inte berätta det. I detta läge vore det naturligtvis rimligt att åtminstone det socialdemokratiska partiets medlemmar (och för övrigt också alla andra partiers medlemmar) kräver att få veta om dess företrädare har varit ansvariga för Svenskt Näringslivs lobbyverksamhet. Annars kunde man tycka att PR-branschen själv skulle ha goda skäl till att tillmötesgå kravet på ökad öppenhet. Enligt SOM-institutets förtroendeundersökningar har 56 procent av den svenska befolkningen lågt förtroende för byråerna medan bara 7 procent säger sig ha stort förtroende. Nivån på detta förtroende ligger med andra ord i paritet med svenskarnas förtroende för EU-kommissionen under det sena nittiotalets korruptionsanklagelser.

Avslutning

När jag debatterade denna fråga på ett ABF-möte för en tid sedan fanns personer ur nätverket Byråsossen på plats i publiken. Annars är deras medlemslista hemlig, vilket in-

dikerar att de tänker ta med sig sin branschs principer om hemlighetsmakeri tillbaka till politiken. Deras kritik handlade framför allt om att jag, partiets medlemmar och socialdemokraternas väljare borde känna förtroende för dem som personer. Om någon säger att han eller hon är en god socialdemokrat borde man ju lita på det också, tycktes resonemanget lyda. Men diskussioner om demokrati och insyn måste ju även kunna präglas av verklig insyn. Att riksdagen har ett konstitutionsutskott innebär inte automatiskt att regeringens statsråd är misstänkliggjorda. Frågor om tilliten inom politiken ställer andra krav på regleringar än tilliten i nära relationer. Att kräva att få veta vilka politiska företrädare som har arbetat eller inte arbetat åt vapenindustrin är ett rimligt krav (när jag ställde denna fråga till Byråsossens representanter i publiken fick jag inget svar).

För en organisation som Socialdemokratiska studentförbundet borde denna fråga om hur politiken och PR-branschen smälter samman och får en gemensam arbetsmarknad vara angelägen. Utvecklingen av politikens professionalisering och ökningen av antalet politiska tjänstemän har haft betydelse för studentförbundets självbild. Under min tid som aktiv var flertalet av förbundets aktiva (under ett kort tag även jag själv) anställda som politiska sekreterare eller sakkunniga. Den stolta devisen »i ständig opposition« riskerar att förlora sin trovärdighet när förbundets företrädare knyts närmare regering och riksdag genom sina anställningskontrakt. På senare år har studentförbundet också kommit att bli rekrytskola åt PR-byråerna. En organisation som studentförbundet borde ha förutsättningarna att hålla en kritisk debatt om dessa frågor levande.

Förtroendevalda under förmyndare

Vad händer med politiken när makt flyttas från folkvalda politiker till jurister? Kan det vara en del av en större »avideologisering« av politiken? De folkvalda får mindre att säga till om, och då spelar det också mindre roll vad de egentligen har för idéer om hur samhället bör se ut. För att förstå de uttryck denna utveckling tar sig i dag kan en historisk återblick vara påkallad.

Överhetens rädsla för folket

Den svenska demokratin växte fram under ständigt motstånd från en överhet som med juridikens hjälp ville begränsa dess verkningsområden.

Ju mera statsskicket demokratiseras, ju mera K. M:t i statsrådet blir ett rent verktyg för riksdagsdemokratin, ju mera ämbetsverken kringskäras och K. M:t blir ett politiskt mer än ett administrativt organ, desto skarpare framträder behovet av någon annan självständig och kontrollerande makt i det svenska samhället vid demokratins sida. Den enda makt som här kan komma

ifråga, är just domstolarna. Och ju förr domstolarna bliva varse och inse denna sin uppgift, desto bättre för Sveriges gamla rättsordning.

Citatet är från en artikel av statsrättsprofessorn Carl Axel Reuterskiöld, i *Statsvetenskaplig Tidskrift*¹ vid tiden för demokratiens genombrott i Sverige, 1918.

Reuterskiöld framstår i dag nästan som en karikatyr av gammaldags stockkonservatism. År 1905 hade han velat gå i krig med Norge för att landet ville lämna unionen, och beklagade att det inte gick eftersom ett krig trots allt, anständigtvis, förutsatte att Norge anföll först. År 1911 hade han i en utredning motsatt sig kvinnlig rösträtt.

I den citerade artikeln gick kampen vidare. Nu insåg Reuterskiöld att man måste acceptera demokratin. Men han suckade tungt över brist på morske män som kunde bjuda motstånd: »att ingen man fanns, som kände sig äga nog statsmannakraft att i denna yttersta timma söka dämna upp den demokratiska flodvågen.«

För att möta detta demokratiska hot måste domstolarna stärkas, menade Reuterskiöld. Då skulle man få en motvikt till de opålitliga politikerna, och demokratiens räckvidd skulle kunna begränsas. Det han talade om var vad vi i dag skulle kalla *lagprövningsrätt*, det vill säga en rätt för domstolarna att bedöma om en lag stred emot grundlagen, och i så fall kunna vägra att döma enligt denna.

Reuterskiöld fick med egna ögon och på nära håll se hur demokratin bröt fram i Sverige. Han invaldes med stöd av högern och bondeförbundet i riksdagens första kammare 1919, kom att tjänstgöra i konstitutionsutskottet under hela tjugotalet, och blev sedermera dess ordförande, 1930–1938.

Men något gehör för sina statsrättsliga idéer fick han inte. Tvärtom. Så gott som alla såg igenom argumenten och förstod vad det egentligen handlade om: ett illa dolt försök av

demokratins motståndare att rulla tillbaka utvecklingen till ett fördemokratiskt stadium, genom att ställa de folkvalda under förmyndarskap av konservativa höga jurister.

Konsensus – och sedan strid igen

Med detta har vi berört några av de element som på många sätt är mer aktuella än någonsin, både i intern svensk grundlagsdebatt och i diskussionen om EU:s funktionsätt och EG-domstolens roll. Krav reses nu på inrättande av en svensk författningsdomstol, vars uppgift ska vara att pröva huruvida de lagar riksdagen antar är i enlighet med grundlagen. Demokratien ska få en juridisk överrock. När detta presenteras som modernt nytänkande, kan det vara nyttigt att ha historien klar för sig.

Eftersom syftet med författningsdomstol med lagprövningsrätt tydligt var att begränsa demokratien, avvisades detta naturligtvis på tjugo- och trettio-talen av socialdemokratien. Statsvetarprofessorn Barry Holmström beskriver det som att »socialdemokraterna såg domstolarnas rätt att ogiltigförklara lagstiftning som ett potentiellt hot mot en kraftfull offentlig politik.«²

Men intressant nog skedde också en utveckling inom Högerpartiet. När högern 1938 motionerade om en särskild rättighetskatalog i grundlagen, avvisade man samtidigt idén om att domstolarna skulle ha rätt till lagprövning. Det var enligt motionärerna

olämpligt att pålägga våra domstolar ömtåliga politiska uppgifter, särskilt i en tid, när krafter äro i rörelse för att diskreditera domstolväsendets auktoritet genom att ifrågasätta dess objektivitet.³

Vi kan se detta som ett uttryck för hur högern hade börjat acceptera demokratien. Det hade inte blivit den massornas

diktatur som Reuterskiöld befarat. Folket hade fått makten att välja sina företrädare, och folket hade visat sig göra ganska kloka val.

Men dessutom gjorde man redan då en annan klarsynt iakttagelse. Om domstolar skulle få makt att underkänna lagstiftning riskerade domstolväsendet att politiseras, och dess förtroende bland allmänheten att undergrävas.

Det hade alltså etablerats politisk konsensus om att lagprövning och författningsdomstol inte hörde hemma i svensk författning, och så förblev det också under flera decennier. Tage Erlander formulerade sin syn såhär:

Demokratin måste vara handlingskraftig. Människor vill nämligen inte nöja sig med att ha rösträtt för rösträttens egen skull. De vill att deras politiska ställningstaganden skall få påtagliga verkningar för dem själva och i samhällslivet. I en demokrati får det inte finnas spärrar, som omöjliggör att folkviljan kan förverkligas snabbt och effektivt. [...] De gamla maktbalansteorierna, som kunde försvaras i 1800-talets samhälle, då herremakt stod mot bondemakt och då ämbetsmannavälde var en realitet, är inte tillämpliga i ett samhälle som erövrat de grundläggande demokratiska förutsättningarna.⁴

Men frågan återkom. På femtiotalet blossade det upp en akademisk debatt om huruvida domstolarna egentligen hade lagprövningsrätt inom ramen för 1809 års regeringsform, som ju fortfarande gällde. Dåvarande docenten Gustaf Petréén förfäktade idén i ett inlägg i *Svensk Juristtidning* 1955, och menade att det under 1900-talet skett en rättsutveckling som inneburit att domstolarna i praktiken hade tillägnat sig lagprövningsrätt: »Domstolarnas möjlighet att pröva grundlagsenligheten av en författning är emellertid numera i vårt land klart erkänd praxis.»⁵

Detta bemöttes av utrikesminister Östen Undén.⁶ Han menade tvärtom att

det har i Sverige ansetts vara en hävdvunnen grundsats att en av statsmakterna i behörig form antagen lag inte kan domstolsvägen underkännas eller åsidosättas på grund av förment oförenlighet med grundlag.

Till stöd för denna ståndpunkt hänvisade Undén både till regeringsformen som sådan, till lagutskottsuttalanden från riksdagen på 1850-talet och till olika rättsfall och juridiska auktoriteter.

Uppenbarhetsrekvisitet – kompromissen

Med tiden skedde emellertid en förskjutning i synsätt. Med tillkomsten av ett starkare individskydd i grundlagen, bland annat inspirerat av Europakonventionen för skydd av de mänskliga rättigheterna från 1950, blev det oundvikligt att också formulera domstolarnas uppgift när det gällde att vaka över att dessa rättigheter inte kränktes av en riksdagsmajoritet. Här kom skillnaden i synsätt mellan borgerligheten och socialdemokratin åter upp till ytan, framför allt i samband med grundlagsutredningarna på sextiotalet.⁷

Borgerligheten tryckte nu återigen på för en generell lagprövningsrätt, medan socialdemokratin höll emot i linje med Undéns och Erlanders uppfattningar. Resultatet blev en kompromiss i 1974 års regeringsform, genom det så kallade uppenbarhetsrekvisitetet i RF II kap 14 §:

Finner domstol eller annat offentligt organ att en föreskrift står i strid med bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning eller att stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid dess tillkomst, får föreskriften icke tillämpas. Har riksdagen

eller regeringen beslutat föreskriften, skall tillämpning dock underlåtas endast om felet är uppenbart.

Denna bestämmelse ska tolkas som ett slags »nödventil«. Om statsmakterna en dag skulle bli tokiga, och börja stifta lagar som uppenbart strider mot de mänskliga rättigheterna, då ska domstolarna kunna underlåta att döma i enlighet med dessa lagar.

Med denna formulering fick borgerligheten till slut igenom sin lagprövningsrätt, men dess räckvidd beskars väsentligt. Professor Holmström konstaterar:

Uppenbarhetskravet har varit en effektiv spärr mot »juridikpolitik«. Så snart lagrådet ansett sig kunna godta ett lagförslag, eller ledamöterna i en domstol visar sig vara oeniga om grundlagsenligheten är det knappast sannolikt att en domstol eller en myndighet kommer till slutsatsen att ett grundlagsbrott är uppenbart. Någon livligt frekventerad kanal för försök att få igenom krav via lagprövning har domstolarna heller inte blivit.

Med denna formulering synes det då utbrutit politisk borgfred i lagprövningsfrågan igen. Partierna hade skaffat sig en gemensam uppfattning. Det var till och med så att borgerligheten senare under sjuttioalet skulle svänga igen, till en mer kritisk hållning gentemot lagprövningsrätten. Så sa den borgerliga majoriteten i konstitutionsutskottet 1979 klart och tydligt att »Det kan inte komma ifråga att politisk makt läggs hos sådana icke politiska organ som domstolar«. ⁸

De principiella problemen med domstolsmakt i politiska frågor

Som vi sett av denna historiska framställning är argumenten emot domstolars lagprövning, oavsett om denna sker i

en särskild författningsdomstol eller av allmänna domstolar, framför allt två:

1. Det demokratiska argumentet, eller folksuveränitetsprincipen. I en demokrati bestämmer folkets representanter över vilka lagar och regler som ska gälla. Om folket inte gillar de lagar som stiftas, så får de ställa sina företrädare till ansvar för detta i allmänna val, och byta ut dem. Men domarna i en domstol ansvarar inte inför folket och har inget demokratiskt mandat.

2. Risk för politisering av domstolsväsendet. Om man ger domstolar rätt att pröva lag, och därmed fatta i grunden politiska beslut, blir det plötsligt mycket intressant för statsmakterna, det vill säga riksdag och regering, att veta vilken politisk inställning en domare har i olika frågor. Borgerliga regeringar skulle alltså utse borgerliga domare, och vice versa för s-regeringar.

Mot dessa argument står minoritetsskyddsargumentet, det vill säga erkännandet av att en riksdagsmajoritet inte får stifta vilka lagar som helst. Det finns vissa grundläggande mänskliga rättigheter, uttryckta i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, i Europakonventionen och i Regeringsformen (2 kap.), som inte får kränkas. För att vaka över dem har domstolarna en roll att spela.

För att möta detta argument pekar den som är motståndare till författningsdomstol på möjligheten att göra en noggrann prövning av lagförslag *innan* de behandlas i riksdagen. I Sverige finns därför ett lagråd där ledamöter från regeringsrätten och Högsta domstolen granskar lagarna innan de går till riksdagen.

Så långt Sverige. Hur har man då gjort i andra länder? Ja, extremerna finns på var sin sida i den anglosaxiska världen. Storbritannien har ingen lagprövningsrätt för domstolarna, och inte heller någon författningsdomstol. Och det är ju inte konstigt: briterna har inte ens en skriven författning, och då

finns det ju inte någon grundlag som man kan pröva en lag gentemot. Det är ett uttryck för den starka ställning parlamentet har i brittiskt statsskick.

Den andra extremen står USA för. Här fungerar högsta domstolen (u.s. Supreme Court) som författningsdomstol, och prövar både federal och delstatslagstiftning mot den amerikanska konstitutionen, så kallad *judicial review*.⁹

Lagprövningsrätt för domstolarna syftar alltså till att stärka minoritetsskyddet och skydda de mänskliga rättigheterna. Men det är svårt att hävda, särskilt i dessa dagar, att USA skulle vara bättre på att skydda mänskliga rättigheter än vad Storbritannien och Sverige är. Däremot visar USA med önskvärd tydlighet på problemen med författningsdomstol med lagprövningsrätt. Beslut som i grunden är politiska, ibland mycket kontroversiella, fattas av domstolen utan att befolkningen kan göra något för att ändra dessa beslut eller ställa beslutsfattarna till ansvar.

Vi kan ta två exempel: aborträtten och fackföreningarnas organisationsmöjligheter. Aborträtten i USA hänger på ett enda rättsfall, *Roe v. Wade* från 1973. År 1970 stämde Norma L McCorvey (Jane Roe) delstaten Texas för att de hårda anti-abortlagarna stred mot konstitutionen. År 1973 fick hon rätt i högsta domstolen, och med det blev abort lagligt i hela USA.

Och när det gäller frågor som rör facklig organisering, så har USA:s högsta domstol haft stort inflytande. Man kan rent av säga att det inte i första hand var republikanerna som krossade amerikansk fackföreningsrörelse, utan högsta domstolen. Genom ett antal beslut i början av förra seklet undergrävde högsta domstolen fackets möjligheter att organisera löntagarna genom att döma ut fackets arbetsmetoder som stridande mot konstitutionen.¹⁰

Vi kan ju tycka olika om just dessa frågor – att det var ett bra domslut i abortfrågan och dåliga domslut i arbetsrättsfrågorna – men det är svårt att komma ifrån att detta i

grunden är politiska beslut, som borde varit en fråga för de folkvalda, inte för domstolen. Man förstår frustrationen hos dem som är emot abort i USA, eller hos dem som är för större möjligheter för facklig organisering: de kan i praktiken inte driva frågorna politiskt.

Det enda de kan hoppas på är att högsta domstolen en gång får en annan majoritet, och då ser vi hur det andra stora problemet manifesteras: politiseringen av domstolen. Varje ny domarutnämning föregås av spekulationer kring hur domarkandidaterna ställer sig i olika frågor. Eftersom domarna i högsta domstolen sitter på livstid – och det är sittande president som nominerar dem – kan alltså viktiga politiska frågor hänga på vilken domare som råkar dö under en demokratisk eller en republikansk president. Så förs slumpen in i det politiska beslutsfattandet.

Kan man verkligen anse att detta är ett system där folkviljan tillgodoses?

Jag är övertygad om att en förskjutning av makten från de folkvalda till jurister och tjänstemän också får omfattande skadliga effekter på medborgarnas uppfattning om demokratin och på det politiska samtalet. Varför ska medborgarna bry sig om politik, om de avgörande besluten ändå inte fattas av politikerna? Varför ska man över huvud taget gå och rösta?

Dessutom fostrar en sådan maktförskjutning sannolikt en annan sorts politiker: en som inte tar för sig och utmanar, eftersom det är meningslöst, utan som i stället lär sig hur man bäst försvarar juristernas och tjänstemännens beslut.

Ny borgerlig offensiv och Europakonventionens inträde

Från åttiotalet har borgerligheten på nytt börjat driva frågorna om författningsdomstol och lagprövningsrätt, och i den sittande grundlagsutredningen har man lyft fram det som en huvudfråga.

Bakgrunden är delvis det borgerliga ideologiska uppvak-

nandet på sjuttio- och åttiotalen. Man förstod att om man vill bryta upp välfärdsstaten, men inte kan samla en folkmajoritet för det, så får man gå den juridiska vägen.

En rad borgerliga hjärtefrågor kan drivas som grundlagsfrågor. Man kan till exempel hävda att vissa skatter är konfiskatoriska och står i strid med äganderätten.¹¹ Det kommunala skatteutjämningsystemet, som är en grundbult för möjligheten till välfärd på lika villkor i hela landet, kan sägas strida mot det kommunala självstyret. Fackliga stridsåtgärder kan brännmärkas som illvilliga angrepp mot enskilda företagens rättigheter.

Man kan således formulera ett borgerligt grundlagsprogram, där man säger sig slåss för mänskliga rättigheter, men i själva verket bara draperar borgerlig intressepolitik i ny klädning. Men för att en sådan strategi verkligen ska bli effektiv krävs ytterligare en sak: vidgad lagprövningsrätt för domstolarna, och helst en författningsdomstol.

En annan bakgrund är att vi fått in en tradition av lagprövning från internationell rätt. Efter andra världskriget väcktes frågan om man kunde skapa rättsliga instrument för att binda stater till att leva upp till en viss standard när det gäller mänskliga rättigheter. FN-deklarationen om de mänskliga rättigheterna hade tillkommit 1948, men den var inte rättsligt bindande. De västliga europeiska länderna bildade Europarådet, med Sverige som pådrivande och mycket aktivt part. Inom ramen för det samarbetet formulerade man 1950 Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna.

En konvention är rättsligt bindande för de stater som tillträder den. För att avgöra hur man ska tolka rättigheterna i enskilda fall behövs en domstol. Därför tillskapades Europadomstolen, med säte i Strasbourg, och inför denna domstol kunde konventionsländernas medborgare sedan klaga om de upplevde att ett lands lagstiftning stred mot Europakonventionen. Europadomstolen fick därmed en form av lagpröv-

ningsrätt, eftersom den ju faktiskt kunde underkänna ett konventionslands lagar.

Detta accepterades också av Östen Undén, som vid tillfället var svensk utrikesminister. Han gjorde sannolikt bedömningen att de rättigheter som stadgades i Europakonventionen redan var fast etablerade i Sverige, och därmed skulle det inte innebära något reell begränsning av demokratin i Sverige.¹²

Länge fick han rätt. Visserligen fälldes Sverige i Europadomstolen då och då under de decennier som följde, särskilt när det gällde frågor om hur svenska domstolsprocesser levde upp till Europakonventionens krav. Men i det stora hela står Sverige inte särskilt ofta inför skranket i Strasbourg. Det är framför allt Ryssland och Turkiet som får sina lagstiftningar prövade och kritiskt granskade av Europadomstolen.

Men då och då förlorar också Sverige en process. Det skedde till exempel 2006, då Byggnads granskningsavgifter för oorganiserade arbetare förklarades strida mot Europakonventionen. Dessutom har Europakonventionen sedan 1995 fått en än starkare ställning. Då inkorporerades konventionen i svensk rätt, vilket bland annat innebär att svenska domstolar ska ta hänsyn till vad Europadomstolen kan tänkas komma fram till vid en prövning.

Så skedde i det bekanta Åke Green-fallet, det vill säga pastorn som i en predikan hävdade att homosexualitet är en cancersvulst på samhällskroppen. När Högsta domstolen prövade om det var att anse som hets mot folkgrupp, kom man fram till att Europadomstolens praxis pekade mot att ett sådant uttryckssätt var inom ramen för yttrandefriheten. Därmed friades han.

Det innebär en direkt förskjutning av makt från de politiska beslutsfattarna till det juridiska fältet. Om riksdagen skulle vilja förbjuda sådana uttryck, så finns det faktiskt inga möjligheter längre. Man kan inte skärpa hets-lagstiftningen,

eftersom en svensk domstol då skulle kunna förklara en sådan lagstiftning som stridande mot Europakonventionen, och det får den inte vara enligt RF 2:23.

Lagprövning av EG-domstolen

Redan med Europakonventionen har vi alltså en förskjutning av makt från politikerna till juristerna. Men det är ingenting jämfört med vad EG-rätten och svensk EU-anslutning inneburit.

Hela EU-systemet har sedan dess tillkomst byggt på fördrag i vilka framför allt handelsfrågor reglerats. För att lösa tvister mellan länder och tolka fördragen finns en domstol, EG-domstolen, i Bryssel och Luxemburg. Den ska alltså skiljas från Europarådets domstol, det vill säga Europadomstolen i Strasbourg.

EG-domstolen har tillägnat sig en exceptionell ställning. På sextioalet deklarerade domstolen helt frankt att deras domslut stod över nationell lag. Det accepterades då av alla, utom den tyska författningsdomstolen som menade att man visserligen kunde acceptera det för vanlig lag, men inte för tysk grundlag. Skulle ett domslut av EG-domstolen komma i konflikt med tysk författning, så var det också i fortsättningen den tyska författningsdomstolens ord som gällde.

Men i övrigt etablerades alltså en form av lagprövning, som blev särskilt effektiv när systemet med förhandsbesked utarbetades. Då föreskrevs att om en nationell domstol under behandling av ett mål, befarade att en nationell lag stod i konflikt med EG-rätten, så var man skyldig att gå till EG-domstolen för ett så kallat förhandsbesked i frågan. Då gavs alltså EG-domstolen rätt att ingripa mitt i en nationell rättsprocess, vilket är helt unikt när det gäller internationell rättsordning.

Detta har gett EG-domstolen en starkare roll än andra fördragsövervakande domstolar, och man har inte tvekat att använda den ställningen. Beslut som EG-domstolen fattar berör

inte bara det land vars lagstiftning hamnar inför prövning, utan också alla andra medlemsstater, eftersom domstolen uttolkar en EG-rätt som ska gälla hela unionen.

EG-domstolens befogenheter blir ännu större mot bakgrund av att EG-rättens gränser inte är riktigt klarlagda. Sedan åttiotalet är EU-området en inre marknad, där syftet är att skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar för alla aktörer. Det innebär till exempel att ingen stat otillbörligt får gynna egna producenter genom att till exempel stänga ute andra EU-länders produkter, eller sätta upp krav som skräddarsytt för just inhemska intressen. EG-domstolen ska vaka över att dessa principer följs. Däremot har inte EG-domstolen något mandat att döma över rent nationella spörsmål.

Men var går gränsen? I dagens värld kan nästan varje del av ekonomin sägas ha en gränsöverskridande, och därmed EG-rättslig, dimension. Det innebär att nationella särintressen som är missnöjda med nationell lag kan försöka tänja EG-rätten för att få den att gälla också på sitt område och därmed få saken prövad av EG-domstolen.

På alkoholområdet har vi åtminstone två sådana fall, alkoholreklamen och internethandeln, där starka kommersiella intressen lyckades använda EG-domstolen för att få svensk lag underkänd.¹³

Sverige bestred i båda dessa fall att de svenska reglerna skulle påverka konkurrensituationen i Europa, men EG-domstolen tyckte annorlunda.¹⁴ Detsamma gällde Laval-målet, där domslutet faktiskt motverkar de uttalade syftena med EG-rätten. Genom att öppna för lönedumpning av utstationerad personal snedvrider man konkurrensen mellan olika producenter.

EG-rätten som instrument för borgerlig politik

Med detta är vi således framme vid dagens rättsläge. Från början drevs alltså kraven på lagprövning av de krafter som

ville inskränka demokratin. Det avvisades av både socialdemokrater och borgerliga. Med Europakonventionen fick vi emellertid en mjukare form av lagprövning, ganska snävt begränsad till sitt innehåll. Denna lagprövning utövas av Europadomstolen i Strasbourg, och det finns en bred politisk acceptans för detta.

Med EU-inträdet har vi fått en mycket mer långtgående lagprövning, som utövas av EG-domstolen. Genom förhandsbeskedsinstrumentet ska denna domstol ingripa i pågående rättsprocesser i medlemsländerna, och blir följaktligen ett mycket viktigt verktyg för den som är missnöjd med olika lagar i medlemsländerna.

Effekterna på alkoholområdet och arbetsrätten är välkända, men mer kan komma. Ibland behövs inte ens att det går så långt som till en prövning av EG-domstolen: det kan räcka med hotet om prövning i kombination med en marknadsliberalt inställd regering som gärna vill använda EU som svepskäl för förändringar man egentligen helst själv vill se.

Bonniers har till exempel i alla tider försökt få bort pressstödet, eftersom det medverkar till att hålla en del av Bonniertidningarnas konkurrenter, till exempel *Skånska Dagbladet* i Skåne och *Svenska Dagbladet* i Stockholm vid liv. Efter starka påtryckningar mot EU-kommissionen 2006 lyckades Bonnierföretagen få kommissionen att ifrågasätta om pressstödet var förenligt med EU:s statsstödsregler, och det räckte för att den borgerliga regeringen skulle ge med sig.

Nu förbereder man därför förslag som innebär att stödet till dessa två tidningar dras ner med cirka 50 miljoner kronor var, vilket de sannolikt inte klarar. Om *SkD* och *SvD* läggs ner blir Bonniertidningarna *Dagens Nyheter* och *Sydsvenskan* monopoltidningar i Stockholm respektive Malmö–Lundområdet.¹⁵

Ett annat aktuellt exempel kan hämtas från bostadspolitikens område. Där har fastighetsägarintressena hävdad

att systemet med allmännyttiga bostadsföretag med en hyresledande roll och bruksvärdessystem är oförenligt med EG-rätten. Nu verkar de ha fått regeringens utredare med sig, och vi kan mycket väl hamna i samma situation som med presstödet: regeringen avskaffar den sociala bostadspolitiken med hänvisning till EG-rätten, trots att detta aldrig blivit prövat av EG-domstolen.

Blir det bättre med Lissabonfördraget?

Det nu aktuella Lissabonfördraget kan komma att innebära att EG-domstolen får ännu större inflytande över nationell rätt. Lissabonfördraget innehåller en referens till den så kallade EU-stadgan för grundläggande rättigheter som gör denna stadga rättsligt bindande. Stadgan innehåller ganska långtgående regleringar av de sociala rättigheterna. Det finns alltså en risk att EG-domstolen utvidgar sitt kompetensområde ytterligare.

Det är i dag osäkert vilken ställning EG-domstolen får med det nya fördraget, vilket också tunga jurister har pekat på. Olle Abrahamsson, rättschef på Justitiedepartementet, skriver till exempel:

Genom att upphöja stadgan till en integrerad del av unionsrätten avhänder sig medlemsstaterna i själva verket kontrollen över stadgans tolkning, tillämpning och räckvidd. Detta är en konsekvens av att EG-domstolen kommer att vara den enda instans som har behörighet att tolka stadgan och förklara dess rättsliga betydelse.¹⁶

Det finns en risk för att EG-domstolen utvecklas till en europeisk författningsdomstol, vilket enligt min uppfattning vore mycket farligt. Låt mig bara ta ett exempel: abortfrågan. I EU-stadgan (artikel 2) slår man fast rätten till liv. Innefattar det fostret? Om en polsk kvinna åker till Sverige för att göra

abort, kan då hennes man klaga inför en polsk domstol och hävda att Sveriges lagstiftning strider mot EU-stadgan? Och ska då EG-domstolen avgöra abortfrågan i Europa, precis som högsta domstolen gjorde i USA 1973?

För att förebygga en sådan rättsutveckling, lade man i slutskedet av förhandlingarna in en begränsning av EG-rätten, i artikel 51. Där sägs att EU-stadgan inte får innebära en utvidgning av EG-domstolens kompetensområde, och att stadgan bara gäller de områden som medlemsstaterna redan har överlåtit till EU. Problemet är att det överlåtna området inte är riktigt definierat, och att EG-domstolen ofta på egen hand passar på att utvidga sin kompetens. De experter som för Grundlagsutredningens räkning analyserat EU-stadgan menar också att rättsutvecklingen med all sannolikhet kommer att gå i den riktningen.¹⁷

Men hur är det då med LO:s förhoppningar om att Lissabonfördraget ska stärka löntagarna? Jo, man kan ju hoppas att det blir så. Laval- och Ruffertdomarna visar ju att EG-domstolen inte ger mycket för löntagarnas rättigheter med nuvarande fördrag, så att så värst mycket sämre kan det ju inte bli.¹⁸

Men det är inte riktigt sant att EU-stadgan nu innebär att sociala rättigheter blir likvärdiga med de ekonomiska rättigheterna om fri rörlighet för arbetskraft, varor, tjänster och kapital. I slutskedet av förhandlingarna la man nämligen in en brasklapp (artikel 52 paragraf 5), där man gjorde en skillnad mellan de »klassiska» rättigheterna och de sociala rättigheterna. De senare ska mer ses som en sorts »principer» snarare än »rättigheter». Därmed reduceras faktiskt de sociala rättigheternas status, och det är väl inte otroligt att EG-domstolen med det kommer att kunna fortsätta att döma till förmån för kapitalets rättigheter, när dessa ställs mot löntagarnas. Men det får tiden utvisa.¹⁹

Hur tämja EG-domstolen?

Argumenten emot lagprövning (folksuveränitetsprincipen och risken för en politisering av domstolsväsendet) är så starka att de väger över de argument som finns när det gäller till exempel minoritetsskydd. De praktiska erfarenheterna i länder med författningsdomstol är inte goda, utan understryker snarare argumenten emot sådana system. Den lagprövning som nu finns, i RF II:14, med sitt uppenbarhetsrekvisit, är en rimlig kompromiss som vi bör stå fast vid.

Svårare är det med EG-rätten. Om utvecklingen helt gick att rulla tillbaka, skulle man vilja att EU-fördragen bara reglerade sådant som röstregler, kompetensområden etcetera. Det sakpolitiska borde avgöras av ministerråd och Europaparlament, och inte låsas i en konstitution.

Men där är vi inte, och det finns inget stöd för en sådan tanke i dag. Det näst bästa är då att försöka balansera de »kapitalistiska« fri- och rättigheterna som i dag är allenarådande, med sociala rättigheter, på det sätt som Lissabonfördraget åtminstone försöker att göra.

Då löper man alltså risk att överlåta mer till EG-domstolen än man hade tänkt sig. Det är inte bara socialdemokratiska politiker som ser det, utan frågan har lyfts även av borgerliga företrädare. Danmarks statsminister Anders Fogh Rasmussen har till exempel sagt att »vi måste försäkra oss om att det europeiska samarbetet byggs på demokratiska beslut, i stället för på domar från EG-domstolen.«²⁰

Vi måste alltså inse att vi har att göra med en domstol som inte drar sig för att ta åt sig mer och mer, på bekostnad av både medlemsstaterna och de folkvalda. Det innebär dels en centralisering av makten, där fler beslut flyttar upp till EU-nivå, dels en judikalisering av makten, där fler beslut tas av jurister i stället för förtroendevalda. Skräckscenariot är att EG-domstolen utvecklas till en europeisk författningsdomstol.

Därför måste man pröva nya vägar för att ställa saker och

ting till rätta igen, och snäva in EG-domstolens kompetensområde. Efter Lavaldomen framfördes krav på att Europaparlamentet skulle få en starkare ställning när det gäller utnämningen av domare. Till exempel skulle domarkandidater kunna frågas ut av parlamentet. Det tror jag är helt fel väg att gå. Så gör man i USA, och erfarenheterna förskräcker. Då politiserar man verkligen domstolsväsendet.

I stället är det två andra åtgärder som bör övervägas.

För det första bör EG-domstolen förses med en »grimma«, det vill säga något som håller emot när den breder ut sig på områden som ministerrådet inte hade tänkt sig. Begränsningen i artikel 51 är visserligen bra, men uppenbart otillräcklig. Den bör kompletteras med en särskild mekanism där ett enskilt medlemsland omedelbart kan lyfta ett kontroversiellt domslut till ministerrådet, när medlemslandet anser att EG-domstolen överträtt sina befogenheter. Ministerrådet ska då, eventuellt med kvalificerad majoritet, kunna besluta om förtydliganden i fördraget, som undanröjer domen. Då ställs saker och ting i ordning igen: politiker fattar de politiska besluten, jurister de juridiska. En sådan mekanism kanske inte kommer att användas särskilt ofta, men blotta existensen av den kommer att ha en återhållande verkan på EG-domstolen.

För det andra måste kvaliteten i dömandet förbättras. Att EG-domstolen utmärker sig genom att skriva nästan obegripliga domar är en allmän uppfattning bland jurister. Domsluten präglas av teoretiska resonemang som ibland kan ligga mycket långt från den praktiska verkligheten. Oraklet i Delfi framstår ibland som ett under av klarhet i jämförelse. Det leder till ny osäkerhet om hur EG-rätten egentligen ska tolkas.²¹ Dessutom är det ibland mycket tveksamt om domstolen egentligen har förstått hur den nationella lagstiftningen fungerar i praktiken.

Kan man då göra kvaliteten i dömandet bättre? Ja, det finns faktiskt ett föredöme som EG-domstolen borde ta lärdom av,

och det är Europadomstolen i Strasbourg. Denna domstol har på intet sätt en lättare materia att bedöma än EG-domstolen, snarare tvärtom, men man klarar det på ett mycket mer rätts-säkert och för medlemsländerna acceptabelt sätt. Domsluten är relativt lätta att förstå, också för en lekman.

Ett reformpaket för att höja kvaliteten på dömandet i EG-domstolen skulle således kunna innefatta följande punkter, hämtade från Europadomstolen i Strasbourg:

1. Avskaffa förhandsbeskedsinstrumentet. Eftersom EG-domstolen ingriper mitt i en rättsprocess, har den ett för dåligt underlag för att bedöma hur medlemsstatens rättsläge ser ut. Det är bättre att först vänta ut den nationella rättsprocessen, innan EG-domstolen kan komma ifråga.

2. Inför en möjlighet för enskilda domare i EG-domstolen att anteckna sig som skiljaktiga, reservera sig, mot domslutet. Eftersom denna möjlighet i dag inte finns, så försöker man göra kompromisser som alla domare kan gå med på. Då blir det otydligt och ibland obegripligt.

3. Förstärk den nationella kompetensen i processen. I Europadomstolen är det regelmässigt jurister från det land som berörs som förbereder målen. De vet hur lagstiftningen är uppbyggd, de kan språket, de kan ta hitta i förarbetena och de har bred praktisk erfarenhet från nationellt lagstiftningsarbete. I Europadomstolen är det också kutym att när det gäller större mål, så är alltid domaren från det land som berörs med och fattar besluten. I EG-domstolen tillämpas inget av detta, vilket är en viktig orsak till att domsluten får en så låg kvalitet.

Med detta skulle vi på sikt kunna begränsa den räckvidd som EG-domstolen tagit sig och höja kvaliteten i dömandet, något som i dag, efter Laval och Ruffert, framstår som helt nödvändigt. Domstolsväsendet har successivt fått breda ut sig på de folkvaldas bekostnad. De förtroendevalda har klätts i lager på lager av juridiska överrockar. Det är hög tid för de folkvalda att göra sig fria.

Del 3.

**Har idé-
smidandet
lämnat
partierna?**

HANNA FINMO

**samtalar med Håkan A Bengtsson,
Göran Eriksson, Jörgen Hammarin
och Camilla Lundberg Ney**

Var finns idé- politiken i dag?

Det bubblar på sina håll av idépolitisk verksamhet, fast kanske främst utanför partierna. Detta gäller även arbetarrörelsen och vänstern. Sedan nittioalet har tidskriften *Arena* inte bara blivit det främsta vänstermagasinet i den svenska debatten utan även expanderat till Arenagruppen, som i dag innefattar tankesmedjan Agora, bokförlaget Atlas och den internetbaserade ledarsidan *Dagens Arena*. På ABF-huset på Sveavägen i Stockholm, och på andra håll i landet, drar seminarier och studiecirkel fulla hus. På tio år har vänstertidskriften *Fronesis* etablerat sig som ett betydelsefullt organ för svensk och internationell samhällsteorisk debatt. Under senare år har också LO:s folkhögskola Brunnsvik erbjudit en mötesplats för intellektuella politiska samtal mellan facket och nya rörelser som Attac.

Vilka erfarenheter bör då lyftas fram från dessa olika former av levande idédebatt i partiernas utkanter, om man önskar vitalisera arbetarrörelsens övergripande påverkan av samhällsdebatten? Hanna Finmo frågade några av dem som varit drivande i dessa verksamheter: Håkan A Bengtsson, vd för Arenagruppen, Göran Eriksson, chef på ABF Stockholm,

Jörgen Hammarin, studierektor för Brunnsviks Folkhögskola, samt Camilla Lundberg Ney, som varit ordförande för tidskriften *Fronesis* i fem år.

Vilken ställning har idépolitiken i dag?

Jörgen: Intresset för idépolitik verkar ibland vara större i medborgarnas sinnen än i de politiska systemen. Jag tror att många människor längtar efter samtal om värderingar och alternativ. Miljöhoten och andra orättvisor i Sverige och världen är en god ingång till ideologiska samtal. Individuella och existentiella funderingar om livets mening bor granne med mer kollektiva frågetecken om hur en annan värld kan bli möjlig. Valforskaren Sören Holmberg brukar konstatera att partistrateger tenderar att övervärdera plånboksfrågor, och därmed undervärdera väljarnas förmåga till djupare reflektioner.

Vi har även länge skadats av en alltför snäv efterkrigsdefinition av begreppet arbetarrörelse. För mig är arbetarrörelsen en bred väv av värderingar och organisationer. Alltså något mer blandat och spännande än bara ett parti plus LO. Socialdemokratins politik blir helt enkelt bättre av otyglade samtal i många forum – i allt från ABF-huset i Stockholm till ABF:s vardagsrum i Ludvika, på träffar mellan LO och Attac på Brunnsvik, under de temadagar som anordnas i samband med popfestivalen »Peace and Love«, på World Social Forum och hos tankesmedjor som radikala Agora. Missförstå mig rätt, idéer behöver smidas också inne i politiska partier. Men den socialdemokratiska tankesmedjan är, och ska bara vara, en del av väven.

Partipolitiskt arbete har låg status, delvis som ett resultat av nyliberalernas framgångsrika antipolitik. Men demokratin har pressats tillbaka också genom att politiker själva har lämnat walkover till marknaden. Som en rätt naturlig konsekvens blir partierna mindre intressanta.

En gång idéburna organisationer är inte med automatik alltid idébärande. En levande folkrörelse är mer än en sammanträdesförening, där i värsta fall protokollen skrivs i förväg.

Samtidigt finns det också goda tecken. Jag själv har efter hand förstått att samhällsengagemanget är större 2008 än det var under min egen politiskt intensiva tonårstid 1968.

Göran: Sett till antalet tankesmedjor eller vad du nu vill använda för att mäta det, så har idésmidandet fått mindre resurser. Arbetarrörelsens Tankesmedja var till exempel underfinansierad redan när den startade.

Den förändring som skett i samhället tror jag är en bredare samhällsförändring. Jag läser till exempel just nu Kjell Östbergs Palme-biografi om femtio- och sextiotalen. Det var en annan tid, det fanns en annan identifikation och ett klass-tänkande. Samtidigt höll de kanske bara ett par presskonferenser om året. I dag är de ledande partiföreträdarna tillgängliga för medierna dygnet runt. Kanske blir orden utslitna av enbart mängden exponering.

Men från mitt perspektiv betyder det verkligen något hur ofta partiledarna eller de högt uppsatta politikerna kommer och deltar i våra debatter eller arrangemang på ABF. Göran Persson var med på vår facklig-politiska aftonskola bara ett par veckor innan valet 2006. Det sades innan att han bara kunde stanna en timme, han stannade en och en halv. Wanja Lundby Wedin stannade två och en halv timme och deltog i diskussionerna. Det märks att de uppskattar det.

Camilla: Att vara idépolitiskt intresserad låter tjuvigt. Ingen politiskt intresserad och engagerad människa vill nog säga att man struntar i idépolitiken. Men i praktiken har varken de som bedriver idépolitiska samtal eller idépolitiken som sådan någon vidare status i partipolitiken. Låt mig ta ett personligt exempel. Jag var ordförande i fem år för den idépolitiska tidskriften *Fronesis*, som startades av ett gäng unga sos-sar och som blev årets kulturtidskrift 2004. Jag kan räkna på

den ena handens fingrar de förfrågningar jag har fått från det socialdemokratiska partiet om att föreläsa kring något tema i tidskriften eller något annat idé- eller kulturpolitiskt.

De som tycker att idépolitiska samtal är syret i livsluften får inte utlopp för detta inom de politiska partierna. Snarare sker det i tidskrifter, på en del bloggar, communities på nätet, i studiecirklar, på seminarier eller vid en del kurser på folkhögskolor och universitet. Det sker i samtal runt middagsbord, över ett ölglas eller en kaffekopp. Jag tror att idé-samtalet har blivit privat, det har blivit en sak mellan dig och den bok du läser, det program du lyssnar på, mellan dig och dina nära. Men alla idéer mår bra av att stötas och blötas med andra. Det är så de vidareutvecklas och får nytt liv, ny kraft.

Håkan: Förutsättningarna för idépolitik är bättre än någonsin. När jag själv startade min första tidning 1976 var det stencilapparater och Tipp-Ex som gällde. I dag är det mycket lättare och billigare att producera en tidning eller etablera en plats på nätet. Möjligheterna är stora. Det gäller att våga.

Men villkoren för idébildningen har förändrats. Ombudsmannens roll i det svenska samhällslivet har minskat medan »opinionsbildarnas« betydelse har ökat. Partierna har tappat medlemmar. Det är förmodligen skälet till att det är så populärt att starta tankesmedjor. Dock finns inom detta fält en övervikt för borgerliga idéinstitut. Arbetarrörelsen har alltför länge hoppats att de traditionella folkrörelsestrukturerna klarar av idébildningen även i framtiden. Men allt detta är nog en konsekvens av större samhällsförändringar, framför allt av medialiseringen av det politiska livet. De politiska partierna och organisationerna behöver emellertid sin egen idébildning för att kunna leva och utvecklas.

Vilken plats ges idédebatten inom vänstern i dag?

Jörgen: Visst finns det plats för idédebatt inom vänstern i vid mening. Se bara på ABF:s föreläsningar och idéstugor

som jag tror samlar fler politiskt intresserade än det samlade partilivet.

Göran: När jag började på ABF i slutet av sjuttioalet hade vi många gånger fler studiecirklar och möten än vad vi har i dag. Vi hade också långt fler medlemmar. Å andra sidan kan man om ABF:s verksamhet säga att vi i stort sett har ersatt det stora antalet studiecirklar med vår öppna seminarieverksamhet. När mindre än en procent av de röstberättigade i Stockholm är medlemmar i Stockholms arbetarekommun, så är det nödvändigt att vända sig utåt.

Beror detta på att det inte är tillräckligt högt i tak inom de politiska partierna?

Håkan: Jag tycker att det är högt i tak, i varje fall högre än tidigare. Jämfört med högern finns en god tradition med öppna och hårda debatter och en pluralism av åsikter. Tyvärr finns också en baksida, ett slags intolerans som jag finner stötande. På många håll är det populärt att sätta etiketter för att visa att de ena eller andra är höger eller vänster, karriärist eller »broiler«. Detta befrämjar inte en politisk idédebatt. Snarare dödar det en framåtsyftande framtidsdiskussion.

Camilla: Jag har mött socialdemokrater med god insyn i partiets innersta kärna som sagt att det »nästan är för högt i tak i partiet«. Det gör mig bedrövad. Än värre är att partierna inte längre tycks behöva sina medlemmar. Partimedlemmarnas åsikter ses inte längre som viktiga när dagens samhälle ska analyseras och partierna utforma sin politik.

Ett problem för vänstern i allmänhet är avsaknaden av noder som kopplar samman de grupper av människor som diskuterar politik, idéer och visioner. Utan kontakt med varandra kan dessa utspridda öar inte bli nätverk och de möten som skulle kunna förnya och utforma politik för en ny tid äger inte rum. Partierna har skral kontakt med de grupper där politisk diskussion och nytänkande faktiskt finns. Mer

öppna, inkluderande partier som visar att man har mer användning för partimedlemmar än som kampanjarbetare vore en god start för att förnya vänstern. Om partierna strävade efter att bli knutpunkter för idépolitiskt intresserade skulle resultatet mycket väl kunna bli att de själva fann sig revitaliserade av bara farten.

Jörgen: Även stora organisationer kan drabbas av sektaristiska tendenser, och tro sig vara sig själv nok. Mona Sahlins påminnelse om partiets behov av kärleksfulla kritiker är viktig. Hur vi i grunden ser på gränsryttare är för mig en kvalitetsfråga. Är huvudreflexen att bevaka? Eller att bejaka och ta till vara?

I våra stora folkrörelser störs jag av en alltför vanlig uppdelning i ledare och ledda, där medlemmar ses som några andra som ska servas, aktiveras och informeras. För mig är folkrörelser idéer och människor, inte organisationsrutor eller megafoner. Därför behövs en diskussion om hur arbetarrörelsen kan vitaliseras som just rörelse. ABF:s föreläsningsstafetter om detta är en liten men ändå viktig motkraft. Samma sak med folkbildningslinjen på Brunnsvik och skolans kurser i pedagogiskt ledarskap.

Vilka tror ni är de huvudsakliga skälen till att den idépolitiska diskussionen i så stor utsträckning har lämnat de politiska partierna?

Göran: Politik i dag ser ju delvis annorlunda ut. Det finns från politikernas sida ett taktiktänkande om att inte binda sig förrän beslutet kommer, för att få maximalt genomslag. Om man skriver en artikel och kräver ett svar men inte får med de högsta företrädarna i debatten får man ingen spännstig idédebatt.

Men också samhället fungerar annorlunda. Arbetarrörelsens tankar om samhällsinflytande över näringslivet har ju körts i botten. Socialiseringar eller till exempel löntagar-

fonder har prövats på olika håll och det blev inte så bra. Nu handlar politiken ofta om nivåer och detaljer i exempelvis socialförsäkringarna – saker som är så komplicerade att politikerna själva inte fattar det alla gånger. Dessutom styrs så mycket av världs- och EU-marknaderna. Mitterands försök att bedriva expansiv politik i början av åttiotalet kanske var det sista försöket, dödsstöten för den typen av politik.

Socialdemokratins uppfattning om alla människors lika värde borde både kunna innefatta ett starkt system av socialförsäkringar och pensioner – och ett förhållningssätt till det förtryck och den miljöförstöring som drabbar hela världen. Det borde vi bli bättre på att berätta och diskutera. Och ändå sysslar vi med idéproduktion på många håll: i *Tiden*, *Tvärdrag*, genom bokutgivning och artiklar.

Nu har vi även SAP:s rådslag. Men de är formulerade som jättelika frågor som var och en kunde besvaras med en bok. På presentationen av det internationella rådslaget ställde jag frågan om huruvida det även skulle bli debatt om det slutliga förslaget, men de verkar inte vara helt säkra på hur svaren ska användas. Faran med dessa rådslag är ju att det kan bli som med pensionsuppgörelsen. Trots flera rådslag bland medlemmarna ansåg man sig få »fel svar«, och då hade man dessutom redan förhandlat fram en uppgörelse med de borgerliga. Då är ju frågan varför man frågar medlemmarna vad de tycker.

Håkan: Risken är stor att ett parti som tappar medlemmar även får en minskad förståelse för att en organisation måste rymma pluralism. Ernst Wigforss sa en gång att det i ett stort parti med en stark partiledning måste det finnas en organiserad opposition. Även om organiserade fraktioner inte är något att eftersträva ligger det något i påpekandet. Men problemet är att SAP i dag är ett mycket mindre parti än tidigare. Små organisationer är mer intoleranta mot olik-tänkande. Det har vänstern utanför socialdemokratin visat genom historien med alla sina partisplittringar och utstöt-

ningar av kritiska minoriteter. Se på vad som hände med kritikerna inom vänsterpartiet. Risken är att socialdemokraterna drabbas av samma intolerans. Idésmidandet förutsätter tolerans och pluralism och att man tillåts ställa frågor som det ännu inte finns några färdiga svar på.

Politikens utformning avgörs i dag alltmer av mediernas makt, logik och funktionssätt. Vad tror ni detta kan leda till och hur kan det bemötas?

Camilla: Självva det politiska samtalet i Sverige pågår under en blöt filt av samförstånd och konsensus. Var är humorn, rappheten i repliken? Sanningen är att politiker med de egenskaperna ofta blir populära i andra länder, men ofta blir de utstraffade i Sverige.

Media är i dag det primära sättet att nå medborgare och partierna har få direkta kanaler där de kan kommunicera med medborgare och medlemmar utan att budskapet filtreras genom någon tredje part. För att nå ut måste partierna spela på medias villkor. Resultatet blir partiledningar fixerade vid frekventa utspel. Risken är uppenbar att det öppna sökandet efter hur vår nya tid ska förstås samt långsiktigheten och visionerna sätts på undantag. Politik blir därmed mer en fråga om snabb krishantering än om att skapa en bättre, mer jämlik och rättvis framtid.

Friserade, lagom tillspetsade utspel gör politiken mer förutsägbar och i värsta fall, mer tråkig. När reklambyråerna testar hur olika förslag kommer att tas emot av allmänheten blir utrymmet litet för de partier som vill gå före och ta strid för att vinna över folket med argument.

Jörgen: Folkrörelser kan välja mellan två huvudvägar: marknadsföring eller folkbildning. Här går både medelålders och unga organisationer vilse. Det som borde vara samtalsfrågor reduceras till sådant som behöver förankras. Man blandar ihop information med kunskap, allt blir mer ytligt

än fördjupat. Det är helt okej att vilja synas, men det blir problematiskt när det mediala engagemanget blir viktigare än en demokratisk process kring innehållet. På detta sätt förverkligas nyliberalernas våta dröm om att reducera medborgarskapet till ett kundval på marknaden.

Oscar Olsson använde devisen »Inte för, utan genom folket« när han skulle förklara den radikala folkbildningens idé. Studiecirklar och begründande läsning var en del i föreningsarbetet. Det var en kulturkamp som utmanade de dominerande synsätt som legitimerade den rådande samhällsordningen. Detta tänkande från arbetarrörelsens barndom känns igen i att många av dagens nya grupper vill vara kunskapsrörelser. Vi måste minnas varför vi byggde egna hus, startade tidningar, skrev egna böcker och tänkte egna tankar. Det handlar om att upptäcka att motstånd kräver kunskap.

Göran: Socialdemokratin hade en radikal image fram till 1968. Efter sextioalet har det varit mycket svårare. Jag tror det är näst intill ofrånkomligt att man växer ihop med makten när man regerar. Nu när vi är i opposition har vi chansen att göra något åt detta.

Som politiken ser ut i dag tror jag det är nödvändigt att arbeta med informationskonsulter – liksom man har en datakonsult för att fixa skrivaren. Frågan är snarare vilka som får övertag genom att de duktigaste opinionsbildarna går att köpa. Om företagen får ett försprång blir det ett problem som vi måste möta genom våra större antal. Däremot tror jag att det är nästintill omöjligt att förstå eller styra en opinion.

Håkan: Ingen kommer förbi medierna. De går inte att tänka bort. Men ett politiskt parti måste balansera dessa med egna medier och ett eget politiskt tänkande bortom den kortsiktiga politiska horisonten. Detta saknar jag i dag. Jag tycker att i stället för att kritisera medierna eller konsulterna borde partierna göra något åt den egna idéfattigdomen. Ofta blir kritiken av mediesamhället en besvärjelse som bara be-

kräftar världens jävlighet. Uppgiften är ju att förändra världen, bara den som genom exemplets makt går före lyckas göra skillnad.

Ni har alla varit aktiva inom organisationer som främjar idédebatt utan att vara knutna till någon partiapparat. Har ni valt att ha det så, och vilken roll spelar det att man är partipolitiskt obunden?

Jörgen: Brunnsviks folkhögskola föddes ur mötet mellan den unga arbetarrörelsen och det tidiga 1900-talets strävan efter tankens frihet. Dessa historiska vingslag kändes igen när vi för sju år sedan blev gemensam mötesplats för aktiva inom den äldre och stora rättviserörelsen facket och aktiva inom de mindre och yngre rättviserörelser. Det kändes bra att som arbetarrörelsens äldsta skola göra det många pratar om men få gör allvar av – vara en brobyggare mellan äldre och yngre rörelser. Det har varit ett viktigt utbyte med både glädje och allvar, en växande respekt för varandra. Det har lockat till alliansbyggen och inneburit väldigt mycket ömsesidigt lärande. Rätt ofta saknar folk inom Attac kunskap om globaliseringens påverkan av den fackliga vardagen. Och många inom arbetarrörelsen har dålig koll på EU:s – och Sveriges! – påtryckningar för att privatisera vattenförsörjningen i fattiga länder.

Brunnsvik har aldrig varit någon partiskola. I skolans idéprogram sägs att vi vill lyfta individen i kollektivet och kollektivet som idé hos individen. Vi företräder arbetarrörelsen som idé mer än som struktur. Därför har vi också lättare kunnat prata om oss som hela rörelsens skola. Avståndet till Stockholm, de hemska 22 milen som ibland ligger oss i fatet, tror jag också den har varit bra för integriteten och öppenheten.

Håkan: För 20 eller 30 år sedan hade kanske den etablerade arbetarrörelsen kunnat härbärgera en verksamhet som Arenagruppen. Varför detta inte blivit fallet kan man förstås

fundera på. Intresset har kanske inte varit tillräckligt stort. Därför har Arenagruppen vuxit upp som en oberoende organisation. Det beror möjligen på att vi hade idéer som inte gick att utveckla inom arbetarrörelsens traditionella hägn.

Camilla: *Fronesis* startade som skriftserie i ett samarbete mellan Socialdemokratiska studentförbundet och LO, som även stod för finansieringen. Ganska snart blev det uppenbart att traditionen inom partierna att nominera till uppdrag inte var särskilt lämplig. För oss var det mindre viktigt att ha en representant från en viss ort eller studentförening med i redaktionskommittén, snarare behövdes människor med kunskap om tidskriftsmakeri och internationell idépolitik. Att vi var partipolitiskt obundna – men samtidigt utgick från arbetarrörelsens värderingar – gjorde *Fronesis* mer attraktivt för människor utan eller med en annan partibok än den socialdemokratiska. På så sätt blev både samtalen och tidskriften intressantare. Och än mer oförutsägbara.

Finns det en risk att idépolitik enbart engagerar ett fåtal intellektuella, och hur får man som arbetarrörelseorganisation fler att delta?

Jörgen: Idédebatten blir inte bara mer demokratisk genom att vara folklig. Den blir också bättre när den är folklig. Det behövs ett vardagsförankrat och kontinuerligt analys- och framtidsarbete. Just därför bör idédebatten vara en integrerad del i folkbildningsarbetet. LO:s Rättviseutredning på nittiotalet är ett mycket bra exempel på en idépolitisk diskussion som samlade många fler än ett fåtal intellektuella. Genom ett brett mobiliserande folkbildningsarbete på arbetsplatser i hela landet frigjordes både kraft och intellektuellt djup. Man uppmärksammade frågor som berörde och människor kände att de togs på allvar. Rättviseutredningen gav underlag till seminarier, skrifter och LO-program, samtidigt som den stimulerades av olika slags medverkan utifrån.

Forskningscirkel är även det en form som borde användas mer, bland annat som ett verktyg för idéutveckling och samhällsförändring. Forskningscirkel är ett organiserat kunskapssökande där frågorna formuleras av deltagarna i ett jämställt samarbete med forskare. Exempelvis skulle forskningscirkel kunna ge kunskap och kraft för att förbättra arbetslivets villkor eller utveckla framtidens hållbara boende.

Camilla: Idépolitik är inte något som per definition tillhör ett fåtal. Det är heller inte ett intresse som kan, eller bör, kommenderas fram. Idépolitiken måste få finnas på sina egna villkor. Det måste finnas arenor där man kan tala till punkt, lägga till fler perspektiv på en fråga och därmed göra diskussionen mer komplicerad. Min erfarenhet är att den typen av samtal skapar stor energi, nyfikenhet och lust hos dem som deltar. Arbetarrörelsen behöver kontinuerliga injektioner av den energi som idéer om och begär efter ett bättre samhälle skapar.

Idépolitiska diskussioner kan ske överallt. Det kan vara tidskrifter, bloggar, communities, seminarier, föredrag, tidningar, teve, studiecirkel, kurser och telefonkonferenser. Formerna och innehållet kan variera över tid, men behovet av samtalets förnyelse är konstant. Om demokratin som politiskt projekt ska ha en ljus framtid krävs att inkluderande nätverk för dessa politiska samtal skapas. Däri ligger arbetarrörelsens utmaning.

Håkan: Idépolitik som bara intresserar intellektuella är inte intressant. Idépolitik måste möta praktiken för att vara något mer än akademiska seminarier. Arbetarrörelsens historiska framgångar beror på en fruktgivande spänning mellan »de intellektuella« och den breda folkliga förankringen i »rörelsen«. Kanske har den försvagats i båda dessa ändrar. Idépolitik har också betraktas med viss skepsis från delar av rörelsen som något akademiskt och elitistiskt. Och på den akademiska kanten har också funnits en misstro mot vanligt

folk. Om den ideologiska debatten lever i sina elfenbenstorn förlorar den sin politiska betydelse. Politik utan större vyer förtvinar i närsynthet.

Hur mycket kan man säga att det är Timbros förtjänst att samhällsdebatten i Sverige har vridits åt höger, och kan vänstern lära något av högerens skickliga smedjebyggande under de senaste årtiondena?

Håkan: Jag tror att högervågen främst är internationell och strukturell. Men i Sverige har vi en övervikt av tanksmedjor på högerkanten, vilket har lett till en nyliberal dominans över dagordningen. Vi har en mer liberal offentlighet än i många andra europeiska länder. För detta har Timbro med flera spelat en viktig roll, då de markerar högerpositionen så tydligt.

Camilla: Timbros betydelse i dag ska inte överdrivas, ända sedan deras topp under åttio- och nittiotalen har de bara utdefinierat sig mer och mer. Det var snarare det så kallade nya arbetarpartiet, med en mer trovärdig moderat ekonomisk politik, och socialdemokratins egna brister som bäddade för att debatten har fortsatt att vridas åt höger.

Jörgen: Visst har högerens långsiktiga och metodiska opinionsbildningsarbete haft framgång. Detta pekar på betydelsen av uthållighet.

Men vi gör ett stort misstag om vi nöjer oss med att som högern låta centralt placerade *think-tanks*, som knyter till sig forskare och debattörer, ge ut rapporter och skriva debattartiklar. Den kloka folkbildningsvägen är i stället att förena radikala tanksmedjor med breda folkbildande verksamheter – såsom föreningsträffar, idéstugor och föreläsningar, studiecirklar och folkhögskolekurser.

Camilla: Det finns absolut lärdomar att dra av högerens skapande av tanksmedjor. Vänstern är förfärligt dålig på att bygga upp tanksmedjor. Går du i tankar på att starta en

tankesmedja så se till att oberoendet är inbyggt från start, eftersom vänsterns partier verkar ha en obändig vilja att kontrollera.

De partier som både vill följa trenden och samtidigt behålla kontrollen skapar tankesmedjor formellt knutna till sig själva. Problemet är bara att ingen lyssnar. Samtidigt uppfattas alla utspel som beställda av partiledningen. Resultatet riskerar att bli en tungrodd organisation med tråkiga rapporter och dåligt mediegenomslag. En sådan tankesmedja kan ändå fylla sin funktion för ett partis interna idéarbete, men något vidare genomslag utåt är svårt att räkna med.

Socialdemokratin och fackföreningsrörelsen borde skaffa sig en sammanhållen, genomtänkt och långsiktig mediestrategi. Centralt för strategin borde vara att stödja oberoende tankesmedjor, tidskrifter och andra arenor där nya idéer kan skapas och spridas. Och varför inte kika närmare på hur en vänsterorienterad dagstidning kan bli verklighet? Det finns så mycket som både är genomförbart och önskvärt.

Håkan: Ja, tankesmedjor måste tillåtas vara oberoende och leva sitt eget liv. Det är inte så populärt inom delar av rörelsen. Där är »kontrollen« ofta viktig. Historiskt sett har förlag och tidningar varit direkt ägda av en facklig organisation eller ett parti. Arenagrupperna ägs av en ideell förening. Vi behöver starka radikala tankesmedjor som står fria. Men också idébildning inom partierna. Och ett idéutbyte mellan dessa.

Jörgen: Jag tror att samhällsanalys och ideologiskt tankearbete mår bra av en armlängds avstånd till dagspolitikens taktiska överväganden.

Många tankesmedjor stannar tyvärr vid att vara elitprojekt som i sin tur främst kommunicerar med andra eliter. För ett parti som har ambitionen att vara ett folkrörelseparti är uppgiften större. Folkrörelser som vill ha mer demokrati och samhällsförändring måste anstränga sig för att förena elit och bredd, så att medlemmar och sympatisörer kan komma med

på en gemensam kunskapsresa. Min mening till arbetarrörelsens organisationer blir därför igen: använd folkbildningens idéer och metoder, det egna studieförbundet och närstående folkhögskolor.

Håkan: Socialdemokraterna behöver en egen idéutveckling, egna studier och en egen idédebatt. Den måste ges mer resurser och den egna organisationen stärkas. Sedan behövs opinionsbildning som är utåtriktad. Men varje organisation behöver en debatt om den inre ideologiska kompassen. Annars förtvinar den.

Vad mer kan vi göra för att öppna upp debatten och skapa mötesplatser?

Jörgen: Jag är en av Arenagruppens och Ordfronts lyckliga bokombud. Och jag tänker rätt ofta på alla dessa intressanta politiska böcker som ges ut men läses av för få och används på tok för lite. Här tror jag i all enkelhet att radikala tidskrifter är en dåligt använd pedagogisk resurs. Artiklar kan fungera som bra och breddande ingångar – på möten, i studiecirkel och på kurser.

En gång i tiden rörde bokcirkel vägen för politisk demokrati och folkhem. Vad sägs om tidningscirkel för att i vår tids mediebrus stödja kritisk läsning?

Håkan: Det gäller att utveckla och professionalisera det man har. Men också att våga vara öppen för samarbete med andra. Alldeles för mycket av rörelsens mötes- och seminarieverksamhet riktas inåt.

Camilla: Det viktiga är också att våga prova. En vänster-
vision inkluderar att vidga det som uppfattas som politik och att vidga det folkliga deltagandet. Vi behöver inte en experimentverkstad i demokrati utan tusen. Olika länder i Latinamerika har skapat nya former för lokalt politiskt deltagande och på så sätt vidgat demokratin. Ett sådant arbete bör vänstern självklart stödja och nyfiket lära av.

En stor utmaning ligger också i att göra världen mindre. Kenyas kåkstäder, Zimbabwes galopperande kris och Frankrikes brinnande förorter måste komma närmare. Aktivister måste kopplas samman över gränserna utan att alltid gå omvägen via utsedda representanter. Kapitalismen är i dag global och då måste politiken också vara det. Den globala rättviserörelsen har via World Social Forum visat hur politiska aktioner kan skapas över nationsgränser, som till exempel den globala demonstrationen mot Irakkriget 2003. Den har också kopplat samman olika lokala nätverk och organisationer med varandra. Ofta finns mer som förenar än vad man i förstone tror.

En mer global politisk agenda kan ofta genomföras även på väldigt lokal nivå i Sverige. Svenskarna och vänstern har fortfarande anledning att vara stolta över vår gemensamma välfärd, trygghetssystemen och den fackliga anslutningen. Men inget av detta står ohotat. Det krävs både en mobilisering för välfärdens idéer och en kontinuerlig vidareutveckling av vänsterns politiska projekt. Det som då krävs är en öppenhet för nya idéer i form av internationell politisk teori och praktik, bra koll på verkligheten här hemma och mod att gå före.

Vad behövs för att vänstern ska ta ytterligare plats i samhällsdebatten – mer pengar, andra arbetssätt, högre i tak eller något helt annat?

Håkan: Problemet är att ideologi i alltför hög grad förknippas med att studera historien. Mycket är tillbakablickande. Men historien kan inte skriva planer för framtiden. Historien är en referenspunkt och en erfarenhetsbank att ösa ut. För att vinna framtidens ideologiska strid handlar det om att våga experimentera med framtiden. Detta saknas i dag på vänsterkanten. Det är skälet till att högern tillåtits dominera idédebatten och nu också övertagit regeringsmakten.

Göran: Det behövs i första hand mer pengar, att man vänder sig utåt, men också att man främjar idépolitiken. Man kan dra en parallell till EU-parlamentsvalet. Det klagas på att folk inte röstar i samma utsträckning som till riksdagsvalet. Samtidigt satsar partierna kanske en tiondel av de resurser de lägger inför ett riksdagsval och det gäller även mediernas bevakning. Satsar man inte lika mycket så får man förstås mycket mindre genomslag, det är bara logiskt. Jag har visserligen inga siffror på det, men jag misstänker att betydligt fler av partiexpeditionens tjänstemän sysslar med information, reklam, marknadsföring eller broschyrproduktion än med idédebatt.

Jörgen: Kanske behöver vi ställa frågorna »varför ska vi ha idédebatt?«, »vad ska den handla om?« och »hur ska den bedrivas?«. För mig handlar det i grunden om vilken sorts rörelse och parti jag gillar. Jag är demokratisk socialist för att jag vill att demokratins ideal ska sätta sin prägel på hela samhällsordningen, som det så vackert brukade stå i parti-programmet. Den arbetarrörelse jag gillar vill göra något åt klyftor och maktordningar som hindrar människor från att förverkliga sina bästa stämningars längtan, för att låna ord av Hjalmar Branting. I vårt parti har vi för lite av systemkritik och för mycket av systembevarande försiktighet. Därför måste arbetarrörelsens idédebatt handla om vad som i dag hindrar eller möjliggör rörelsens grundläggande demokratiuppdrag. Det kan handla om arbetslivets demokratisering, en mer deltagande politisk demokrati samt om vägar till en hållbar och rättvis världsordning. Inom fackföreningsrörelsen är det lite bättre. Här finns mer kunskap om både klassklyftor och maktförhållanden, och därmed också mer av ifrågasättande.

Inom den globala rättviserörelsens myller av organisationer och grupper finns det både aktivism och analys. Vid World Social Forum i Brasilien och Kenya har jag blivit på-

mind om vilka viktiga hemläxor arbetarrörelsen i Nord har att göra. Forumets paroll »en annan värld är möjlig« vittnar om något annat än resignation och politiska justeringar inom begränsade ramar. Vi behöver förstå det globala klass-samhället och påminnas om gemensamma intressen. Risker finns att löntagare ställs mot varandra. Vi har mycket att lära om hur man kan länka samman lokala och globala rättvis- och demokratikamper. När jag var på World Social Forum i Nairobi 2007 kändes det bra att vara en av drygt hundra deltagare från svenska ABF-cirklar.

Partipressen är död, men a-pressen måste uppfinnas på nytt

Första numret av tidningen *Arbetet* i Malmö utkom den 6 augusti 1887. Grundaren Axel Danielsson hade anlänt till Malmö med ångbåt en söndag i juli samma år. Han hade, som han skriver i sin öppningsartikel i tidningen, »utvalt detta Träbottnatramp till sin kampplats«.

Danielsson döper Malmö så och man föreställer sig lätt att han inspirerats av ljudet av tofflor – träbonnar på skånska som med en viss förfining blir träbottnar – som slamrade mot stensättningen morgnar och kvällar, när arbetarna var på väg till och från arbetet.

Fast Danielsson hade inte helt frivilligt utvalt Malmö. Han hade förlorat chefredaktörskapet för *Social-Demokraten* i Stockholm. Kontrahentföreningen valde i stället Hjalmar Branting och Axel Danielsson valde då att utlokalisera sig.

»Jag helt enkelt knallade mig i väg«, skriver han.

I Malmö grasserade både koleran och rödsoten när Axel Danielsson anlände. Rödsoten konkurrerar med pesten om epitetet »den störste massmördaren i historien«.

Axel Danielsson skriver i *Arbetet* om hur tidningarna hanterar de båda farsoterna. Den liberala tidningen, där fläsk-

handlarna hade starka intressen, vädjade till stadsfullmäktige om att »starkt ingripa mot svinpesten«. Rödsoten som härjade bland arbetarna, var förvisso »mycket besvärlig och oroande«, men den skulle också, konstaterar Danielsson i en ironisk kommentar, »medföra hälsosam nedsättning i sjuk- och hälsovårdsstaten.«

Sådant var läget. Det fanns redan före *Arbetets* utgivning ett antal tidningar i Malmö – *Sydsvenska Dagbladet*, *Skånes Nyheter*, *Framåt*, *Malmö Allehanda*, *Skånska Aftonbladet*, *Granskaren* med flera. Deras arbetarvänlighet var dock, i den mån sådan kom till uttryck, skenbar.

Den framväxande arbetarrörelsen hade en ny berättelse, om klassamhället i allmänhet och om arbetarklassen i synnerhet. Om samhället sådant det var och om hur »det nya samhället« skulle bli. Man behövde någonstans att berätta det.

Därför startades *Arbetet* i Malmö, *Social-Demokraten* i Stockholm, *Ny Tid* i Göteborg och alla de andra A-press-tidningarna.

Tidningarna är ofta äldre än partiet och det var under de första åren viktigare att vara redaktör än partiordförande.

Journalisten och korkskäraren Henrik Menander, som skrev sången »Arbetets söner« och den svenska texten till »Internationalen« var också *Arbetets* kassör. När LO:s förste ordförande Fredrik Sterky gick bort år 1900 fick Menander erbjudandet att ta över. Han tackade nej med hänvisning till de viktiga uppgifter han hade på *Arbetet*.

Arbetartidningarna vid förra sekelskiftet såg inte ut som en modern nyhetstidning. De innehöll nyheter, men de var också starkt agitatoriska och genompolitiserade. Vilket inte hindrar att de bättre än dagens tidningar levde upp till den av journalistikens huvuduppgifter som innebär att man ska vara en fri och kritisk granskare av makten.

De behövde inte bekymra sig om det dilemma som senare tiders A-pressredaktörer skulle ställas inför och som innebar

en balansgång mellan å ena sidan att vara en förlängning av arbetarrörelsens intressen och å andra sidan att granska makten. Uppgifterna sammanföll och rörelsen hade ännu inte någon makt.

Journalisten och författaren Gustaf von Platen gör i sin synnerligen läsvärda bok *Nittonhundra* (1999) om det förra sekelskiftet följande reflexion om arbetarrörelsens pionjärer och deras arvtagare:

När man med dagens statsbärande socialdemokrati som referenspunkt betraktar den lilla hängivna skara, som vid tiden för förra sekelskiftet predikade socialismens läror är det som att jämföra den mäktiga katolska kyrkan med alla dess institutioner – de påvliga resorna, kardinalkollegiet och schweizergardet – med de gammaltestamentliga profeternas, Jobs, Jeremias och Hesekiels tid.

von Platens bild är både träffsäker och nyttigt provocerande.

Men målet var förstas inte att förbli maktlös. Rörelsen ville ha och fick inflytande och makt över samhällsutvecklingen och tidningarna hade stor del i den framgången, som emellertid också ledde till att den balansgång som nämnts tidigare blev ett riktigt problem för A-pressen.

I rörelsens tid

Den socialdemokratiska pressens storhetstid kan fastställas till tiden kring och under andra världskriget. Upplageframgångarna var betydande och A-pressen kunde också fram till 1950 öka sin andel av den totala dagspressupplagan.

Ambitionerna var stora. De egna tidningarna skulle täcka landet och enligt en av de idéer som vägledde utvecklingen skulle spridningsområdena helst sammanfalla med de socialdemokratiska partidistrikten.

Vid den här tiden fanns det också en stark medvetenhet – såväl hos partiledningen som inom fackföreningsrörelsen – om de egna tidningarnas omistliga betydelse.

I *Tiden* nr 3 2007 berättas (i Hans-Erik Ströanders text »När fyrtiotalisterna fick sitta med vid bordet«) utförligt om ett spännande möte som ägde rum på Djurgårdsbrunns värdshus i Stockholm den 15 maj 1947.

Deltagarna var ett femtiotal och på ena sidan bordet satt initiativtagaren, statsminister Tage Erlander, finansminister Ernst Wigforss och partisekreteraren Sven Andersson. På andra sidan satt representanter för den tidens yngre författargeneration – »fyrtiotalisterna«, Karl Vennberg, Stig Carlsson och Axel Liffner, men också författare ur en äldre generation, som Arnold Ljungdal och Artur Lundkvist.

Folk från A-pressen hade också bjudits in liksom representanter för fackförbundstidningarna.

Anledningen till detta historiska möte preciserades, enligt ett referat i *Morgon-Tidningen*, i ett spontant applåderat inlägg av Ernst Wigforss. Det fanns nämligen ett »önskemål om starkare kontakt mellan partiet och de unga radikala författarna«. Wigforss slog fast att det

vore lyckligt om dessa i större utsträckning än vad som nu sker kunde medarbeta i partipressen. Men förutsättningen för ett sådant medarbetarskap är att de, för så vitt de står på en allmän socialistisk idégrundval, får den yttrandefrihet, som varje kulturarbetare måste ha.

Tage Erlander skriver några år efter mötet (den 22 april 1951) att »vi behöver diktarna för att analysera vår egen situation. Vi arbetar med samma material och måste lära oss något om människornas reaktioner. Det är diktarnas gåva till oss.«

Rörelsen och A-pressen var stark. Utan det ena knappast det andra.

Våra organisationer nådde ut på arbetsplatser och i bostadsområden. Bildnings- och studieverksamheten var omfattande. Allt detta spelade en helt avgörande roll när det gällde att förmedla människors vardagsbekymmer och reaktioner, analysera, forma och föra ut politiken.

Arbetarrörelsen var själv en mycket betydande kulturinstitution och »producerade« åtskilliga kulturarbetare och författare. Ledningen insåg också vikten av fria, öppna ytor mot kultur- och samhällsdebatten för att göra den egna pressen mer spännande och intressant, men också för att vi med Erlanders ord behövde diktarna »för att analysera vår egen situation«.

A-pressen går under

År 1964 yttrade Gunnar Sträng inför partistyrelsen:

Vi har två själar i samma bröst, två oförenliga själar.
Dels har vi en önskan om att göra en affärsmässigt bra produkt, dels vill vi i samma produkt kunna ge uttryck för partiets interna ståndpunkter.

Arbetarrörelsen var nu inte bara en stark rörelse utan också en maktapparat och citatet pekar på det dilemma som var *ett* – måhända ofrånkomligt – skäl, om än inte alls det enda, till att A-pressen fick problem.

Efterkrigstiden blev heller inte den skördetid för den socialdemokratiska pressen som många hade förväntat sig. I stället kantas perioden efter 1955 av rader av misslyckade tidningsprojekt.

Men ännu så sent som 1985 ägde arbetarrörelsen 22 tidningar. Året innan hade den återuppväckta *Stockholms-Tidningen* somnat in igen och i Stockholm fanns ingen socialdemokratisk morgontidningsröst. Det fanns däremot i Malmö och i Göteborg där *Arbetet* kom ut med en västupplaga.

Några år senare tvingades publicisterna definitivt lämna över till räknemästarna och efter ytterligare en serie haverier, det största var A-presskoncernens konkurs 1992, har rörelsens mod aldrig repat sig.

Arbetet rekonstruerades efter konkursen men kunde aldrig komma tillbaka på allvar. Sedan det sista numret lämnade pressen den 30 september 2000 finns det inte längre någon socialdemokratisk morgontidningsröst i någon av storstäderna.

I dag är bara fyra tidningar majoritetsägda av arbetarrörelsen: *Dala-Demokraten*, *Piteå-Tidningen*, *Värmlands Folkblad* och *Östra Småland/Nyheter*. Tidning efter tidning har sålts till sina borgerliga konkurrenter. De utkommer dock fortfarande med sina gamla titlar och bedriver än så länge en i huvudsak självständig journalistik.

Andra »lösningar« för att klara mångfalden går ut på att erbjuda dubbla ledarsidor, varav en socialdemokratisk, eller som i *Skånska Dagbladet*, socialdemokratiska kolumnister på den borgerliga ledarsidan.

Men nyheter och reportage är förstås också ett oerhört viktigt opinionsbildande material. Vad man berättar om och hur man gör det bestämmer i hög grad vad som diskuteras och hur opinionen utvecklas.

I de tio största svenska kommunerna utkommer nu bara en tidning med socialdemokratisk ledarsida, nämligen *Folkbladet* i Norrköping med en upplaga på 7 600 exemplar per utgivningsdag. *Folkbladet* ägs som så många andra s-tidningar av konkurrenten *Norrköpings Tidningar*.

De fjorton borgerliga morgontidningarna i samma tio kommuner utkommer i ungefär en och en halv miljon exemplar.

Mångfald med förhinder

Maktkoncentrationen på medieområdet fortsätter. Renodlat kapitalistiska medieföretag och kommersiella intressen har

kommit att dominera alltmer medan folkrörelserna trängts tillbaka eller självmant abdikerat.

I min hemmaregion, det vill säga på Skånes tidningsmarknad, fanns i början av nittiotalet tio tidningar med åtta olika ägare. I dag finns åtta tidningar, varav fem ägs av Bonniers.

På alltfler orter råder tidningsmonopol. De borgerliga redaktörerna försöker intala sig själva och läsarna att detta inte är något problem eftersom nyheter kan konsumeras också i andra medier. Framför allt, resonerar de, är den gamla partipressen död och den professionella journalistiken har segrat: nyheter är nyheter och alltså spelar det mindre roll vem som äger. Ett synsätt som också arbetarrörelsen i praktiken, om än inte i den högtidliga retoriken, har anammat och som i hög grad utgör ideologisk underbyggnad till de tidningsfusioner vi har sett under senare årtionden, där A-presstidningar slukats av sin borgerliga konkurrent. Låt vara att det huvudalternativ som i regel funnits för handen, nedläggning, hade varit mycket värre.

Den gamla partipressen är verkligen död, men det betyder naturligtvis varken att tidningarna är oberoende eller opolitiska eller ens att den professionella, fria och maktgranskande journalistiken mår bättre än förut.

Dagspressen är borgerlig och de tongivande morgontidningarna är det, vilket också återspeglas på nyhetsplats. De största morgontidningarna, med Bonnierägda *Dagens Nyheter* i särklass, spelar en mycket stor roll också för nyhetsprioriteringarna och debatten i de stora Stockholmsbaserade etermedierna. Och till yttermera visso när partistrategerna, också de i Stockholm, gör upp sina planer.

De tongivande journalisterna tillhör etablissemangen och journalisterna bor där medelklassen bor, i hög grad i storstädernas centrala områden. Journalisten Kerstin Ekberg, som undersökt dessa samband, berättar att i Stockholm bor journalisterna framför allt i innerstaden och på Södermalm.

Mera sällan i Farsta, Hässelby eller Kista. Mönstret är detsamma i Göteborg och i Malmö.¹ Och det speglar sig också i bevakningen. »Från de områden där många journalister bor är rapporteringen i medierna tätare och mer positiv än från de områden där det är glest mellan journalisterna«, skriver Kerstin Ekberg i en artikel i *Tiden*. På somliga ställen verkar det bara förekomma brott och fattigdom och de som bor där känner inte igen sig. »Journalisterna är främlingar i de här områdena [...] och det motsvaras av det främlingskap som många förortsbor känner inför medierna.«

Till det ska läggas en annan tendens, nämligen att åsiktsjournalistiken breder ut sig alltmer också på nyhetsplats. I dagens tidningar skrivs det ledarkommentarer på snart sagt varje sida. Man skulle tillspetsat kunna säga att tidningen som politisk pamflett är på väg tillbaka, med den skillnaden att när *Arbetet*, *Ny Tid* och *Social-Demokraten* utkom runt förra sekelskiftet, representerade de verkligen en underifrån kommande kritisk granskning av makten.

Alltihop leder till den retoriska frågan vem som i dag bestämmer den politiska dagordningen och inriktningen? Det pågående socialdemokratiska rådslagsarbetet i all ära, men DN-debatt och borgerliga tyckare i de stora Stockholmstidningarna har kommit att spela en långt större roll för den socialdemokratiska så kallade förnyelsen än vad som är nyttigt. Vilket självklart också beror på att rörelsen försvagats genom medlemstapp och organisatorisk nedrustning. Tillspetsat uttryckt formas politiken i alla partier alltmer av ett växelspel mellan återkommande opinionsundersökningar, inlägg på DN-debatt och utspel designade av partikansliernas anställda kommunikatörer.

Samtidigt pågår det spännande möten och debatter i föreningar, på kultursidor och i olika idétidskrifter. Men det är i hög grad två parallella processer som alltför sällan korsar varandras väg.

Pappret lever

Vi lever ju i internets och bloggarnas århundrade och det är till sist inte pappret eller tekniken det handlar om, utan om att få ut nyheterna, åsikterna och berättelserna. Internet är ett fantastiskt redskap. Distributionen kostar nästan inget och räckvidden är enorm.

Å andra sidan måste man ha något viktigt att berätta oavsett vilken teknik man använder. Annars kommer få att bry sig. Många som lägger ner väldig möda på att blogga skulle från räckviddssynpunkt lika gärna kunna hålla tal i duschen eller ställa sig i skogen och ropa.

Internet växer i betydelse, men hur som helst är papper fortfarande ett utomordentligt kommunikationsmedel. Det visar bland annat SOM-undersökningen 2007.²

Andelen av befolkningen som läser morgontidningar minst fem dagar per vecka är så hög som 70 procent, 63 procent för arbetare och 80 procent för högre tjänstemän. Motsvarande siffror för kvällstidningar (minst tre gånger per vecka) är 19 procent, 25 procent för arbetare och 10 procent för tjänstemän. Gratistidningar läses (minst tre gånger per vecka) av 21 procent av befolkningen.

Vad läser man då i morgontidningen? Ja, andelen som läser »allt«, »nästan allt« eller »ganska mycket« av ledare och kommentarer är hela 42 procent. Insändare når 49 procent och debattartiklar 35 procent av läsarna. Allra mest läser vi de lokala nyheterna. Hela 84 procent av läsarna tar del av »allt«, »nästan allt« eller »ganska mycket«. Medan inrikes och utrikes nyheter når 61 respektive 59 procent.

Andelen av befolkningen som tar del av nyheter i olika radio- och tevekanaler minst fem gånger i veckan är också hög. Framför allt gäller det SVT:s nyheter som når 78 procent av de regelbundna tittarna och Sveriges Radio som hörs av 57 procent av de regelbundna lyssnarna.

60 procent av befolkningen använder internet »flera

gångar i veckan«, för arbetare är siffran 50 procent och för tjänstemän 84 procent. Internet nyttjas framför allt för att söka »fakta och information« och för att använda e-posten, medan ganska få internetanvändare, 15 procent, läser bloggar och mycket få deltar i diskussionsforum eller kommenterar artiklar.

Hegemonin måste utmanas

Papperstidningen är fortfarande ett mycket kraftfullt massmedium. En annan sak är att jag inte, om jag hade några hundra miljoner, skulle satsa dem i en ny prenumererad socialdemokratisk morgontidning i någon av storstäderna. Detta beror mest på att finansieringen, som domineras av annonsintäkter, undergrävs av gratistidningar och andra annonsmedier, inte minst av just internet.

En idé som däremot har funnits ända sedan sista numret av *Arbetet* kom ut den 30 september 2000 är att kombinera en veckoslutstidning på papper med en »daglig« nättidning.

En endagarstidning med fredagen som utgivningsdag. Med egna nyheter med stark lokal anknytning, med opinionsmaterial, ledare och debatt, kultur, nöje och teve inför den annalkande helgen. En tidning som ger bakgrund och sammanhang till viktiga händelser i tiden och utrymme åt perspektiv och åsikter som sällan kommer till tals i kommersiella och borgerliga medier.

En tidning som skulle kunna fylla det tomrum som finns på de platser där det bara finns borgerlig press och gratistidningar. Så såg och så ser idén ut.

Tidningen *Efter Arbetet* finns sedan länge på nätet, men där har det hittills mest handlat om att publicera opinionsmaterial, det vill säga kommentarer och krönikor. Från och med den 20 februari 2009 kommer vi ut som veckoslutstidning, ett projekt som blir möjligt tack vare ett samarbete mellan Tidningsföreningen Efter Arbetet och ETC Förlag.

En utmaning och ett litet steg för mångfalden i en värld där mediekapitalister tar ett allt hårdare grepp om »informationssamhället«.

I det sista debattinlägget i *Arbetet*, på debattsidan den 30 september 2000, skrev journalisten och författaren Anders Ehnmark att »politiken måste uppfinnas igen«:

Tystnaden är stor idag, beroende på larmet av frivola meddelanden. Den borgerliga hegemonin är nästan ohotad.

Det är väl i all enkelhet om detta det handlar. Politiken som folkrörelse måste uppfinnas igen. Och då är egna fria, medier helt centrala. Arbetarrörelsen måste tydliggöra en annan berättelse som tar med människorna.

Ett viktigt steg på vägen är att återigen inse de egna mediernas strategiska roll. Bland annat egna tidningar, oberoende av borgerliga mediemaktsfärer och som – orden som Ernst Wigforss riktade till fyrtiotalisterna på Djurgårdsbrunns världshus 1947 kan ju lika gärna gälla tidningar – »för så vitt de står på en allmän socialistisk idégrundval, får den yttrandefrihet, som varje kulturarbetare måste ha.«

Idédebatten på det nya torget

När den tidiga arbetarrörelsens pionjärer var ute och agiterade för nya, radikala idéer om allmän och lika rösträtt, gjorde de det där människor fanns; på arbetsplatser, i samlingslokaler samt på gator och torg.

I dag förefaller det allt svårare att engagera människor i partipolitiskt arbete. Medelåldern bland de partiaktiva stiger och i många kommuner tvingas alltför få dela på alltför många politiska uppdrag. På partiföreningar behandlas rapporter och inkomna skrivelser samt – i bästa fall – kommande ärenden i kommunfullmäktige och stadsdelsnämnder. Den förr så viktiga idédebatten hänskjuts till ofta torftigt formgivna tidningar där redan frälsta skriver långa inlägg om Marx, Engels och Palms ansiktsbe håring.

Okej, jag överdriver.

Men faktum är att dagens socialdemokrati har mycket att lära av sina pionjärer i fråga om kommunikation med människor i deras vardag. Kanske måste vi dock inse att tiden för stora demonstrationståg och torgmöten på gator och torg är över. Åtminstone som det främsta sättet att nå ut till stora skaror människor.

Vad vi kan lära oss av vår historia är däremot användbart även i den digitala världen.

Det dröjde ända fram till 1990 innan alla socialdemokratiska arbetarekommuner utrustades med fax. Orsaken till den centralt samordnade installationen var ett ytterst spant politiskt läge där strateger på partihögkvarteret bedömde att det var väldigt nära nyval. Man ville därför försäkra sig om att i så fall kunna nå alla arbetarekommuner med snabba besked. Jag minns själv hur vi ssu:are som hängde på Huddinge arbetarekommuns expedition entusiastiskt utnyttjade den nya tekniken till att bomba kompisar på de andra partiexpeditionerna runt om i Stockholms län med högtravande politiska deklamationer och annat strunt.

Det är dock tveksamt om det nya faxsystemet faktiskt innebar en förbättring av socialdemokratins *externa* kommunikation, mer än att det möjliggjorde en bättre samordning av budskap.

Men man ska också veta att socialdemokraterna parallellt med massinstallationen av faxar sjösatte en ny kontaktform; en föregångare till det sedermera så rikskända *SAPnet*, nämligen *Coconet*. *Coconet* var en med den tidens mått mätt tämligen sofistikerad så kallad BBS (*Bullentin Board System*) för interaktiv kommunikation mellan olika nätanvändare.

När *SAPnet* skulle installeras två år senare stängdes servern som *Coconet* låg på av. Det var ju ingen som använde det, trodde man på partihögkvarteret. En timme senare kom dock ett ramaskri nere från Malmö arbetarekommun. Det visade sig nämligen att de körde en stor del av sin interna kommunikation över just detta system.

Låt oss uppehålla oss en stund vid *SAPnet*, för det innebar faktiskt något av en revolution. Vid mitten av nittioalet hade i stort sett alla riksdagspartier egna BBS:er – alltså diskussionsforum där såväl partimedlemmar som andra intresserade kunde hitta information, mejla, chatta och diskutera

politik. Det var ganska vanligt att människor registrerade sig som användare på flera partiers BBS:er.

Sedan hade dessa ofta *slutna* avdelningar, dit bara särskilt behöriga parti- och ungdomsförbundsmedlemmar hade tillträde. Där kunde till exempel program för partiledarturnéer läggas upp, tillsammans med frågor och svar samt argument om olika politiska sakfrågor.

Men det revolutionerande var de öppna avdelningarna på SAPnet. Här var verkligen allas röster lika mycket värda, oavsett om de tillhörde kommunalråd, riksdagsledamöter, SSU:are, vanliga partimedlemmar eller politiskt intresserad och debattsugen allmänhet. Och i de många – stundtals heta – diskussioner som där fördes kunde ingen överrösta eller prata i munnen på någon annan. Det var något helt annat än såväl traditionella interna partiarrangemang som öppna möten på Folkets Hus eller ABF.

Ungefär samtidigt började kommersiella aktörer, myndigheter, organisationer och politiska partier muta in domäner på internet som framför allt var skyltfönster. Där fanns i bästa fall en beskrivning av vad man pysslade med, en postadress, ett telefon- och ett faxnummer. Undantagsvis också en e-postadress. I takt med att IT-mognaden ökade utvecklades med tiden webbplatserna till att faktiskt innebära en viss interaktivitet i form av gästböcker och andra möjligheter till dialog.

Tekniken bakom att skapa webbsidor blev alltmer tillgänglig och en våg av privata hemsidor började dyka upp. Hemsidorna kunde handla om bokstavligt talat allt mellan himmel och jord. En del ägnade sig tidigt åt att lägga ut sina dagböcker på nätet, något som blev populärt och lockade många läsare. Andra skrev om politik, vilket åtminstone inte i Sverige lockade några större läsarskaror.

I takt med att allt fler fick tillgång till internet blev också e-post en populär kommunikationsform. Även detta utnytt-

jades för politisk kommunikation och idédebatt. 1999 var jag själv med och, tillsammans med andra som varit aktiva i Socialdemokratiska studentförbundet, startade sändlistan Agenda S. Vi hade i s-studenter lärt känna en massa människor som det var intressant att diskutera politik med, men som bodde utspridda på många olika orter i landet – och en del utomlands. Vi ville fortsätta ha en aktiv diskussion med dem, och så föddes idén om en sändlista.

Men snart insåg vi att vi ville mer än så. Vi tyckte att de organisatoriska strukturerna inom socialdemokratin var ålderdomliga, stelbenta och inte uppmuntrade till en levande debatt. För oss var det inte självklart att man måste organisera sig i klubbar, lokala och regionala organisationsled. Varför skulle inte en förening kunna samla medlemmar oavsett var de råkade bo, om man hade former för att ha möten och fatta beslut ändå? Det vi förespråkade var e-demokrati; virtuella föreningar där diskussioner och beslutsfattande sköttes via nätet.

Ganska snart upptäckte vi att företaget vi valt att använda för vår sändlista – Yahoo – också hade ett system för omröstningar. Och listan var slut, det vill säga bara dem vi själva bjöd in och godkände kunde bli medlemmar. Alltså såg vi inga hinder för att inte Agenda S skulle kunna få status av socialdemokratisk grundorganisation, det vill säga en s-förening.

Jag och en medgrundare av Agenda S författade en skrivelse och bokade tid för att träffa dåvarande partisekreterare Lars Stjernkvist för att diskutera möjligheten att få vårt experiment »godkänt« som en s-förening. Beskedet blev dock nedslående; något av en moment 22-situation. Stjernkvist läste vårt förslag och lyssnade till vad vi hade att säga, men beklagade att partiets stadgar inte tillät den konstruktion vi hade tänkt oss. Alla medlemmar i partiet måste nämligen tillhöra en grundorganisation som i sin tur

hörde till en arbetarekommun och ett partidistrikt. Det gick inte att ha en förening som var direkt knuten till partiet. Alla föreningar måste knytas till någon geografisk organisation.

Ironiskt nog så kunde vi inte ens skriva en motion om att stadgarna borde ändras, eftersom vår förening inte var erkänd och hade motionsrätt.

Agenda S kom att samla ett par hundra deltagare som mest, och vi diskuterade bokstavligen allt möjligt. Ibland kunde diskussionerna avhandlas genom ett tiotal inlägg i månaden – ibland var det flera hundra. Då vi trots upprepade påstötningar hos partistyrelsen inte kunde bli en virtuell s-förening, valde vi att låta Agenda S bli ett forum för diskussion om socialdemokratisk politik – men där partibok inte var något krav. Såväl ledarskribenter som debattörer från både höger och vänster anslöt sig, vilket innebar en rejäl vitalisering av diskussionen.

BBS:er och sändlistor kom gradvis att efterträdas av diskussionsgrupper och chattar, och i dag har Agenda S nästan helt slumrat in. När jag går tillbaks och kikar på loggfilerna så syns det tydligt när det började ske: i maj 2005, den första stora blogg vågen i Sverige.

Bokstavligen vem som helst som var skrivkunnig och hade tillgång till en dator med internetuppkoppling klarade av att blogga, vilket antagligen var ett viktigt skäl till den formliga explosion som skedde 2005–2007. Och precis som det bloggas om mängder av teman och ämnen finns det också en uppsjö av stilar. Allt ifrån extremt korta inlägg på en mening eller två, till veritabla avhandlingar. Uttrycksformerna tycks inte vara avgörande för om bloggarna blir lästa eller inte. Snart sagt alla slags bloggar har sina fans. Det finns i dag tämligen gott om politiska bloggar – men ganska få av de mest lästa är socialdemokratiska.

På de webbsajter som fungerar som ingångar till den svenska bloggosfären finns olika former av topplistor över

de mest lästa, mest länkade och mest uppskattade bloggarna. På exempelvis Bloggtoppens lista över de mest lästa politiska bloggarna så dröjer det (i oktober 2008) ända till plats 20 innan en uttalad s-bloggare – Magnus Ljungkvist – dyker upp. Kollade man på Bloggportalen så fanns under samma period förvisso Kulturbloggen, Arvid Falk och min egen blogg bland de mest länkade, men det hänger sannolikt ihop med Bloggportals nära koppling till Aftonbladet.se, som under oktober vid några tillfällen länkade till oss.

En annan ingångssida till svenska bloggar är sajten Knuff.se, där – när detta skrivs – listan över de mest länkade toppas av den modebloggande MUF-tjejen Isabella »Blondinbella« Löwengrip, följd av kampanjbloggen StoppaFRALagen.nu, TV4:s Politikerbloggen, Svenska Dagbladets ledarredaktionsblogg, libertarianen Henrik Alexandersson, piratpartiledaren Rick Falkvinge, piratpartisten Marie »Emma« Andersson, den politiskt svårplacerade liberalen »Blogge Bloggelito«, hår- och modebloggaren Linda Blom, samt modebloggaren Kenza Zouiten. Alltså inga s-bloggar alls.

Detta för mig återigen in på hur man från socialdemokratiens sida hanterar nya medie- och kommunikationsformer. Vi brukar ju slå oss för bröstet som en rörelse med ambitionen att finnas i människors vardag. Marita Ulvskog har också uttryckt det som att »där makt samlas ska socialdemokratin vara med«. Översatt till idédebatten i dag så innebär det att våra socialdemokratiska folkvalda och andra representanter för arbetarrörelsen helt enkelt måste ta mer plats på de arenor som finns och som konsumeras av vanliga väljare.

Vårt samhälle utgörs av miljontals människor som är män, kvinnor, unga, gamla, infödda och invandrade, friska och sjuka, homo-, hetero-, bi- och transpersoner, jägare, veganer, miljövänner och bilister. Och i det här landet har människor en tendens att bilda intresseföreningar kring sina egenheter. Folk sluter sig samman på grundval av intressen, religion,

etnicitet, åsikter, eventuella handikapp, idrotts- eller musikpreferenser, sexuell läggning och gud vet vad. På nätet finns det numera diskussionsforum för alla typer av specialintressen – och påtagligt ofta diskuteras det där politik.

Jag ställer mig frågande till varför inte fler socialdemokratiska företrädare deltar i de många diskussionerna på nätet. De nya mediekanalerna är i dag väletablerade och för många, inte minst yngre, de främsta källorna för att inhämta nyheter och kommunicera med andra. Men i stället för att ta diskussionen där den förs så väljer många av oss att i stället skriva i våra egna debattidningar, på våra bloggar eller communities (nätforum). Även på ungdomsinriktade communities som Lunarstorm, Skunk och Playahead – där det pågår livliga politiska diskussioner – lyser ssu:are med sin frånvaro.

Agerandet kan jämföras med att vi sitter i våra valstugor och väntar på besök, medan att ta en debatt på ett diskussionsforum är som att vara talare på ett torgmöte.

Rimligen skulle många ssu:are och andra yngre socialdemokrater kunna göra insatser för att föra ut socialdemokratiska värderingar på sådana här forum. Och då påverka mycket mer än genom aldrig så många bloggar.

För trots den stora ökning av bloggar som skett de senaste åren så handlar det fortfarande om ett ganska begränsat fenomen. Det är framför allt bloggare som läser andras bloggar, och för den stora allmänheten är storheter inom bloggösfären som Isabella Lund, Blogge Bloggelito, Jinge och Kenza antagligen fullständigt okända.

Ändå utgör de med sina många trogna läsare, som själva kommenterar det dessa har skrivit på sina egna bloggar och därmed sprider deras budskap vidare, en maktfaktor framför allt när det gäller möjligheten att påverka debatten. Detta är något som PR-konsulter och spindoktorer i många år har vetat kan vara av nog så stor betydelse som den makt som utövas av folkvalda politiker.

Ännu större betydelse för hur människor får politiska intryck och börjar tänka i nya banor är sannolikt diskussionen med andra, som har liknande intressen. Och väljer man att börja diskutera politik på debattforum för hundägare, pensionärer, mc-förare eller bergsklättrare så är man troligen mer mottaglig för goda argument än om man får ett flygblad tryckt i handen när man råkat passera ett torgmöte.

Marita Ulvskog sa vid ett eftervalsseminarium i oktober 2006 att socialdemokratiska väljare inte var internetanvändare i samma utsträckning som borgerliga sympatisörer. Det är i mina ögon en väldigt konservativ syn på våra väljare. Den senaste rapporten från SOM-institutet (med data från 2007) visar förvisso att det är färre i gruppen »arbetare« (definierat utifrån SCB:s socioekonomiska indelning, inom vilken arbetarklass i stort sammanfaller med LO-kollektivets medlemmar) som använder internet flera gånger i veckan, än såväl gruppen »högre tjänstemän« som befolkningen i helhet.¹ Men s-väljare finns ju som bekant i fler led än i den traditionella arbetarklassen.

Vad som möjligen skulle stödja Ulvskogs uttalande är snarare det faktum att borgerligheten nästan undantagslöst vinner de omröstningar som sker på de större tidningarnas nätupplagor efter politiska debatter i teve om vem som vunnit. Tämligen okritiskt har tidningarna sedan basunerat ut resultaten som fakta. I själva verket visar det hur mycket bättre de borgerliga partierna är än vänstern på att mobilisera sympatisörer till sådana här opinionsmätningar.

Nätomröstningar, diskussionsgrupper, bloggar och andra företeelser erbjuder fantastiska möjligheter för annars maktlösa människor att få delta i politiska diskussioner med andra och själva kunna påverka samhällsdebatten och politiken. Men det krävs att fler socialdemokrater engagerar sig och deltar i denna teknikdrivna demokratirevolution utan vare sig våld, demonstrationer eller flaggviftande.

Var hittar vi internationella förebilder för idésmidandet?

Ordet »tankesmedja« är ännu inte okontroversiellt inom svensk arbetarrörelse. Kanske beror det på att bildandet av en tankesmedja per definition innebär att folkrörelsepartiet har misslyckats. När medlemsmötets grånade och fåtaliga besökare ännu en gång diskuterar organisation och inte politik, får idéproduktionen lejas ut.

Samtidigt: Om du sitter i regeringsställning nästan jämt minskar behovet av egen idéproduktion. Man kan ju alltid starta ett verk eller en myndighet, eller vända sig till de smärkta tjänstemännen i kanslihuset. Och inom folkrörelse- och fackföreningsverige har forskningsverksamhet även funnits i den egna organisationen. En bok om Bommersvik fick till och med titeln *Idéernas vapensmedja* (1987), men dagens sporadiska kurshelger vid Yngerns strand kan dessvärre inte jämföras med gårdagens.

Ordet tankesmedja associeras snarare med engelskans »*think-tank*« än med Bommersvik. Då hamnar vi snart i USA:s politiska vildmark och det är alltid lagom farligt. Och väldigt klandervärt.

Den amerikanska, konservativa motrevolutionen

Den mest omskrivna framväxten av organiserad och genomtänkt idéproduktion i syfte att uppnå väl definierade politiska mål genomfördes i och för sig också i USA. Efter valet 1964, då demokraten Lyndon B. Johnson genomförde medborgarrättrörelsens självklara krav (Civil Rights Act), och samtidigt sjösatte en jämförelsevis radikal politisk agenda («*The war on poverty*» och «*The great society*»), började republikanerna arbetet med en långsiktig, konservativ motrevolution. Visst, Johnson slog republikanen Barry Goldwater i presidentvalet 1964 i en handvändning, men blandningen av medborgerliga rättigheter, en växande välfärdsstat och sextioalets allmänna radikaliserings gjorde att den amerikanska högern bestämde sig för att stoppa en utveckling som verkade peka mot en dekadent, socialistisk och europeisk avgrund.

Portot var billigt i USA och via ytterst välformulerade direktbrev till kända, konservativa sympatisörer skapades ett kontinuerligt flöde av dollar som användes till att bygga upp en imponerande infrastruktur. Alla som någon gång hade donerat mer än en dollar till en republikansk kampanj kontaktades. Tidningar, bokförlag, tankesmedjor, radiostationer och språkinstitut bildades för att vinna det långsiktiga slaget om idéerna och vrida det republikanska partiet, och därmed USA, åt höger. Ronald Reagan blev den konservativa revolutionens fixstjärna, och den konservative debattören och svenskättingen Grover Norquist har sammanfattat motrevolutionens agenda på följande sätt: »staten ska inte vara större än att vi kan dränka den i ett badkar«.

Det finns till och med ett dokument som sammanfattar projektet och som samtidigt fungerar som en symbol för den konservativa motrevolutionen. »The Powell Memorandum« skrevs av Lewis Franklin Powell Jr i augusti 1971 och syftet var att övertyga USA:s storföretag om att mer pengar behövdes för att vrida samhällsutvecklingen åt höger med hjälp av politik

och juridik. Powells promemoria går noggrant igenom samhällets olika arenor – företagsvärlden, teve och övriga media, skola och universitet, domstolar – och fastslår att handling krävs omedelbart, innan marxisterna tar över fullständigt.

En rad nya tankesmedjor anses ha blivit ett direkt resultat av Powells varning, men det som ter sig imponerande i efterhand är hur sammanflätade och koordinerade dessa aktörer och institutioner blev. Först och främst ska det börjas i tid. Redan när du blir aktiv i »College Republicans« får du besöka ett språkinstitut. Där får du lära dig att säga »death tax«, och inte »inheritance tax«, när du talar om arvsskatt. Språket spelar roll, och vem vill betala en dödsskatt?

När du sedan har studerat klart kan du få jobb på en konservativ tankesmedja i Washington DC. I tankesmedjans lokaler finns det troligen en radiostudio, så att din nya rapport om behovet av ytterligare skattesänkningar kan spridas via »talk radio« till sympatisörer som sitter i bilköer, på väg hem från jobbet, i alla olika delar av USA. Och mellan smedjor, tidningar och förlag finns naturligtvis ett kontinuerligt flöde och utbyte av medarbetare. I synnerhet finns det någonstans att övervintra om Bill Clinton skulle triangulera in i politikens mitt och låna Vita huset på Pennsylvania Avenue i åtta år. Men oavsett om det är en republikan i Vita huset eller inte har den ovan nämnde konservativa lobbyisten Grover G. Norquist varje onsdagsmorgon ett stormöte som samlar gräddan av republikanska aktörer i Washington DC (samme Norquist som vill kunna dränka staten i ett badkar). Lobbyister, journalister, konsulter, PR-strateger och en och annan förtroendevald träffas för att lyssna till Grover och koordinera just den veckans attacker mot demokraterna i ett hela tiden föränderligt politiskt landskap. På mötet diskuteras veckans stora politiska händelser och hur konservativa aktörer och åsikter kan koordineras för att få största möjliga genomslag.

Denna konservativa rörelse förknippas givetvis med en

rad namn, förutom då Powell och hans promemoria från 1971. Grover G. Nordquists lobbyorganisation heter Americans for Tax Reform. De viktigaste smedjorna är The Heritage Foundation, The Cato Institute och American Enterprise Institute. De viktigaste magasinerna är *Reason*, *National Review* och *The Weekly Standard*. Radioprataren framför alla andra är Rush Limbaugh. Sedan har vi juvelerna i kronan: tevekanalen Fox News, med programmet »The O'Reilly Factor«, samt den president som ser ut att bli den konservativa revolutionens ändhållplats: George W. Bush.

Smedjornas ursprung och den europeiska erfarenheten

Men låt oss snurra bandet lite bakåt innan vi går vidare. För om vi tittar på tankesmedjornas och idéproduktionens historia hamnar vi först, som så ofta annars, i Storbritannien. Hertigen av Wellington, en av Napoleons banemän, grundade 1831 det som anses vara den första tankesmedjan: Royal United Services Institute (RUSI). 2008 utnämndes RUSI, som ännu i dag sysslar med försvars- och säkerhetspolitik, till årets tankesmedja av tidskriften *Prospect Magazine*.

Den första partipolitiska tankesmedjan var emellertid The Fabian Society, en medlemsbaserad smedja som grundades redan 1884 i London och som utgjorde viktiga delar av den grund på vilken Labour bildades 16 år senare. Ännu i dag är Fabian Society, och ungdomsavdelningen Young Fabians, en av Europas mest intressanta smedjor.

I Europa är det också Storbritannien som bör undersökas närmare när lärdomar ska dras om hur idéutveckling kring ett etablerat parti kan fungera. Förutom klassiska och anrika Fabian Society finns Policy Network, som grundades 2000 med ambitionen att modernisera socialdemokratins ideologi. Egentligen bildades Policy Network först som ett sekretariat till Bill Clintons initiativ »*Progressive Governance*«, ett projekt som syftar till kontinuerlig dialog mellan

politiker och akademiker till vänster om mitten i olika länder världen över.

Det som gör det brittiska exemplet intressant är att det även finns smedjor som är kritiska till New Labour, och som i öppenhet försöker dra partiet vänsterut. Ett exempel är Compass, en väl fungerande paraplyorganisation av olika individuella medlemmar och organisationer. Compass hamnar ofta i debatt med Policy Network och i synnerhet Progress, som båda står betydligt närmare den officiella partilinjens.

I Storbritannien finns också, mycket tack vare landets storlek, tankesmedjor inom olika sakområden, där vissa smedjor anses ha tätare band med antingen Labour eller Tories. Ett exempel är EU-smedjan Centre for European Reform, som är öppet EU-positiv och därför står Labour hyfsat nära.

Om vi blickar ut över Europas övriga socialdemokratiska och socialistiska partier är bilden som vanligt splittrad. Två observationer är dock hyfsat allmängiltiga.

I de klassiska partierna i de större länderna finns en internationellt orienterad organisation som sysslar med bistånd och stöd till systerpartier i andra länder. Ibland fungerar organisationen även som en slags tankesmedja. Exempel är Palmecentret i Sverige och dess motsvarigheter i exempelvis Tyskland (Friedrich-Ebert-Stiftung) och Frankrike (Fondation Jean-Jaurès).

En andra, tydlig observation är att fler och fler partier bildar tankesmedjor. På Balkan, där situationen av uppenbara skäl befinner sig i ett slags startläge, handlar diskussionen ofta om hur hårt bågen ska spännas. Ska utbildning och studier bedrivas inom partiet eller av en mer extern smedja? Är utåtriktad verksamhet i form av partitidningar något att satsa på, och hur nära partiet bör en tankesmedja verka? Intressanta exempel finns i Albanien (Qemal Stafa Foundation) och Makedonien (Progress Institute for Social Democracy). Båda dessa organisationer är i ett uppstartningskedje och har

valt en etablering utanför den formella partiorganisationen, men med tydliga band till partiet.

I vårt absoluta närområde sker den mest intressanta utvecklingen i Danmark. Under hösten 2008 lanserades Cevea, en tankesmedja till vänster om mitten som ska fungera som ett centrum för progressiv debatt och analys. Den spänstiga tidskriften *Vision* har knutits till Cevea, och ett annat huvudmål för verksamheten är en politisk akademi för progressiva ungdomar och studenter. Smedjan lanserades i oktober med ett seminarium som hade den brittiska kändisakademikern David Held som gästföreläsare.

Cevea är ett exempel på de tankesmedjor som liksom svenska Arenagruppen befinner sig i ett politiskt utrymme till vänster om mitten, där de formella kopplingarna till landets socialdemokratiska eller socialistiska parti kan variera. Andra intressanta exempel, som även har ett visst samarbete i ett nätverk, är tankesmedjorna Terra Nova och La Vie des Idées (Frankrike), Glocus (Italien), Demos (Ungern), Fundación Alternativas (Spanien), Gauche Réformiste Européenne (Belgien), Das Progressive Zentrum (Tyskland), Wiardi Beckman Stichting (Nederländerna), Centre for Progressive Policy Research (Grekland), Institute for Social Integration (Bulgarien) och Instituto Igualdad (Chile).

Under 2008 har även det Europeiska Socialdemokratiska Partiet (ESP) insett behovet av att vinna slaget om idéerna på europeisk nivå. Tankesmedjan FEPS (Foundation for European Progressive Studies) finansieras av den socialdemokratiska gruppen i Europaparlamentet, vilket gör att man kan ifrågasätta dess opartiskhet, och huvudsyftet med verksamheten är ännu oklart. Men det är likväl ett positivt initiativ i floran av tankesmedjor i Bryssel som annars sällan är partipolitiska. I bästa fall kan FEPS vara en intellektuell kraft när den europeiska socialdemokratin formulerar sina idéer i Europaparlamentsvalet 2009.

Det progressiva USA på frammarsch

Men med all respekt för FEPS och utvecklingen i Europa: det är mot USA som blickarna måste vändas om du vill hitta de aktuella och riktigt goda exemplen. Bakgrunden är två parallella explosioner: dels missnöjet med George W. Bush, dels den tekniska utvecklingen på internet. Kittet mellan dessa två explosionsartade utvecklingar är ungdomsgenerationen »Y«, som alltså kom efter den »generation X« som föddes under sextio- och sjuttiotalen.

Generation Y, född under åttiotalet, blev politiskt medveten först efter attackerna den 11 september 2001. Denna generation har växt upp med en vardag där Bush och internet är en självklarhet, i ett politiskt landskap man vill förändra. Ett landskap där republikanernas infrastruktur, som i synnerhet började byggas efter Barry Goldwaters valförlust 1964, avgjorde två kontroversiella och polariserande val till Bush fördel (hans segrar mot Al Gore 2000 och mot John Kerry 2004).

När »generation Y« tog sina första steg i jordelivet fanns i princip bara två flaggskepp till vänster om mitten i USA:s tankesmedjevärld: dels den klassiska och formellt obundna jättesmedjan The Brookings Institution, som bildades redan 1916, dels The Progressive Policy Institute (PPI), som bildades av Bill Clintons falang inom demokraterna 1989. PPI:s stora fördel har från början varit att det har sammanställt konkreta och lyckade policyreformer i olika delar av USA. Exemplet har sedan spridits till alla Clintons vänner i det politiska nätverket DLC, som bildades redan 1985 i syfte att modernisera det demokratiska partiet efter Walter Mondales valförlust mot Ronald Reagan året innan. PPI var dock länge ensamma och relativt underfinansierade i jämförelse med tankesmedjornas elefanter på högerkanten.

Men i dag, efter åtta med Bush, har demokraterna börjat jämna ut republikanernas övertag. Flaggskeppet är den nya tankesmedjan The Center for American Progress, som blan-

dar policyutveckling med värvningar av populära och unga bloggare ur generation Y, otaliga konferenser, ett dagligt och mastigt nyhetsbrev, och en rad andra satsningar som i regel utnyttjar den allra senaste tekniken.

Ett annat välkommet inslag är institutet Media Matters, som dagligen granskar mediernas rapportering och i synnerhet avslöjar konservativa lögner och överdrifter. Vi har också det breda, allmänna upproret mot den konservativa ordningen som kampanjorganisationen MoveOn.org organiserar. Det ska dock noteras att den framväxande demokratiska infrastrukturen i allmänhet, och MoveOn.org i synnerhet, har kritiserats för att vara bättre på att vara emot Bush än att producera en ny, sammanhållen politisk vision.

Men 2008 års stora nyhet var trots allt hemsidan MyBarackObama.com, som gjordes av grundarna till den populära hemsidan Facebook. På »MyBO« kunde du naturligtvis hitta alla möjliga argument och policydokument i olika sakfrågor, värdigt vilken smedja som helst. Men i synnerhet minskade »MyBO« avståndet från tanken att göra något i Obamas kampanj, till möjligheten att få det gjort. Om du skrev in ditt postnummer kunde du omedelbart få idéer på politiska handlingar som du kunde utföra från soffan för att hjälpa Obama, eller så kunde du välja mellan en lång rad olika aktiviteter i din omedelbara närhet. Det parti som genom exempelvis en smedja lyckas utnyttja potentialen i Obamakampanjens blandning av internet och folkrörelse går tveklöst en positiv framtid till mötes.

Lärdomar för svensk arbetarrörelse

Den fråga som ovillkorligen hänger i luften är vilka lärdomar som svensk arbetarrörelse bör dra av den beskrivna utvecklingen. Ett tentativt svar är att det bästa vore något slags blandning av den amerikanska högerens forcerade planering och demokraternas mer spontana men imponerande utveckling.

Ett första förslag är att socialdemokratin borde visa ett större intresse för Arenagruppens verksamhet, som ofta har hög kvalitet givet de relativt begränsade resurserna. Det sägs att bara två ministrar genomförde formella besök på Arenagruppen under det senaste tolvåriga regeringsinnehavet. En fritänkande, liberal vänster kan vara ett utmärkt botemedel mot idétorka och regeringsleda.

Det socialdemokratiska partiet, LO och ABF har gemensamt skapat Arbetarrörelsens Tankesmedja. Initiativet är välkommet och smedjans medarbetare är kvalificerade. Problemet är att satsningen hittills har varit otillräcklig. För att uppnå en långsiktig förändring av samhällsklimatet krävs mer än att ett par kvalificerade personer anställs. Det krävs en långsiktig, röd motsvarighet till en »Powell Memo«; satsningar på nya medier; hemsidor och nätbaserad, interaktiv kommunikation; att smedjan blir en naturlig hemvist för en stor grupp s-märkta debattörer och akademiker; att man har en utbildning av unga progressiva likt Timbros »Stureakademi«; att man i förlängningen blir den självklara mötesplatsen där s-folk träffas för att snacka och äta en tidig frukost. Som Grover G. Nordquists frukostmöten, alltså. Och varför inte anställa en riktig organisatör som kan ragga pengar och ordna seminarier, samt en jurist som kan granska rättstvister ur ett s-perspektiv?

Om samtidigt Arbetarrörelsens Tankesmedja får större muskler kan inte motprestationen vara att smedjan måste närma sig det socialdemokratiska partiet. Man måste också våga lita på den spontana utvecklingen bland progressiva människor med röda värderingar på internet och se till att smedjan – i likhet med vad som hände under Obamas kampanj – blir ett verktyg för människor med s-sympatier som vill påverka samhället. Smedjan ska alltså inte vara ännu ett sätt att organisera oss som redan är med i partiet, utan ge skarpa hjärnor med röda värderingar olika möjligheter att berika socialdemokratin.

För exakt 30 år sedan bildades Timbro och i trådarna höll »högerspöket« Sture Eskilsson. En av Timbros ursprungliga huvuduppgifter var att omsätta lärdomarna från den amerikanska konservativa revolutionen i en svensk kontext och vrida samhällsklimatet åt höger. Resultatet är en mindre myriad av verksamheter som har de nya lokalerna på Kungsgatan i centrala Stockholm som naturligt centrum.

Svensk arbetarrörelse har å andra sidan länge litat på en gammal infrastruktur. Historiskt sett har vi också haft fantastiska organisationer inom den egna rörelsen, som ABF, facket och partiets egna studiecirklar och rådslag. Många gör ett mycket gott arbete även i dag.

Men år 2008 förändras politiken i grunden i USA. Det är inte längre 30 testosteronstinna killar i ett toppstyrt högkvarter i Arkansas som gör skillnaden, som när Bill Clinton vann valet 1992. Barack Obama ställer pyramiden på huvudet och litar i stället på en brokig framväxt av motkrafter, samt en kampanj som blandar internet och runt 15 miljoner valarbetare på gräsrotsnivå. Kanske är det här som den svenska arbetarrörelsens tveksamhet inför ordet »tankesmedja« kan övervinnas. En större smedja som kan bli ett naturligt växthus för behovet av idéproduktion, sammanställning av goda exempel, utbildning på hög nivå, modernt kampanjarbete och närvaro i nya medier. Allt i skärningspunkten mellan internet och traditionellt gräsrotsarbete.

Om svensk arbetarrörelse vågar satsa kan vi runda kontroverserna kring ordet »tankesmedja« och bilda vår egen mix av Obama, ABF, Center for American Progress, PPI och Fabian Society. Och visst kan och måste vi våga satsa på långsiktig röd opinionsbildning.

Som Obama hade sagt med mörk och självsäker röst: *Yes, we can.*

MAGNUS WENNERHAG

samtalar med Ingemar Lindberg
och Olle Sahlström

Rättviseutredningen och tanken om en idédebatt underifrån

I juni 1991 tillsatte LO:s styrelse en utredning i syfte att »se över mål och medel och formulera en offensiv facklig rättvisestrategi« till LO-kongressen 1996. När väl Rättviseutredningen levererades fem år senare hade den vuxit till något större än en vanlig kongressrapport. Under tillkomstprocessen hade runt 25 000 LO-medlemmar involverats, i ett projekt som hade syftat till att låta de lokalt fackligt aktiva, inte utredarna och ombudsmännen i LO-borgen, få sista ordet. Forskare, kulturarbetare och debattörer hade anlitats för seminarier och skrifter.

Utifrån dessa erfarenheter skapades efter kongressen LO-idédebatt, som under några år medverkade till att en rad idépolitiska initiativ togs: bokförlaget Atlas, den samhällsteoretiska tidskriften *Fronesis*, seminarieverksamheten Socialistiskt forum, för att nämna några. Många av arbetarrörelsens mer offensiva idépolitiska satsningar sedan nittioalet hade alltså sin upprinnelse i Rättviseutredningen. För att få en bild av denna idépolitiska framgångshistoria träffade jag de två personer som var mest drivande i detta arbete: Ingemar Lindberg och Olle Sahlström. I dag arbetar ingen av dem

på LO. Ingemar är pensionerad sedan några år, men har varit fortsatt verksam i tankesmedjan Agoras verksamhet. Olle är författare och frilansskribent.

Att utmana hierarkier och orättvisa genom idépolitik

Med sitt begrepp »the medium is the message« menade massmedieteoretikern Marshall McLuhan att vi påverkas mer av medierna än av de budskap vi får genom dem. Samma sak borde kunna sägas om idédebatten. Alltså: idédebattens form är viktigare än vad den handlar om. För den som ogillar hierarkier och ser allas jämlika deltagande som demokratis kärna blir den oundvikliga följderna av en sådan tanke att idépolitik aldrig kan reduceras till forskares kartläggande av folks beteenden och attityder, för att utifrån dessa fakta forma ett idébudskap, oavsett hur radikalt detta är. Snarare bör idépolitik handla om att ge de underordnade redskapen för att beskriva och förstå sin egen situation, och kanske även kunna förändra den. Tanken är inte ny. Inom arbetarrörelsens folkbildningstradition har den funnits länge. Fast nu handlade det om att använda den i en utredning om LO-medlemmarnas syn på rättvisa.

I skriften *LO-medlemmar om rättvisa* (1995), ett av underlagen till Rättviseutredningens rapport, konstateras det att denna utredning skiljer sig på en rad punkter från en motsvarande rapport som togs fram av danska LO något år tidigare:

I vår svenska utredning men inte i den danska studien har ett primärt syfte varit att *så många LO-medlemmar som möjligt* ska aktivt diskutera och medverka vid utredandet. Önskemålet om statistisk representativitet har därigenom fått komma i andra hand. [...] Dessutom är vår svenska utredning i hög grad *medlemsstyrd* genom att rättvisefrågorna är få och öppna och avsedda att

preciseras och kompletteras av de deltagande medlemmarna. Den danska studien är däremot i allt väsentligt forskarstyrd.

De fem frågor som ställdes var enkla. Fråga ett till tre handlade om vilken eller vilka orättvisor som man såg som störst på sin arbetsplats, i sin kommun och i samhället i stort. Fråga fyra handlade om vilka rättvisefrågor man själv ansåg vara viktigt att arbeta med. Slutligen fråga fem, som rörde vilka frågor man ansåg att Rättviseutredningen borde uppmärksamma på central nivå?

Detta var dock inte tanken från början, berättar Ingemar Lindberg. Enligt honom spelade LO:s dåvarande ordförande Stig Malm en viktig roll för att det blev som det blev.

– Stig lade ner LO:s socialpolitiska enhet och visste inte riktigt vad han skulle göra med mig. Men kring 1990 var det många som tyckte att det behövdes en nystart från vänster, kanske i form av en ny »låginkomstutredning«. Jag fick det uppdraget. För min del tänkte jag mig ett rejält utredningsjobb av traditionellt slag. Men Stig sa: »Nu har vi redan så här många rapporter om klassamhället«. Han måttade med handen, som om han framför sig hade en hög på kanske ett par decimeter. »Om vi får dubbelt så många, blir vi då av med det?« »Nej«, sa jag, »det är helt riktigt, för det behövs organisation och mobilisering. Men jag är bra på att utreda. Att organisera finns det andra som är bra på.« »Nej«, sa Stig, »du får leda alltihop«. Vilket var väldigt bra.

Snart märktes denna skillnad mot hur utredningar traditionellt sett brukar bedrivas, att den här i stället handlade om att engagera från botten.

– Det handlade inte bara om att mäta om det var 50 procent som tyckte det ena eller det andra, säger Olle Sahlström. Det var ju en kultur och människor som trädde fram här, med sina egna röster och sitt eget språk.

Och metoden kom också att synas i de resultat som skapades när svaren från cirka 2 500 samtalsgrupper sändes in för att analyseras.

– Vi gick verkligen igenom alla svaren, säger Ingemar. Det fanns en stor skepsis i början från medlemmarnas sida för man hade dåliga erfarenheter av »rådslag« som bara var till för att »förankra«, inte för att lyssna. Vår utgångspunkt var att det finns många olika sorters kunskap. Feministiska forskare talar om »belägen« kunskap, *situated knowledge*. Kunskapen om samhället är alltid belägen någonstans hos de människor som ingår i det samhället. Det fanns massor av kunskaper om klassamhället hos våra medlemmar.

Ingemar pekar även på hur detta synsätt på medlemmarnas kunskap som en viktig resurs kom att påverka utredningens grundläggande kategorisering av hur rättvisa ska förstås:

– Rättvisa som frihet från förtryck, den tredje dimensionen i vårt synsätt på rättvisa, hade vi inte fått fram annars. Å ena sidan hade vi rättvisa som rent spel, att man ska hålla sig till reglerna, att folk ska få behålla vad de har tjänat och så vidare. Det brukar definieras som en högerposition, men bland medlemmarnas svar var även tanken om rent spel en viktig aspekt av vad rättvisa är. Å andra sidan hade vi rättvisa som rättvis fördelning. Dessa två är så att säga de traditionella höger-vänsterpolerna. Men rättvisa som frihet från förtryck – den ser man när man kommer »där nerifrån«. Så det var en ganska viktig erfarenhet: att arbetsmetoden styr innehållet.

Men även på andra sätt påverkades själva slutrapportens inriktning av det arbetssätt man hade valt.

– Rapporten hade intervjuavsnitt och är full av citat från samtalsgrupperna runt om i landet. På det sättet kan läsaren koppla samman det intellektuella och utredningsmässiga med de tankar och reflektioner man hade fått in från medlemmarna. Det innehåller även ett demokratiavsnitt och ett avsnitt om facklig förändring som inte skulle ha funnits med

i en vanlig utredarskriven kongressrapport, säger Ingemar och fortsätter:

– När de i svaren som kommer in till utredningen säger att arbetsorganisationen är lika viktigt som lönerna så ligger det en väldig utmaning i detta, eftersom hela fackföreningsrörelsen är uppbyggd kring förhandlingar om löner. Arbetsorganisationen är ju mycket svårare att jobba med. Den går inte att centralisera på samma sätt, utan den måste man jobba med ute på arbetsplatserna.

Själva uppmaningen till medlemmarna att diskutera förutsättningslöst och ta fram egna förslag till hur man kunde förändra det man upplevde som orättvist ledde alltså till att även den egna organisationen kom att problematiseras. Men även till att det blev en ökad aktivitet på facklig basnivå, påpekar Ingemar.

– Fråga fyra i diskussionsmaterialet – »Vad kan ni göra själva, för att förändra de här orättvisorna?» – var just inriktad på att skapa egna lokala processer och inte bara skyffla allt till den centrala nivån. Så skedde också.

En bångstyrig diskussion

Rättviseutredningen handlade emellertid inte bara om att låta rättvisefrågorna diskuteras förutsättningslöst på organisationens basnivå. Det fanns även ett opinionsbildande syfte och en vilja att sammankoppla medlemmarnas diskussioner med material författat av vad man skulle kunna kalla »de intellektuella« i bredare bemärkelse. Det handlade om kulturskribenter, forskare och författare med olika slags band till arbetarrörelsen, organisatoriska såväl som känslomässiga, men även om LO-utredare samt förtroendevalda, ombudsmän, redaktörer och andra idépolitiskt inriktade skribenter från andra arbetarrörelseorganisationer. Bland författarna till skriftserien »Samtal om rättvisa«, som utkom i 21 häften, märks exempelvis namn som Yvonne Hirdman, Göran

Greider, Gunilla Thorgren, Sven Ove Hansson och Anders Ehnmark. Några av dessa häften användes också som utgångspunkt i samtalsgruppernas diskussioner. Detta gäller författaren Majgull Axelssons tre skrifter om »orättvisans ansikten«, vilka innehöll djupintervjuer med främst lågavlönade LO-medlemmar om deras livssituation. Utöver detta gavs böcker ut och regionala och förbundsvisa seminarier arrangerades.

Att få med de »intellektuella« i utredningsprocessen bedömdes som viktigt, framhäver Olle:

– Många vänsterintellektuella över huvud taget är inte särskilt engagerade i fackliga frågor. Facket är något främmande. För oss var ju utgångspunkten i allra högsta grad att närheten, i någon idealistisk föreställning om att upphäva dikotomin mellan teoretisk och praktisk kunskap, skulle skapa en kraftig förening mellan intellektuella och arbetare.

Även om detta anslag gav ett stort genomslag för utredningen i bredare kretsar skapade den öppna inbjudan till både fristående och rörelseanknutna intellektuella ibland en viss friktion. Och då oftast i förhållande till ledningen. Olle och Ingemar minns speciellt hur en av skrifterna i serien »Samtal om rättvisa« skapade intern debatt.

I skriften *Arbetarrörelsen och feminismen* behandlade ssu:aren Ann-Sofie Hermansson, med bakgrund som bilbyggare på Volvo Personvagnar, just arbetarrörelsens förhållande till jämställdhetsfrågorna. Året var 1993 och det skulle dröja mer än ett halvt decennium innan exempelvis socialdemokraterna kallade sig även feministiskt, vilket antyder att detta begrepp inte hade samma självklara valör inom vänstern som i dag. Utgångspunkten för Hermanssons skrift var dessutom Stig Malms citat om feminister som ett »fittstim«. Ett citat som i dag har fallit i glömska utom när det gäller just den bok som hämtade sitt namn från denna groda.

– Vår tanke var att uttalandet om »fittstim« från Stig

Malms sida skulle bli föremål för en skrift om feminism i arbetarrörelsen. Men när manus låg klart ville ledningen stoppa utgivningen, vilket vi sa nej till. Det var en dramatisk situation, berättar Olle.

– Stig gick i taket. De var på väg att avsätta mig, han kallade in mig och sa att »ja, i det privata näringslivet skulle man ju bara få gå, men så gör vi ju inte här i arbetarrörelsen«, minns Ingemar.

– Men vi gav oss inte, utan skriften kom ut, fortsätter Olle. Vi såg ju framför oss en situation där en skrift kunde innebära att en facklig företrädare, i det här fallet Stig Malm, skulle sitta på en presskonferens tillsammans med en författarinna, alltså Sofan, som kommer från golvet och som hade börjat läsa, skaffat sig kunskaper och skrivit. I själva den situationen, när de sitter där framme, så demonstreras alltså LO:s öppenhet och förmåga att föra en fri och öppen dialog. Poängen var att detta skulle vara ett styrkebevis. Det är inget svaghetstecken, det är inget hot mot en ledning att ge ut en skrift av det slaget. Det är precis tvärtom. Tanken med utgivningen av den här skriften var just att det skulle bidra till att förändra och utveckla organisationen.

– Stig skulle vunnit på det här, menar Ingemar. Det var dumt reagerat.

En utmaning av invanda tankesätt

Processen kring Rättviseutredningen var tänkt att skapa en dynamik mellan ett flertal olika nivåer: medlemsnivån, de intellektuella som sympatiserade med arbetarrörelsens grundvärderingar, den allmänna opinionen eller samhällsdebatten i stort, samt LO:s ledning och kansli. I samtalet med Ingemar och Olle framkommer tydligt att reaktionerna till utredningen skilde sig åt mellan dem som befolkade dessa olika nivåer. Olle pekar på det allmänna genomslaget utredningen hade:

– Man ska inte glömma att Rättviseutredningen var någonting som refererades till under flera år efter att den var avslutad. Det fanns ett starkt stöd bland fackliga företrädare, kanske framför allt på låg- och mellannivå, men även i flera förbund. De tyckte att Rättviseutredningens sätt att jobba var det bästa som LO hade gjort på årtionden. Men det fanns också utanför LO en radikal och intellektuell opinion som starkt uppskattade Rättviseutredningen. Det var en utredning som till skillnad från alla andra LO-utredningar var grundad i en bred medlemsdiskussion. Det ger en helt annan styrka.

Det största motståndet mot det nya sättet att arbeta tycks ha funnits internt inom LO-kansliet. På en grundläggande nivå menar Ingemar att det fanns ett missnöje med att »det blev reaktioner kring att arbetsmetoden tog så jävla lång tid. För det gör det ju. Man måste ha tålamod, det måste ta några år.« Men skepsisen kom också att riktas mot det sätt det var menat att själva ledningen och kansliet skulle medverka i den förändringsprocess som utredningen syftade till:

– Efter att vi hade sammanfattat och gjort vår tolkning av svaren så var tanken att vi skulle gå ut till samtalsgrupperna och fråga: »har vi uppfattat er rätt?«. Det var vad man kallar en hermeneutisk förståelsecirkel. Alltså, »här är frågorna, ni svarar, vi tar in svaren, här är vår tolkning, så här har vi uppfattat er, stämmer det?«. Och sen skulle de kunna reagera på detta, säger Olle och fortsätter.

– I den här processen när vi går tillbaka ut till medlemmar och förtroendevalda så var tanken att LO-kansliet skulle mobiliseras. Det handlade alltså inte om att »dom därnere« skulle komma igång, utan det var lika mycket de högst uppe i hierarkin som skulle mobiliseras. Och på vilket sätt? Ja, naturligtvis i ett närmande till »dom därnere« i en fri och öppen dialog, som skulle kunna innebära att »dom däruppe« förändrades och utvecklades. Bara på det sättet, *bara* på det sättet, kan organisationer förändras och utvecklas. Inneboende i

alla tankar om mobilisering och förändring brukar finnas en föreställning om att »dom därnere ska utvecklas, vi häruppe behöver inte göra det, för vi vet naturligtvis hur det ska vara«. Vi ville bryta mot detta. Det som då händer är att det blir reaktioner. Tanken var att hela LO-kansliet, alltså 180 personer vid den tiden, skulle ut och möta människorna i samtalsgrupperna. Och de skulle inte hålla långa inledningar utan de skulle lyssna på reaktionerna på skriften med vår tolkning.

– Mot detta reagerade LO-kansliets personal starkt negativt. »Ska vi åka ut och lyssna på vad folk har att säga?«, säger en ombudsman. »Vi som har så mycket att tala om för dem, om allting som är så viktigt«. Det var stor upprördhet. Det fanns en annan typ av reaktion, kanske främst hos utredare. Det var en osäkerhet, en genuin rädsla och osäkerhet för att möta medlemmar, något man i högsta grad var ovan vid.

– Det var på håret att det skulle bli ett nej från personalen. Men den som gav ett stöd, det var Wanja Lundby-Wedin.

– På det här stormötet minns jag en ekonom som sa att »ja, det är klart vi ska lyssna, men vi måste väl tala om för dom om dom har fel?«, säger Ingemar. Det säger så mycket. Han ansåg att han visste vad som var rätt eller fel. Den där föreställningen om att det finns någon sorts värdeneutral verklighetsbild som per definition är rätt, den är väldigt stark.

– Jag tror att det var två hållningar som var så starka att vi inte lyckades rubba dom annat än marginellt.

– Jag hade en rejäl fight med Dan Andersson under arbetet med kongressrapporten, fortsätter Ingemar. Hans kritik mot att använda sig av den här metoden var att man kortslöt det representativa systemet. »Här kommer du«, sa han, »med en rapport som säger att medlemmarna säger så här, och sen har vi en representativ församling på LO-kongressen som ska tala om vad medlemmarna anser. På det sättet går man runt dem och skaffar sig ett annat beslutsunderlag, som kortsluter det representativa systemet.« Jag begrep aldrig riktigt det där.

De medlemsundersökningar som ofta görs, »Röster om facket och jobbet«, bygger ju ett representativt urval av medlemmar. Där får man verkligen fram tabeller över vad medlemmarna tycker i de viktigaste frågorna, vilket i så fall också innebär att man kortsluter det representativa systemet. Men i botten var det nog en sorts kollision med utredartraditionens föreställning om att man ska beskriva en objektiv verklighet på ett objektivt sätt och först därefter kan förändra den.

– Medlemsundersökningarna är ju oproblematiska då de inte innebär att medlemmarna sätts i rörelse. Vår utgångspunkt var inte bara att vi skulle fråga medlemmarna någonting, utan den här processen skulle ju också sätta medlemmarna i rörelse. Och om de då sattes i rörelse så att de bar fram en kritik mot »dom däruppe«, i den fackliga hierarkin, ja då skulle man naturligtvis kortsluta representativiteten, säger Olle.

– Om den ena kollisionen som gjorde att det var svårt att få genomslag skedde med utredartraditionen, blev den andra kollisionen med den fackliga centralismen, menar Ingemar.

Varför uppstod då dessa kollisioner eller konflikter? Ingemar pekar på att dessa händelser inte kan ses isolerat från en mer övergripande förändring av samhället och de intellektuellas roll inom arbetarrörelsen:

– Den sociala ingenjörskonstens tid präglades av ett ske-
de av framåtskridande men också av möjligheter att skapa
samband med de intellektuella. Man hade en gemensam
idé om vart man var på väg. Sedan åttiotalets senare del, då
nyliberalismen fick starkt genomslag, har vi inte haft någon
gemensam idé om vart vi var på väg. Det tidigare skedets
fackliga intellektuella som Meidner, Rehn och de andra var
inte ute i några breda medlemsaktiviteter men det fanns en
ganska självklar koppling mellan deras resonemang om lö-
ner, utjämning och full sysselsättning, och den egna organi-
sationen och förhandlingarna. Det krävs ett nytt gemensamt

och offensivt tänkande, bortom nyliberalismen, om man ska kunna bryta den avskildhet som jag i dag upplever finns hos många fackliga utredare eller ekonomer.

– Rörelser har alltid en tendens att hierarkiseras. Alla organisationer, inte bara intresseorganisationer. Då behövs det ett tryck underifrån och utifrån för att motverka den tendensen. Det var väl lite så vi tänkte också, att här skulle man kunna skapa det mottryck som krävs.

Erfarenheten av hur Rättviseutredningen påverkade det interna arbetet på kanslinivå kan därmed tyckas något nedslående, även om man fick ett stort genomslag på lägre nivåer. Ingemar fortsätter:

– Jag fattar fortfarande inte att fackföreningsrörelsen i sin opinionsbildningsverksamhet inte ser vilken styrka det är att kunna grunda sina ställningstaganden i organisationen. Att man inte bara behöver vara den som gör bättre ekonomiska bedömningar än Riksbanken, utan att man skulle kunna föra fram en medlemsopinion som omfattar medlemmarnas erfarenheter. Det går en sorts skiljelinje mellan att se facket som lobbyorganisation och facket som aktör. Om du ser på facket som en lobbyorganisation, då ska det vara duktigast på att göra utredningar och analyser och kunna mäta sig med andra forskningsavdelningar och ekonomgrupper. Men ser man på facket som en aktör, då gäller det inte bara att påverka beslutsorganen utan om att se hur mycket kraft det finns i att arbeta med i den egna organisationen.

Men kanske bör Rättviseutredningens mer bestående värde sökas på andra platser. Det är i alla fall den slutsats som Olle drar:

– Den där hållningen att »vi ska tala om vad som är rätt och vad som är fel« kunde vi inte rubba. Vi förändrade inte den genom Rättviseutredningen. Jag skulle vilja säga att det viktigaste som togs tillvara var LO-idédebatt. Ett viktigt budskap från Rättviseutredningen var vikten av att föra en

idéstrid, men vi lyckades inte rubba den här hierarkiska hållningen på något sätt.

Skapandet av LO-idédebatt

Efter LO-kongressen 1996, där Rättviseutredningen behandlades, gick frågan till Ingemar och Olle om de inte även ville leda den demokratiutredning som man avsåg att göra till nästkommande kongress. I stället för att tacka ja till detta, föreslog de ledningen att en särskild grupp skulle inrättas på LO-kansliet, direkt under LO:s styrelse, för att jobba med just idépolitik. Delvis utifrån de erfarenheter som hade gjorts under Rättviseutredningen, delvis för att kunna sprida idé-samtalen till ännu fler sammanhang. Olle berättar:

– Som mest var det någonstans mellan 25 och 30 000 per år som deltog i LO-idédebatts seminarieverksamhet. Det som bar upp LO-idédebatt var en förändring och förnyelse av LO och arbetarrörelsen. Jag tänker på LO-idédebatt som någon slags brygga mellan både intellektuella utanför facket men också andra nya sociala rörelser och facket. Tanken var att i det mötet skulle båda gruppernas erfarenheter berika varandra och något nytt kunna växa fram. Om jag tar ett konkret exempel, »Makt och rättvisa – filmer och samtal«, så var ju tanken att biografen skulle kunna vara en mötesplats för lokala fackliga företrädare, miljö- och kvinnogrupper och andra på orten, och ortens intellektuella. Utifrån en film skulle man kunna föra ett gemensamt resonemang, säger Olle och fortsätter.

– Vissa aktiviteter hade för mig en särskild innebörd, som var känslomässigt väldigt stark. Inte minst gäller detta den mötesturné som LO ordnade hösten 96 och våren 97 i samverkan med socialdemokratiska studentklubbar. Idén var att socialdemokratiska studentklubbar på några av landets stora universitet organiserade ett fackligt möte där LO:s avtalssekreterare Hans Karlsson medverkade. För mig så innebar

det här att också arbetarna fick en plats på universitetet, lika väl som att studenterna får ta del av en arbetarvärld. Även om det rör sig om små steg handlar det om en strävan efter att upphäva en klassdikotomi och en konfliktyta mellan teoretisk kunskap, arbetare och intellektuella.

– Ett annat exempel var att vi bjöd in nyckläckta doktorer till LO-huset. Där fick de presentera sina avhandlingar och blev kommenterade av fackliga företrädare som hade läst avhandlingen. Tanken var att i denna process, och i detta möte mellan två olika kunskaper, så skulle någonting nytt uppstå. Forskaren skulle se något som hon eller han tidigare inte hade sett och vice versa. Och det handlar om samma konflikt, samma klasskonflikt. Det är den konflikten som LO inte klarar av att hantera. Som man inte går i närkamp med. I stället avvisar man den intellektuelle och en viss typ av kunskap, och tar underdoggens position.

– Socialistiskt forum är ett annat exempel. Det växte först fram i ett samarbete mellan LO-idédebatt och ABF i Umeå, som sedan spred sig. Som mest arrangerades det på fem-sex orter. I dag lever det vidare i Stockholm och är en av de samlingspunkter som har betydelse för vänstern. I det lilla är det också ett visst genombrott för en ekumenisk idé. Tanken på ett öppet forum. Det var fullständigt otänkbart innan.

– *Fronesis* växte fram i samarbetet mellan studentförbund och den seminarieverksamhet vi bedrev tillsammans, och med hjälp av det stöd som LO-idédebatt gav i tillkomsten av tidskriften. Där handlade det inte bara om att ge pengar – i något slags passiv mecenatroll – utan faktiskt även om att delta i diskussioner utan att spela någon som helst styrande roll. Atlas var ju också ett initiativ från LO-idédebatt. Arena program är ett annat exempel på en idé från LO-idédebatt. Även »Makt och rättvisa – filmer och samtal«. Och samtalen med Attac också, fortsätter Olle.

– Just de här träffarna med Attac har betytt mycket och

har skapat kontaktytor mellan fackföreningsrörelsen och Attac. Utan de här mötena på Brunnsvik hade det knappast blivit ett så pass stort fackligt deltagande på det europeiska sociala forumet i Malmö 2008, menar Ingemar.

Att LO-idédebatt nu formellt har upphört som egen verksamhet, och att nu idépolitiken har integrerats i LO:s och socialdemokraternas gemensamma Arbetarrörelsens Tanke-smedja, innebär alltså inte att de frön som såddes under dess tid har slutat att spira.

Den egna erfarenhetens betydelse

En annan viktig aspekt är de personliga erfarenheternas betydelse för varför Rättviseutredningen och LO-idédebatt utvecklades så som de faktiskt gjorde. Detta handlar inte bara om två individers erfarenheter, utan även om djupare skeenden i vårt samhälle. Samtidigt pekar de på hur två relativt olika förhållningssätt till politik, samhällsförändring och idépolitik mycket väl kan integreras.

En intressant detalj är att både Ingemar och Olle en gång började sin politiska bana i ssk, den socialdemokratiska studentklubben i Stockholm. För Ingemars del under sextiotallets början och Olle under samma årtiondes slut. Därefter gick de olika vägar. Delvis som ett uttryck för olika politiska vägval, delvis som uttryck för olika generationserfarenheter, det vill säga en påverkan av en mer övergripande samhällsförändring. Med de olika erfarenheter som de förvärvade under sina olika banor – inom väldigt olika arbetarrörelsetraditioner – möttes de sedan i arbetet med Rättviseutredningen.

– Min bakgrund var den sociala ingenjörskonsten, säger Ingemar. Först arbetade jag på socialdepartementet. Att börja på LO, som jag gjorde 1977, blev första steget i någon sorts förändringsprocess. Genom att vara ute i den fackliga organisationen fick jag ompröva mycket av min föreställning om att man ändå visste bäst högst upp. Jag var liksom fostrad i det.

Jag hade inte någon arbetarrörelsebakgrund, mina föräldrar är lärare och jag kommer från en starkt intellektuell tradition. Sen kom jag rätt in i studentförbundet och hamnade i de ganska teoretiska diskussioner som präglade förbundet, ofta ganska långt ifrån verkligheten. Därefter blev det kanslihuset, under ett skede då välfärdsstaten fortfarande byggdes ut och man kunde vara med och forma systemen. Sedan blev åttiotalet ett skifte. Det var inte längre ett utbyggnadsskede. Det handlade nu om någon sorts hantering av välfärdssystemen och den ekonomisk-politiska verkligheten. Som gav mig en känsla av frustration. Jag ville ju något mera än att hantera systemen. Sedan kom krisen 89–90, med de väldiga försämringarna i välfärdssystemen. I det här skedet tappade arbetarrörelsen färdriktning och identitet. Men gick in i en krispolitik tillsammans med borgarna och kunde inte formulera en egen uppfattning om vad det var som hände. Där någonstans kommer Rättviseutredningen in för mig.

– Och det var här Rättviseutredningens maktperspektiv blev viktigt. För mig var det överraskande. Hade jag skrivit en rättviseutredning på egen hand skulle det ha blivit en fördelningspolitisk rapport. Maktperspektivet var fruktbart för min egen del, för att komma bort ifrån den sociala ingenjörskonstens systeminriktning till någon sorts maktresursinriktning utifrån ett globalt perspektiv.

Olle gick med i studentförbundet 1968 och lämnade det 1970:

– Det var stormiga år, tiden innan man lade ned. Många av oss som var med i ssk, men också i Laboremus, lämnade för olika revolutionära vänstergrupper. För min del Förbundet kommunist.

– Ett starkt minne från 1969 gäller min första politiska aktivitet över huvud taget, vilket var vårt solidaritetsarbete för de strejkande gruvarbetarna. Studentklubben samlade in runt 30 000 kronor. Det har på många sätt präglat mig, det

där utåtriktade arbetet, att finnas på gator och torg, diskussionerna på arbetsplatsen, att knacka dörr. Den här klassiska politiska och fackliga verksamheten var vad jag ägnade mig åt från 1971 och ett tiotal år framåt. Och det handlade väldigt mycket om hur vi organiserar och mobiliserar. Mitt fackliga arbete handlade väldigt mycket om i vilken utsträckning medlemmarna ska få vara med och bestämma, det var kärnfrågan. För mig har det inneburit att maktperspektivet har funnits med redan från första början. Säkerligen har detta påverkats av att jag kom från arbetarklassen, men också av de hårda törnarna som man fick ta i konflikt med socialdemokratiska fackliga företrädare.

– På LO-kansliet var jag den enda ombudsmannen som även hade akademisk bakgrund. För mig var det där centralt. Föreningen av en facklig-politisk praktik med teoretisk reflektion var en del av idén. Även om jag har läst på universitetet kände jag en stark närhet till idealet om den lärde arbetaren. Alltså en arbetare som har en stark teoretisk ådra och som i sitt arbetsliv, sin fackliga värld men också i sitt övriga liv har lyckats förena handens kunskap med hjärnans förmåga, säger Olle.

– Jag kom till LO utifrån, säger Ingemar, från en intellektuell bakgrund, universitetsutbildning och ett jobb i kanslihuset. En drivkraft för mig har hela tiden varit att – eftersom jag har en socialistisk grundhållning och ser arbetarrörelsen som en aktör i detta – bli accepterad och integrerad. Jag har kämpat för att komma in på något sätt. Och det är inte så lätt för en intellektuell att komma in i fackföreningsrörelsen på det sättet, säger Ingemar och fortsätter.

– Har man en specialkunskap så är det okej att utöva den och göra några utredningar. Men jag ville komma längre än så i min integration i arbetarrörelsen. På det sättet var ju framför allt Rättviseutredningen en väldigt stark upplevelse. När jag pratade med dem som verkligen är fackföreningsrö-

relsens medlemmar, och inte bara makthavarna i LO-huset, blev jag accepterad, vilket blev en stark drivkraft. Det handlade om att delta i en process där de själva formulerade och jag tog emot, bearbetade och skickade tillbaka. Just den idén landande på något sätt också i min personliga situation, att försöka komma in i det som jag ideologiskt ser som min hemplats.

Kanske är det just denna förmåga till självreflektion och förmåga att se sin egen roll i en samhällelig hierarki – vilket både Ingemar Lindberg och Olle Sahlström tydligt ger uttryck för – som möjliggjorde den intellektuella, politiska och organisatoriska nyskapelse som både Rättviseutredningen och LO-idédebatt var? Det handlade om att inte nöja sig med att »få ut budskapet«, lära ut den stolta historien eller ge moteld till högerns opinionspåverkan. Det blev i stället en fråga om att även se det klassamhälle, de orättvisor och hierarkier som man själv var en del av. Och att där börja befrielsearbetet.

Själva mediet, eller arbetsformen, är många gånger långt viktigare än budskapet, hur viktiga saker man än må ha att säga. Verkliga samhällsförändringar tar naturligtvis sin början i de ord, tankar och bilder som får oss att se världen på ett nytt sätt. Men förändringarna blir först möjliga då de nya perspektiven omsätts i nya och bestående handlingsmönster, då de drivs fram underifrån.

Avslutning

Rörelsen måste röra vid helheten

År 1976 publicerades en antologi med namnet *Socialdemokratin och de intellektuella*. Gunnar Fredriksson hade på kultursidorna ondgjort sig över att förhållandet mellan socialdemokratin och de intellektuella var sämre än någonsin: »Författare och andra kulturarbetare liksom studenter och forskare står i stor utsträckning utanför socialdemokratin«, klagade han. Andra var inte lika övertygade om de intellektuellas förtjänster. »Många av vänsterns akademiska intellektuella har aldrig haft någon personlig erfarenhet av arbetarklassen – många av dem är borgarbarn som i vuxen ålder kommit till insikt. Deras väg dit har varit teoretisk, i den meningen finns ett främlingskap mellan dem och arbetarrörelsen«, osade Britt Hultén. »Dessutom kan man väl inte kräva att kulturarbetare ska låta binda sig av olika dagskrav, då blir ju varenda bok och tavla stendöd efter nästa kovändning i riksdagen«, menade Gunder Andersson.

Då gällde debatten främst frågan om vem som kunde kalla sig intellektuell och vem som inte kvalade in i denna exklusiva grupp. Men några skrev också om bristen på intellektuella samtal inom politiken. Som Sara Lidman, och hennes klagan

över att »Rörelsen« så sällan rör vid helheten« träffar oss än bättre i nerven i dag:

Naturligtvis har socialdemokratin en ideologi, en människosyn, en föreställning om ett samhälle att eftersträva. Men att denna vision hålls hemlig så att en del-fråga sällan eller aldrig sätts in i sitt större sammanhang – se där vad vi ogillar.

Detta har varit ett bärande tema i denna antologi – att endast den rörelse som skapar sin egen kunskap överlever. Och att rörelsen måste röra vid helheten. Därför är det relevant att ställa frågorna: Var finns plats för idédebatt? Hur skapas arbetarrörelsens kunskap om världen i dag? Vem tänker egentligen om framtiden? Är det viktigt? Och för vem?

Symptom

När Stefan Kock 1999 gjorde en genomgång av det svenska näringslivets opinionsbildande organisationer i boken *Höger om!* fann han 32 stycken. Bland dessa fanns Cityuniversitetet, föreningen Den Nya Valfärden, Företagarnas Riksorganisation, Industrins Utredningsinstitut, Kreab AB, Näringslivets Ekonomifakta, Näringslivets Framtidsforum, Skattebetalarnas Förening, SNS, Ung Företagsamhet och Timbro. Sedan slutet av nittioalet har antalet högertankesmedjor fortsatt öka, med organisationer som Captus, Civitas och Ratio. I boken *Trondheimsmodellen* (2007) menar Aron Etzler att Svenskt Näringsliv har en budget på runt tio miljarder kronor för kunskapsproducerande och opinionsbildande verksamhet. Eric Sundström pekar i sitt bidrag till denna antologi på den explosion av politiska tankesmedjor som skett både till vänster och till höger i andra delar av världen.

Inom den svenska arbetarrörelsen pågår snarast en motsatt utveckling. Vår egen folkbildning trängs tillbaka, vän-

sterns tankesmedjor saknar pengar, vi trevar efter en ny existens i det nya medielandskapet, de offentliga utredningarna tillsätts inte längre av socialdemokratiska regeringar, politikens makt kringkärs av juridiken och s-föreningarna åldras. Länge har arbetarrörelsen, som Håkan A Bengtsson påpekar, litat på att de befintliga strukturerna erbjuder tillräckliga platser för idédebatt. Men sjunkande medlemssiffror, bristande resurser och ett stukat självförtroende samverkar effektivt för att underlätta högerens skambeläggning av vänsterns drömmar och idéer. Trots en massiv utbyggnad av högskolan och det historiskt stora antal människor som har en akademisk examen, återfinns dessa sällan inom den aktiva socialdemokratin – tiden när två procent av alla studenter var aktiva inom det socialdemokratiska studentförbundet är sedan länge förbi. Alltför få personer som söker sig till arbetarrörelsen och det socialdemokratiska partiets avdelningar och föreningar hittar i dag den spännande idédebatt, politiska och kulturella verksamhet man behöver för att tycka det är relevant att komma tillbaka. Så tappar vi fotfästet ytterligare lite till.

Och där idédebatten ändå finns inom rörelsen är det ofta i det politiska beslutsfattandets periferi: bland »bloggare«, »tyckare«, »skribenter« och »debattörer«, eller bland vanliga medlemmar i fack och parti. I den politiska praktikens hetluft känns det glesare. De öppna debatter om politiskt principiella frågor som våra toppolitiker deltar i är få. Ofta avkrävs enighet och lojalitet av partiföreträdare i syfte att göra mediebilden av partiet enhetlig. Katrine Kielos frågar sig om den politiska kommunikationen blivit ett substitut för politik. Kanske är det så. Den socialdemokratiska teorin och praktiken fjärmar sig ifrån varandra.

I ljuset av detta är det därför inte märkligt att våra perspektiv har tryckts tillbaka, att vi har svårt att opinionsbilda kring grundläggande frågor om samhälle, ekonomi, klass och

solidaritet, att vi inte förmår ta vara på den öppning för samhällskritik som tidsandan ger oss, eller, hemska tanke, att vi inte ens riktigt förstår det nya samhället och vårt ansvar i det. De stora frågorna, de som inte genast är möjliga att passa in i budgettekniska resonemang och där vårt perspektiv i grunden skiljer från högerens, återstår att formulera. Men ska vi i framtiden kunna navigera i en värld som svämmas över av borgerlig information och kunskap kommer vi att vara tvungna att hitta nya sätt att ge människor möjlighet att förstå och sätta ord på sina erfarenheter av världen och samhället i dag. Vi måste minska glappet mellan teori och praktik och öppna upp för fler och nya forum för en levande idédebatt. Kort sagt, rörelsen måste börja röra vid helheten igen. Det kräver analys, diagnos och omedelbara åtgärder.

Diagnos

1. Öppenhet och mängd – vem äger politiken?

I sin bok *Den skötsamme arbetaren* (1988) skriver Ronny Ambjörnsson om hur idédebatten i början av förra seklet alltid var mycket livligare i kvinnoklubbarna och ungdomsklubbarna än i arbetarekommunen. Ju längre bort från maktens centrum, desto friare debatt. Det var också mot okunnigheten man först slogs, innan man kunde slåss mot kapitalismen. Därför prioriterades folkbildning och medlemsvärvning.

Även om man kan hoppas att de största medlemsrasen ligger bakom oss är det ett faktum att rörelsen åldras och krymper. I en arbetarrörelse med färre medlemmar men med många politiska poster att fördela ökar medlemmens närhet till makten och engagemanget riskerar att ta en ny riktning. Den nye medlemmens ambition kanske är att gå med för att förändra världen och partiet, men det slutar ofta med att det är medlemmen som förändras mest. Idédebatten är grundläggande för en politisk rörelse men den förutsätter

ett utrymme för olika erfarenheter, kunskaper och åsikter. Och när dessa nya kunskaper, åsikter och erfarenheter inte pumpas in i rörelsen minskar utrymmet för fri debatt. Det är förödande för ett politiskt parti. Det finns en uppenbar risk att allt som blir kvar är en lojal men ideologiskt stelbent organisation.

Håkan A Bengtsson rör vid frågan i ett av bokens samtal:

Risken är stor att ett parti med färre medlemmar minskar förståelsen för att en organisation måste rymma en pluralism. Små organisationer är mer intoleranta mot oliktankande.

Olle Sahlstöms och Ingemar Lindbergs berättelse om hur Rättviseutredningen togs emot med olika temperament på olika nivåer i LO-organisationen är intressant, likaså att utredningen lika mycket syftade till att mobilisera »dem där uppe« som »dem där nere«. Dessvärre är detta en ovanlig ambition.

Socialdemokratin har alltid varit olik andra partier eftersom den bygger på många människors gemensamma erfarenheter. Det är medlemmarna som »äger« politiken, det är deras engagemang och rörelse som driver politikutvecklingen. Socialdemokratis demokratisyn är därmed unik. Den skiljer sig från det expertstyre och den auktoritära partiorganisation som inte är högern främmande och som ingår i den borgerliga samhällssynen. För arbetarrörelsen är mängden deltagande människor och den öppna debatten därför själva livsluften. Medlen är lika viktiga som målen. Att bryta trenden med medlemstapp och krympande utrymme för idédebatt är därför helt avgörande för socialdemokratis överlevnad.

Allt detta hänger dessutom ihop, vilket den nyss avslutade Obamakampanjen är ett positivt exempel på. Vad som är revolutionerande med denna nya amerikanska gräsrotskam-

panj, som engagerat så många människor, är egentligen inte det massiva användandet av ny teknik (bloggar, internet). Det revolutionerande ligger snarare i att demokraternas parti-budskap i högre grad formuleras av medlemmarna själva, i deras kontakt med varandra och väljarna. Detta står i bjärt kontrast till de kampanjer där en partielit försöker trumma ut ett gemensamt budskap genom olika partiombud. I stället har Obamakampanjen försökt ta fasta på det som från början var grunden för folkrörelsetraditionen: att medlemmarna själva känner lust och engagemang inför politiken när de själva är med och formulerar det politiska innehållet.

Att lätta på partiledningens kontroll över politiken och budskapen är centralt för en socialdemokrati som i framtiden vill vara en rörelse som engagerar många medlemmar. Men då kan vi inte, som Jörgen Hammarin påpekar, se på medlemmarna som några som ska »servas, aktiveras och informeras«. De måste ses som människor som tillför ovärderlig kunskap om livet och samhället. Vårt samhälle kännetecknas av att alltfler utbildar sig allt längre och information om vad som helst finns att hitta överallt. Då ligger förmodligen ett öppet samtal mellan kritiker och övertygad, mellan partiföreträdare och politisk aktivist, närmre det som människor i allmänhet uppfattar som ett attraktivt politiskt engagemang. Att svälja en hel partibok ligger helt enkelt inte i tiden. I en sådan situation måste idépolitiken, ideologin och samhällsanalysen återupprättas. Att aktivt fundera över hur och var dessa mötesplatser ska skapas är ett första steg på vägen.

2. Politisk kommunikation och politikens innehåll

Vad är egentligen ett politiskt »budskap«? I sin text om PR-byråerna och det demokratiska samtalet skriver Klas Gustavsson om hur politiken har blivit alltmer lik marknadsföring samtidigt som den politiska kommunikationen alltmer har professionaliserats. Enn Kokk rör vid samma ämne i sin

text om förändringen av arbetet på partihögkvarteret på Sveavägen 68. Det är naturligtvis problematiskt att PR-branschens och partipolitikens olika logiker sammanblandas så som Gustavsson beskriver. Att arbeta med politik handlar om att arbeta med ett konfliktfyllt förtroende. En konfliktträdd arbetarrörelse blir inte mindre konfliktträdd av att medarbetare varannan mandatperiod avlönas av motparten.

En än större utmaning ligger dock i politikernas ökande fokusering på det »mediala politiska landskapet« i stället för på det reala (vilket även har gett den ökade toppstyrning av den politiska debatten som jag diskuterade ovan). Vi anpassar oss alltmer till (det vi tror är) en medielogik byggd på förväntningar om »triangulering« och omedelbara svar på motståndarens politik. Det handlar alltså om att få ut sitt budskap genom olika *utspel* och genom att svara på motståndarnas utspel. Säger moderaterna att det är mycket fusk i sjukförsäkringen, bör socialdemokratin enligt denna logik formulera en politik för att stävja fusket. Inte för att det är sant, utan för att moderaterna har sagt det. Detta innebär att de intressen som har kraft att formera sig till en »aktör« kan göra sin stämma hörd. Resten förblir ofta ohörda. Detta har högern och näringslivet förstått och de formerar sig därför i olika »intressegrupper«, på samma sätt som arbetarrörelsen tidigare formerade sig i Kooperationen, hyresgästföreningen, fackföreningarna och så vidare. Det är smart tänkt. Visionen om ett klasslöst samhälle trycks tillbaka av de konkreta behov som företagarna påstår sig ha, exempelvis av sänkta arbetsgivaravgifter. I allt högre grad är det kapitalets intressegrupper som gör de medieutspel socialdemokratin bygger sin politik för att möta.

Till detta opinionsmätningarnas opium. Den eviga jakten på opinionens marginalväljare riskerar att slå ut både långsiktigt intellektuellt arbete och folk rörelsearbete till förmån för kortsiktig utspelspolitik. Katrine Kielos kallar detta en oför-

måga att se de »bikonceptuella« väljarna. Jenny Andersson beskriver det som att vi inte vågar ställa upp problembilder och värderingar som väljarna sedan kan ta ställning till, med konsekvensen att vi i stället anpassar oss till det vi tror vara väljarnas preferenser i olika avgränsade frågor. Om opinionsundersökningarna tidigare syftade till att undersöka hur man kunde påverka väljarnas värderingar används de i dag främst till att anpassa politiken efter väljarkårens åsikter. Någon borde undersöka vad vi egentligen mäter när vi mäter opinionen. Det borde vara en självklar insikt att politisk kommunikation och politiskt innehåll inte är samma sak. Annars är risken stor att vi själva skapar den »mittenväljare« vi jagar.

Det nya medielandskapet med dess *just-in-time*-politik ställer nya krav på arbetarrörelsen. Problemet är inte att vi har en alltför professionell politisk kommunikation. Problemet är snarare att makten att formulera de politiska budskapen och tankarna har hamnat fel. Och att »budskapet« överordnas innehållet, att mediebilden slår ut samhällsanalysen. Jörgen Hammarin talar om två huvudvägar för kunskapsspridningen: marknadsföring och folkbildning. Kunskap är dock inte samma sak som information. Samtidigt är information inte, förutom i den snävaste av tolkningar, makt. Socialdemokratin måste vara mindre rädd för media, för det politiska innehållets skull.

3. Tudelningen

I takt med att partipolitiken har professionaliserats, att politikerna förlorar makt till marknad och juridik och att politiken i högre grad formas av massmediernas logik, så träder en alltmer tudelad vänsterrörelse fram. Denna tudelning av arbetarrörelsen påminner om det man ondgjorde sig över i *Socialdemokratin och de intellektuella* för 32 år sedan.

Å ena sidan finns de socialdemokrater som varje dag arbetar med den praktiska politiken i de etablerade organisa-

tionerna, genom sitt politiska eller fackliga uppdrag, eller genom en anställning på något kansli eller kontor, kanske sedan många år tillbaka. Å andra sidan har vi de medlemmar som, tillsammans med skribenter, journalister, konstnärer, debattörer, bloggare och forskare, befinner sig lite utanför politikens centrum. Dessa grupper har ofta olika sätt att skriva, resonera och debattera och skiljer sig åt i synen på lojalitet och kritik. Anne-Marie Lindgren beskriver i sin text denna separation mellan teori och praktik så här:

De ekonomiska och statsvetenskapliga teorierna lever alltmer sitt eget liv, som laboratorier för intellektuella övningar snarare än redskap för samhällsförändring. Och i politiken har vi förvisso fortfarande fötterna på jorden, men blicken vilar snarare på opinionsmätningarna än på stjärnorna. [...] De »gyllene perioder« av samspel mellan teori och praktik var också perioder av väl fungerande samspel med partiets intellektuella.

Camilla Lundberg Ney förvånas över att hon under sin tid som *Fronesis* ordförande sällan blev inbjuden att tycka eller tala i partisammanhang och menar att idésamtalet i dag tycks blivit en privat angelägenhet.

Ändå är det just här en möjlig öppning för rörelsen finns. Idédebatten behövs både inom och utanför rörelsen, både i dess kärna och periferi. Jörgen Hammarins påminnelse om att många av dagens nya grupper vill vara kunskapsrörelser är viktig. Motstånd kräver kunskap och kunskap kräver faktiskt motstånd. På Brunnsviks Folkhögskola träffas nya och gamla rörelser för gemensamma samtal och på ABF ersätts de slutna studiecirkelarna alltmer av öppna möten, Socialistiskt Forum erbjuder en ovanlig ekumenik där socialdemokratin deltar tillsammans med både andra röda och gröna partier samt mer fristående vänstergrupper. Om socialdemokratin

inte ska stelna är det centralt att den idéutveckling som finns i samhället sammanförs med de socialdemokratiska företrädare som brottas med praktiska politiska problem, samt att idédebatten stimuleras på fler platser. Det är svårt att förena teori och praktik men samtidigt är det en livsnödvändig ambition för arbetarrörelsen. Magnus Wennerhag påpekar att debattens form många gånger är viktigare än dess innehåll. Det är sant, särskilt för dem som ska delta i debatten. Vill arbetarrörelsen vara den plats där idédebatten förs, den nod där människor med olika kunskaper och erfarenheter möts, krävs en öppenhet gentemot och ett närmande till de nya rörelser och nya platser där debatten redan finns.

4. Självförtroendet och det »nya«

Det har under några decennier varit svårt att vara socialdemokrat. Det har varit lättare att vara liberal. Men det blir bättre. Det tar tid att repa sig efter nederlag. Efter åttiotalets slut, Berlinmurens fall och skammen över en elefantsjuk välfärdsstat hyllades plötsligt den ofarliga vänstern. Det »nya« blev att acceptera centrala delar av högerens verklighetsuppfattning och politiska målsättningar, att retirera från systemen och att ersätta det objektiva med det subjektiva. »New Labour« och »New Democrats« blev internationellt trendsättande. Utan någon vidare debatt fjärmade sig socialdemokratin från sin traditionella analys i sökandet efter en »tredje väg«. De socialdemokrater som inte gjorde avbön för sina forna grundprinciper ansågs gammeldags och omoderna. Alla politiska partier (utom möjligtvis kristdemokraterna) skulle in under det liberala paraplyet och samhällsutvecklingen ansågs given: juridiken och marknaden skulle ta politikens plats. Att denna utveckling ligger i linje med den gamla borgerlighetens strävan att begränsa demokratin är en viktig poäng i Morgan Johanssons text. »Det nya arbetarpartiet« vinner just nu gamla slag åt uråldriga väljargrupper. Allt går igen.

Att den interna debatten och kritiken avstannar i dåliga tider är bra för självkänslan, men strategiskt och politiskt illa. I en tid när kapitalet vinner mark på arbetets bekostnad hade arbetarrörelsen behövt utveckla sina idéer ytterligare. Otilräckliga försök har gjorts. Ett dåligt självförtroende har effektivt bundit socialdemokratin vid den nyliberala masten och vi har inte vågat experimentera med framtiden. Men en levande idédebatt förutsätter att socialdemokratin varken är rädd för historien eller framtiden, varken för marxismen eller miljörelsen, för nationalekonomin eller sociologin. Diskuterar man incitament och mänskliga drivkrafter med nationalekonomer och sociologer får man olika svar – socialdemokratin måste göra bådadera. Det finns dock anledning att vara hoppfull. Den aktuella samhällsutvecklingen – med klimatkris, finansiell kris och ökande ojämlikhet – finner ingen sammanhållen förklaring bland dagens etablerade politiska debattörer. Den rörelse som söker och etablerar en ny förståelse av detta nya samhälle har framtiden för sig. Att söka »förnyelse« genom avreglering och privatisering är inte längre vidare nytt. Nytt, eller åtminstone nygammalt, är i stället hävdande av lika rättigheter och gemensamma perspektiv. Som Katrine Kielos skriver i sin text: det är återigen läge att ge människors »inre socialdemokrat« näring.

5. Studentförbundets roll

När man i dag träffar socialdemokrater som var med om att lägga ned det socialdemokratiska studentförbundet 1970 hävdar de flesta att de egentligen var emot det redan då. Trots det lades det ned, i likhet med s-studentförbunden i både Danmark och Norge. Förklaringarna var många, vilket både Crister Skoglund och Anne-Marie Lindgren har visat. Man ville satsa på LO-ungdomen i stället. Man tyckte att studenterna hade radikaliserats alltför mycket. Studenterna var ingen egen klass. Följden blev kanske inte riktigt den man

hade räknat med. Antalet högskolestudenter växte stadigt under sjuttio- och åttiotalen. »Sextioåttorna« tog sig ett allt större utrymme i samhället men hade ingen naturlig förankring i arbetarrörelsen. Där förlorades stora delar av en viktig generation.

År 1990 startades studentförbundet upp igen. Från att ha varit ett utskott för högskolefrågor inom ssu kunde man nu driva en egen politisk linje även i andra frågor. Med tiden blev studentförbundet alltmer självständigt. Självbilden av ett »ljusets riddarvakt« (som Skoglund talar om i sin text) har nog präglat även det nya studentförbundet, även om karriärismen naturligtvis titt som tätt samsats med socialismen som drivkraft för medlemmarna. Ambitionen att utgöra ett forum för idédebatt har varit kontinuerligt stark. På nittioalet samarrangerade förbundet och LO, genom LO-idédebatt, politiska seminarier vid högskolor och universitet. Tidskriften *Fronesis* skapades i s-studenters hägn och inom *Arenagruppen* har gamla studentförbundare varit verksamma. Under senare år har öppna seminarier, kurser och det nystartade Arbetarrörelsens forskarnätverk varit delar av en ambition att skapa nya mötesplatser och forum för idédebatt där partibok är välkommen men inte nödvändig.

Studentförbundets roll är att utgöra ett mellanled mellan akademi och politik, för dem som är intresserade men ännu ej är helt övertygade. Det är en roll som är närmast unik i sin kombination av organisatorisk självständighet och partiinsyn, men som förhoppningsvis kommer att bli mycket vanligare i framtiden. Sverker Gustavsson skriver att »kritiker vill alla vara. Konsten är att verkligen kunna fungera som en sådan«. Socialdemokratin kommer i framtiden att behöva många som tar ansvar för den konstruktiva kritiken, många som – med Ragnar Thoursies ord – inte är understödjande på kort sikt. Det är svårt men viktigt.

Samtidigt är studentförbundet nyckfullt och politiskt

ojämnt. Medlemmarna är med under en kort och viktig del av sina liv. Tidvis har arbetarföraktet nog frodats inom förbundet, trots att man alltid har hävdad den övriga arbetarrörelsens akademikerförakt. Tidvis har även studenterna – vilket Crister Skoglund beskriver – som grupp vänt sig inåt, mot sina egna poäng, karriärer och kårer. Andra gånger har de tagit aktiv del i och ansvar för samhället runtomkring. Som studentpolitiskt aktiv i dag får man hoppas att dagens studenter, efter några decenniers narcissism, är på väg att vända sig utåt igen. Högerns uppgivenhet efter femtio- och sextiotalsens förluster födde en generation högerintellektuella som byggde upp de idémedjor vilka på nittioalet kunde växla ut sitt arbete, först i en total dominans av den samhällseliga problemformuleringen och sedan i valvinsterna 1991 och 2006. På samma sätt föder åttio- och nittiotalsens motgångar en generation vänsterintellektuella som reagerar mot tjugo år av ensidig högerargumentation. Var dessa framtida idé- och kunskapspolitiker hamnar beror på socialdemokratiens inställning. Förhoppningsvis hjälper Socialdemokratiska studentförbundet till att göra arbetarrörelsen relevant för en del av dessa människor. Och förhoppningsvis finns rörelsen där för att ta emot alla dem som fritt och med nya utgångspunkter vill debattera den eviga frågan om vad socialdemokrati egentligen är, och bör vara.

Ordination

Slutligen några mer konkreta förslag till dem inom den breda arbetarrörelsen som har viljan, orken eller pengarna. Ju mer, desto bättre.

Fler medlemmar med mer verkligt inflytande över politiken
Att värva nya medlemmar ska inte handla om att hyfsa medlemssiffrorna, utan syfta till att ge fler människor möjlighet till att bidra med sina erfarenheter och åsikter för att för-

ändra samhället. Socialdemokratin måste våga lita på medlemmarna och ge dem *reellt* inflytande över politiken och inriktningen. Toppstyrningens tid är förbi. Kan medlemmarna verkligen påverka sin egen situation, samhället och politiken genom sitt s-medlemskap vill de vara med, annars finns bättre saker att ägna dagarna åt.

Ett öppet, prövande debattklimat mellan teori och praktik

I en rörelse som företräder runt 40 procent av befolkningen måste medlemmar och partiföreträdare ges utrymme att diskutera politik trots att man ibland kommer till olika slutsatser eller utgår från olika perspektiv. Vi måste motverka uppdelningen mellan å ena sidan en alltmer professionaliserad och lojalitetskrävande arbetarrörelse och å andra sidan en kulturellt och intellektuellt fristående vänster som fjärrar sig från de praktiskt inriktade politikerna. Begränsa inte frågeställningarna till dagspolitikens krav. Dessutom är partiet inte regeringen, och LO är inte partiet. Alla behöver inte säga samma sak. Socialdemokratin ska inte behöva försättas i opposition för att delar av partiet ändå ska kunna vara det.

Fler mötesplatser och öppna arrangemang

Gör arbetarrörelsen och det socialdemokratiska partiet till den öppna plats för politiskt intresserade som just nu saknas. Arrangera fler öppna möten med en mer principiell men prövande politisk debatt. Ta in sociologer, litteraturvetare och lärare på 68:an (vid sidan av statsvetarna och nationalekonomerna) och klimataktivisterna i LO-borgen. Poeter har mer att säga om en budgetmotion än man i förstone anar. Ett av Rättviseutredningens viktigaste resultat var att så många människor – på en mängd nivåer och under en lång tid – på allvar deltog i politiska diskussioner. Det behövs fler möten med mer återkoppling.

Resurser

Resurser är alltid knappa, men att kunskapsproduktionen prioriteras just nu är avgörande. Satsa pengar på kunskapsproduktion utan att nödvändigtvis kontrollera resultaten. Starta en *fond* för idéverksamhet som SAP och LO finansierar men inte direkt kontrollerar. Publikationer, studiecirklar, kurser och debattserier måste få ekonomiskt stöd.

Starta större utredningar med friare mandat och längre tids-horisont

LO:s Rättviseutredning gav underlag till debatter, seminarier, tankesmedjor, artiklar och studiecirklar under flera års tid. Starta en skatteutredning med stor självständighet. Eller en ny Rättviseutredning, en Jämlikhetsutredning eller en Livs-kvalitetsutredning. Ge uppdraget till LO, s-studenter och ssu gemensamt. Låt studenter skriva uppsatser som kan bli del av större utredningar. Låt utredningarna ta den tid de tar.

»Pappret lever« – satsa på både nya och äldre medier

I den kakafoni av röster som skriker på mediemarknaden är det bara de som skriker högst som hörs. Socialdemokraterna satsar nu på nya medier. Det är bra och det kan bli mycket bättre. Så når man nya grupper. Men papperstidningen behövs också och är inte dyrare än att arbetarrörelsen skulle ha råd med den om vi bara ville. Finansiera en högkvalitativ dags- eller veckotidning (eller flera) i våra storstadsområden. Skapa en kvalificerad nyhetsportal på internet med vänsterprofil. Kanske behövs en partinära tidskrift för att härbärgera de längre och mer komplicerade resonemang som i dag inte ges plats i *Tiden*.

Tankesmedjor

De behövs. Bygg ut Arbetarrörelsens Tankesmedja. Starta en tankesmedja kopplad till riksdagsledamöternas kansli, för

att skapa en direkt koppling mellan teori och praktik. Starta flera tankesmedjor med olika politisk inriktning (jämför exempelvis skillnaden mellan Policy Network och Compass i Storbritannien). Kanske behövs det partiöverskridande rödgröna tankesmedjor. Och kanske behöver vi en gemensam nordisk socialdemokratisk tankesmedja med regelbunden rapportutgivning.

Uppmuntra olika former av s-organisering

Geografiska s-föreningar och en tydlig organisatorisk hierarki som bygger på geografi och bostadsort är ofta irrelevanta för människor som är unga, flyttar ofta eller känner begränsad samhörighet med andra man bara råkar bo på samma plats som. S-föreningen måste bli mer flexibel, öppnas upp, skakas om.

Från PR till politik

Att vilja arbeta med något kreativt nära politiken även under oppositionsperioder är ingen märklig önskan. Men att PR-byråernas medarbetare under vissa perioder arbetar för hemliga uppdragsgivare inom främst näringslivet och under andra perioder arbetar för partiet är inte bra för arbetarrörelsen. Öppenhet om tidigare uppdragsgivare bör vara ett rimligt krav för partianställning.

Använd och utveckla folkhögskolorna

Utveckla en strategi för forskning och utbildning på folkhögskolorna. Vår modell för kunskapsproduktion behöver inte ta formen av traditionella tankesmedjor. Starta en politisk akademi vid någon av folkhögskolorna, eller sommaruniversitet och längre utbildningar (vilket redan delvis görs).

Samla ihop och presentera fakta

Satsa på enkel och lättillgänglig sifferproduktion av typen »Ekonomifakta«. En graf kan säga mer än tusen ord. Skapa

ett forum där kommun- och landstingspolitiskt aktiva enkelt kan ta del av goda praktiska politiska exempel från andra delar av landet.

Utarma inte politiken

Juridifieringen av politiken är högerens dröm. Det är vänstern som förlorar på att politiken tappar mark. Utveckla politiken, var inte med och avveckla den.

Fokusera inte på högern

Kunskapsproduktionen sker framför allt där de små nyanserna är viktiga. Att debattera vad högern gör är ofta ointressant. Både våra utgångspunkter och slutsatser är helt olika. Det är debatten *inom den röd-gröna vänstern* som är viktig.

NOTER

Noter till inledningstexten

1. De siffror som här redovisas är i huvudsak hämtade från Janne Sundling, »De utformar framtidens politik«, *Fokus* nr 40 2007. För Arenagruppen och Arbetarrörelsens Tankesmedja har uppgifter inhämtats direkt från de ansvariga för dessa verksamheter.

Noter till Crister Skoglunds text

1. Tidsmässigt har min forskning rört sig från 1800-talet fram till slutet av 1970-talet. En del av den finns redovisad i min avhandling *Vita mössor under röda fanor. Vänsterstudenter, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige 1880–1940* (1991) samt i diverse uppsatser och artiklar.

2. För en bra introduktion till vågrörelsefenomenet i studentvärlden och hur man försökt förklara det, se Kjell Östberg *1968 när allting var i rörelse: Sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna* (2002).

3. För en sammanfattning av debatten 1976, se Gunnar Fredriksson och Gunder Andersson (red), *Socialdemokratin och de intellektuella* (1976).

4. Se Tommy Svensson och Bo E I Fransson, *Ung och radikal: ssu från 1950- till 1980-talet* (1987), s 79. Enligt en uppsats i samma skrift hävdar Jan Nygren att det var starka spänningar mellan »studenter« och »fackliga« medlemmar under 1960-talet.

5. År 1948 tog kommunistpartiet under kuppertade former makten i Tjeckoslovakien och avskaffade bland annat de fria valen. Detta ledde till att Clarté sprack och att ett antal ledande clartéister i stället gick in i socialdemokratiska studentförbundet. Bland dessa märks Harry Schein, Krister Wickman och Roland Pålsson.

6. För en intressant skildring inifrån av arbetet i denna grupp, se Hans O Sjöström, *Klassens ljus: Eller hur man hamnar i arbetarregeringen* (1988).

7. I dag läser runt 290 000 studenter vid universitet och högskolor i Sverige. Om två procent av dem hade varit med i dagens socialdemokratiska studentförbund skulle det vara 5 800 personer. Det kan jämföras med dagens medlemstal som enligt uppgift ligger runt 1 300.

8. Intervjun gjordes på Bommersvik i juni 1984. Erlander var först lite reserverad, men tinade snabbt upp och blev sedan mycket engagerad och spirituell tills tröttheten tog över.

Noter till Morgan Johanssons text

1. Carl Axel Reuterskiöld, »Vår rättsordnings omvandling«, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1918, s 96–97. Med »K. M:t i statsrådet« och »K. M:t« menas regeringen.
2. Barry Holmström, »Flykten från demokratin«, i Sverker Gustavsson, Jörgen Hermansson och Barry Holmström (red), *Statsvetare ifrågasätter* (2008).
3. Motion i första kammaren 1938:128, 3. Citerad i Holmström (2008).
4. Tage Erlander, »1901–1939«, s 115–116, *Tiden* 1972.
5. Petrén här citerad i Östen Undéns artikel »Några ord om domstolskontroll över lagars grundlagsenlighet«, *Svensk Juristtidning*, s 262. Se också Petréns svar, »Domstols lagprövningsrätt«, *Svensk Juristtidning* 1956, s 500–509.
6. Östen Undén var på sin tid en juridisk auktoritet. Han hade redan 1917, vid 31 års ålder, utnämnts till professor i civilrätt och internationell privaträtt i Uppsala, och bland annat tjänstgjort som internationell skiljedomare vid skiljedomstolen i Haag under 1930-talet. Han var svensk utrikesminister 1945–1962.
7. Holmström (2008).
8. Betänkande konstitutionsutskottet 1978/79:39, s 7.
9. Mindre känt är att man faktiskt inte hade denna uppgift från början. Grundlagsfäderna var oeniga om man skulle ge högsta domstolen lagprövningsrätt, och det står inget i ursprungskonstitutionen om det. Det var domstolen själv som efter en tid tog sig rätten att pröva lagarna mot konstitutionen, och då bara gentemot de tillägg som tillkommit senare, så kallade *amendments*. Holmström (2008).
10. Svante Nycander, *Kriget mot fackföreningarna* (1998).
11. Det hade man hävdat redan på 1940-talet, när det gällde arvsskatten.
12. Holmström (2008).
13. Sveriges förbud av alkoholreklam underkändes av Marknadsdomstolen 2003, det så kallade Gourmetmålet. Den tolkade ett förhandsbesked från EG-domstolen som att ett sådant förbud inte var förenligt med EG-rätten. Sveriges förbud mot internethandel av alkohol underkändes av EG-domstolen i ett förhandsbesked 2007, det så kallade Rosengrenmålet.
14. Ett tredje exempel kan sägas vara införselreglerna för alkohol, där EU-kommissionen i slutet av 1990-talet hotade med att gå till EG-domstolen om inte Sverige ändrade reglerna. Efter en analys av rättsläget kom den dåvarande regeringen fram till att man med all sannolikhet skulle förlora en sådan process, och förhandlade i stället

fram en övergångsperiod, med successivt höjda kvoter 1999–2004. Det är bakgrunden till att en resande från ett EU-land till Sverige i dag kan ta in nästan ett kvarts ton alkohol per person för »personligt bruk«, vilket naturligtvis sätter en stark press nedåt på våra alkoholskatter.

15. Dessutom är sättet på vilket denna fråga beretts under all kritik. Det finns fortfarande inga skriftliga belägg för att EU-kommissionen verkligen har motsatt sig stödet till storstadspresen. Det enda som har framförts officiellt är frågor om hur systemet fungerar. Men regeringen hävdar att EU-kommissionens tjänstemän muntligen i förhandlingar framfört att presstödet strider mot EG-rätten, och att man därför överväger att gå till EG-domstolen om inte Sverige fogar sig. Det innebär att riksdagen, om regeringen lägger förslag om neddragning av presstödet, ska fatta beslut där det enda beredningsunderlaget är hörsågen från Bryssel. Så skulle det aldrig få gå till i en riktig federal stat där förhållandena mellan federal nivå och delstatsnivå är väl definierade. Men i EU är läget så diffust att EU-kommission och EG-domstol kan bre ut sig nästan hur mycket som helst, så länge inte medlemsstaten har kraft, eller vilja, att säga ifrån.

16. Olle Abrahamsson, »Handlar normprövningsdebatten om rätt saker?«, *Svensk Juristtidning* nr 9 2007, s 787.

17. Thomas Bull och Anna-Sara Lind, *Europeiska unionens stadga om grundläggande rättigheter*, expertrapport till Grundlagsutredningen, december 2007.

18. Däremot ägnar man sig åt önsketänkande om man tror att Lissabonfördraget skulle innebära att Laval- och Ruffertdomarna undanröjs. Den artikel man hänvisar till, artikel 28, säger ingenting om vilka kollektivavtal som ska gälla i vilka länder. Därför bör inte Sverige ratificera Lissabonfördraget förrän man fått klarhet på denna punkt.

19. Bull och Lind (2007).

20. Olle Abrahamsson, »The relation between national courts and the European Courts«, *Europeisk Rättsvetenskaplig Tidskrift* nr 3, 2006, s 286–296.

21. Ronnie Eklund, professor i arbetsrätt vid Stockholms universitet sa till exempel så här om Lavaldomen i en diskussion i radions Studio Ett den 24 januari 2008: »Jag har läst den här domen minst fem gånger. Första gången förstod jag inte någonting. Andra gången kanske jag fattade att någonting hade hänt... Efter att ha läst den fem gånger har jag förstått att det här är en nyliberal domstol som sätter ner foten så att det ljungar i heden«.

Noter till Bo Bernhardssons text

1. Se rapporten *Här bor journalisterna* (2007), utgiven av Stiftelsen Institutet för mediastudier (www.mediastudier.se) samt artikeln »Där journalisterna bor verkar allt mycket roligare«, *Tiden* nr 5 2007.

2. Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Skilda världar: Trettioåtta kapitel om politik, medier och samhälle* (2008), SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Noter till Jonas Morians text

1. Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Skilda världar: Trettioåtta kapitel om politik, medier och samhälle* (2008), SOM-institutet, Göteborgs universitet.

FÖRFATTARE OCH INTERVJUADE

Jenny Andersson (född 1974) är docent i ekonomisk historia och forskare vid Institutet för framtidsstudier. Har varit medlem i Uppsala-klubben Laboremus. Skriver just nu på en bok om socialdemokratins nittiotal.

Håkan A Bengtsson (född 1958) är vd för Arenagruppen. Var aktiv i SSU under sjuttio- och åttiotalet och var 1986–1990 redaktör för *Tvärdrag*. Har bland annat författat *Mona Sahlin tur och retur* (2008).

Bo Bernhardsson (född 1949) är chefredaktör för *Tiden* och riksdagsledamot för socialdemokraterna. Var förbundssekreterare för SSU 1981–1984 samt chefredaktör för *Arbetet* 1996–2000. Har bland annat författat boken *Det nödvändiga uppbrottet* (redaktör, tillsammans med Jaan Kolk, 1980).

Kajsa Borgnäs (född 1982) är ordförande för Socialdemokratiska studentförbundet (s-studenter) sedan juni 2007. Var under ett år internationell sekreterare i förbundsstyrelsen innan hon blev vald till ordförande. Studerade tidigare nationalekonomi och statskunskap vid Uppsala Universitet och kommer från s-studentklubben Laboremus.

Göran Eriksson (född 1947) är studieombudsman på ABF Stockholm, där han började 1979. Var under sextio- och sjuttioalet aktiv i Vietnambörelsen i Stockholm. Är aktiv i Stockholms arbetarekommun med ett flertal förtroendeuppdrag.

Hanna Finmo (född 1980) jobbar som kommunikatör på TCO. Har varit aktiv i Laboremus och Socialdemokratiska studentklubben i Stockholm (SSK) samt suttit med i *Libertas* redaktion. Har tidigare varit redaktör för *Tvärdrag* och *Morgonbris*.

Klas Gustavsson (född 1974) är doktorand i sociologi vid Lunds universitet. Var under nittiotalet aktiv i Laboremus, 1996–1998 medlem av *Libertas* redaktion och 1998–2000 studentförbundets idépolitiskt ansvarige. Är även medlem av *Fronesis* redaktionskommitté. Har författat böcker som *Socialismens liv efter döden* (2004), *Var blev ni av, ljuva drömmar?* (redaktör, tillsammans med Enn Kokk och Stig-Björn Ljungren, 2002) och *Strebrar, fraspolitiker och alla vi andra: ssu 90 år* (redaktör, tillsammans med Nisha Besara, 2007).

Sverker Gustavsson (född 1940) är professor i statskunskap vid Uppsala universitet. Var under sextiotalet medlem i Laboremus. Var redaktör för tidskriften *Tiden* 1979–1986 och statssekreterare i utbildningsdepartementet 1986–1991.

Jörgen Hammarin (född 1953) är sedan 1991 lärare vid Brunnsviks folkhögskola, inom områden som pedagogik, ledarskap, folkbildningsideologi och sociala rörelser. Är ordförande för ABF Västerbergslagen. Var med och skrev ABF:s nya idéprogram. Har under många år varit förtroendevald respektive funktionär inom socialdemokratin och hyresgäströrelsen.

Morgan Johansson (född 1970) är socialdemokratisk ledamot av riksdagens konstitutionsutskott, ledamot i Grundlagsutredningen och svensk delegat i Europarådets parlamentariska församling. Var 1991 ordförande för Lunds socialdemokratiska studentklubb (LSSK) samt under tidigt nittital medlem av studentförbundets styrelse. Har bland annat arbetat som journalist, politiskt sakkunnig i statsrådsberedningen, statssekreterare i justitiedepartementet och statsråd i socialdepartementet.

Katrine Kielos (född 1983) är tillförordnad chefredaktör för *Dagens Arena* och skribent. Var under nollnolltalet aktiv i Laboremus och medlem av *Libertas* redaktion. Har författat boken *Våldtäkt och romantik* (2008).

Enn Kokk (född 1937) är redaktör. Var 1960–1961 ordförande för Laboremus samt under början av sextioalet bland annat medlem av studentförbundets styrelse, dess ombudsman samt redaktör för *Libertas*. Arbetade 1968–2002 på socialdemokratiska partistytelsen, bland annat som huvudsekreterare i SAP:s programkommission 1973–2000 samt som chefredaktör för *Aktuellt i politiken* 1974–1984. Har författat böcker som *Joe Hills sånger* (redaktör, 1969), *VPK och SKP: De grälände tvillingpartierna* (1975) samt *Socialdemokratins program 1897–1990* (tillsammans med Klaus Misgeld, 2001), *Vitbok, Militärens hemliga nätverk i arbetarrörelsen* (2001) och *Var blev ni av, ljuva drömmar?* (redaktör, tillsammans med Klas Gustavsson och Stig-Björn Ljungren, 2002). Skriver regelbundet på sin blogg <http://enn.kokk.se>.

Ingemar Lindberg (född 1938) är pensionär men verksam som fri skribent med lös koppling till Arenagruppen. Var under sextioalets första år ordförande i ssk, medlem i redaktionen för *Libertas* samt internationell sekreterare i studentförbundet. Arbetade som tjänsteman på socialdepartementet på sextio- och sjuttioalen samt som statssekreterare på åttioalet. Har arbetat som LO-utredare under sammanlagt sjuåttion år. Han har bland annat skrivit böckerna *Välfärdens idéer. Globaliseringen, elitismen och välfärdsstatens framtid* (1999) och *Solidaritetsens nya landskap – arbetare utan gränser* (2008).

Anne-Marie Lindgren (född 1943) är utredningschef vid Arbetarrörelsens Tankesmedja. Var under sextioalet aktiv i ssk och 1965–1966 redaktör för *Libertas*. Har författat böcker som *Vad är socialdemokrati?* (tillsammans med Ingvar Carlsson, 1974) och *Systrar, kamrater! Arbetarrörelsens kvinnliga pionjärer* (tillsammans med Marika Lindgren Åsbrink, 2007).

Camilla Lundberg Ney (född 1976) arbetar som kommunikatör hos biståndsorganisationen Kooperation Utan Gränser. Var under slutet av nittioalet aktiv i Umeå socialdemokratiska högskoleförening (USHF) samt medlem av studentförbundets styrelse. Har även ett

förflutet som kommunalpolitiker i Örnsköldsvik. Arbetade tidigare på Arenagruppen. Var ordförande för tidskriften *Fronesis* 2000–2005 och sitter i dag i föreningen Ordfronts styrelse.

Jonas Morian (född 1972) är ordförande för Socialdemokratiska pressföreningen samt krönikör i bland annat *Broderskap* och *Västerbottens-Kuriren* samt bloggare på <http://promemorian.blogspot.com>. Var under nittiotalet aktiv i ssk och en av grundarna av Stockholmsklubben Societas.

Cecilia von Otter (född 1975) är doktorand i sociologi vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet. Hennes avhandlingsområde är social ojämlikhet och mjuka kapitalformer som socialt och kulturellt kapital. Var under nittiotalet aktiv i Laboremus och 1997–1998 studentförbundets idépolitiskt ansvarige.

Olle Sahlström (född 1948) är författare. Var i slutet av sextiotalet aktiv i ssk och föreningens kassör, och såg långt innan nittiotalets medlemskandaler till att skriva ut flera hundra låtsasmedlemmar, exempelvis Tage Erlander. Har en bakgrund som ombudsman på LO där han främst arbetade med Rättviseutredningen och LO-idédebatt. Har bland annat författat *Den röde patriarken* (1998) och *I skuggan av en storhetstid* (2008), en bok om Europas fackföreningar.

Crister Skoglund (född 1949) är lektor i idéhistoria vid Södertörns högskola. Hans forskning har i huvudsak varit inriktad på den högre utbildningens historia och i synnerhet studenternas historia. Disputerade 1991 på avhandlingen *Vita mössor under röda fanor. Vänsterstudenter, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige 1880–1940*, som handlar om studentradikalism och studenternas kontakt med arbetarrörelsen. Avhandlingen finns tillgänglig på www.c-skoglund.se.

Per Sonnerby (född 1976) är doktor i nationalekonomi och arbetar som samhällsekonomisk konsult på Econ Pöry. Gick med i student-

förbundet 1997 och har varit aktiv i Socialdemokratiska ekonomklubben (SEK), SSK och var 2000–2001 medlem av förbundsstyrelsen.

Eric Sundström (född 1974) är chefredaktör för s-nyhetstidningarna *Aktuellt i Politiken*, *Stockholms-Tidningen* och *Ny Tid*. Har Societas som moderklubb och var 2003–2005 ordförande för Socialdemokratiska studentförbundet. Har även varit *research fellow* på PFI i Washington DC.

Göran Therborn (född 1941) är professor i sociologi i Cambridge, England, efter en lång svensk och internationell professorskarriär. Var under sextiotalet aktiv i LSSK, 1966–1967 medlem av studentförbundets styrelse samt redaktör för och huvudförfattare till boken *En ny vänster* (1966). Har författat böcker som *What does the ruling class do when it rules?* (1978), *The ideology of power and the power of ideology* (1980) och ger under hösten 2008 ut boken *From Marxism to Postmarxism?*

Magnus Wennerhag (född 1973) är doktor i sociologi, frilansskribent och verksam som forskare vid Södertörns högskola. Var 1996–1997 ordförande för LSSK samt 1996–1999 redaktör för *Libertas*. Är även redaktionssekreterare för tidskriften *Fronesis*. Disputerade vid Lunds universitet på avhandlingen *Global rörelse: Den globala rättviserörelsen och modernitetens omvandlingar* (2008).

Johan Wikström (född 1979) är doktorand i nationalekonomi vid Uppsala universitet och arbetar även på VU University Amsterdam. Har varit aktiv i Laboremus och satt i föreningens styrelse 2003–2004.

Från smedja till sambands- central

Vad har hänt med arbetarrörelsens idédebatt och kunskapsproduktion? Var smids i dag socialdemokratins framtid?

»De intellektuella« har alltid varit betydelsefulla för arbetarrörelsen. Vid förra sekelskiftet var det polemiska skriftställare och radikala akademiker. Under välfärdsstatens framväxt formades politiken av den sociala ingenjörskonstens reformistiska tänkare. I viss mån upptogs även samhällskritiken från studentprotesterna 1968.

I **Från smedja till sambandscentral** diskuterar aktiva socialdemokrater, forskare och debattörer arbetarrörelsens idédebatt förr och nu. Hur påverkar PR-konsulternas allt större inflytande samt politikens professionalisering och inriktning på kortsiktig krishantering det långsiktiga formulerandet av visioner och reformer? Och vad innebär folkbildning på tröskeln till 2010-talet?

I boken diskuteras även Socialdemokratiska studentförbundets roll som forum för självständig ideologisk debatt och ett flertal av skribenterna har tidigare varit aktiva inom förbundet.

PRISGRUPP

C

POCKETSTANDARD

ISBN 978-91-85343-70-6

9 789185 343706

premiss
FÖRLAG

Socialdemokratiska
Studentförbundet